

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Geografie se zaměřením na vzdělávání – Dějepis se zaměřením na vzdělávání

Jaromír Péc

Zaniklá lázeňská místa západních Čech

Defunct spa places of western Bohemia

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Dana Fialová, Ph.D.

Praha, 2025

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Zaniklá lázeňská místa západních Čech vypracoval pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 30. 4. 2025

.....
Jaromír Péc

Poděkování

Rád bych poděkoval paní doktorce RNDr. Daně Fialové, Ph.D., za odborné vedení a cenné rady při zpracování této práce. Velké poděkování patří také mé rodině, partnerce a přátelům za trpělivost, podporu a povzbuzení během celé tvorby. V neposlední řadě děkuji panu starostovi Aleši Labíkovi a paní starostce Michale Málkové za ochotu a čas věnovaný poskytnutým rozhovorům. Dále děkuji příteli Radku Burešovi za spolupráci při vzniku soudobých fotografií.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá fenoménem zaniklých lázeňských míst v oblasti západních Čech. Cílem je prozkoumat důvody úpadku menších lázeňských lokalit a léčivých pramenů, které kdysi tvořily významnou součást regionální identity a hospodářství. Práce analyzuje historický vývoj těchto míst, změny v krajině a společenské proměny, které vedly k jejich zániku či útlumu. Pomocí historických pramenů, srovnávacích fotografií, starých map a polostrukturovaných rozhovorů dokumentuje současný stav těchto lokalit a zvažuje jejich potenciál pro obnovu nebo nové využití. Práce se konkrétně zaměřuje na dvě lokality: Kyselku u Karlových Varů a Prameny u Mariánských Lázní, které slouží jako případové studie pro hlubší porozumění širším procesům zániku lázeňské tradice. Výsledky mohou sloužit jako podklad pro další výzkum a případné zapojení do revitalizačních nebo kulturně-historických projektů.

Klíčová slova: Kyselka, lázeňská kultura, lázeňství, léčivé prameny, Prameny, spa, západní Čechy, zaniklé lázně

Abstract

This bachelor's thesis explores the phenomenon of abandoned spa sites in the region of West Bohemia. The aim is to investigate the reasons behind the decline of smaller spa localities and healing springs, which once played a significant role in regional identity and the local economy. The thesis analyses the historical development of these sites, landscape changes, and societal transformations that contributed to their decline or abandonment. Using historical sources, comparative photographs, old maps, and semi-structured interviews, it documents the current state of these locations and considers their potential for restoration or alternative use. The research focuses specifically on two case study sites: Kyselka near Karlovy Vary and Prameny near Mariánské Lázně, offering deeper insight into the broader processes behind the decline of the spa tradition. The findings may serve as a foundation for further research and possible inclusion in revitalization or cultural-historical projects.

Key words: Kyselka, spa culture, balneology, mineral springs, Prameny, spa, West Bohemia, defunct spas

Obsah

Seznam map	7
Seznam obrázků	8
Seznam použitých zkratk	10
1. Úvod.....	11
2. Rešerše literatury	13
3. Historický kontext a teoretický rámec	16
3.1 Vymezení regionu „západní Čechy“	16
3.2 Původ slova „spa“	20
3.3 Vývoj lázeňství v průběhu dějin a jeho význam	20
3.4 Urbanismus a krajinotvorné aspekty	25
3.5 Moderní lázeňská kultura	29
3.6 Historický přehled lázeňství v západních Čechách.....	33
4. Metodika	36
5. Případové studie vybraných zaniklých lázeňských míst.....	39
5.1 Prameny.....	39
5.2 Kyselka.....	50
6. Kvalitativní šetření: polostrukturované rozhovory	63
6.1 Prameny.....	63
6.2 Kyselka.....	65
7. Závěr	74
8. Seznam použitých zdrojů a literatury	76
9. Přílohy.....	I

Seznam map

Mapa 1: Region „západní Čechy“ v rámci Česka s okresy.	19
Mapa 2: „Circulus Satecensis“ (čes. „Žatecký kraj“).	19
Mapa 3: Lázeňská místa na území „západních Čech“.	35
Mapa 4: Sangerberg na Povinných císařských otiscích stabilního katastru.	45
Mapa 5: Sangerberg na mapě Mariánskolázeňska z přelomu 19. a 20. st.	46
Mapa 6: Prameny na současné mapě.	46
Mapa 7: Sauerbrun a Rodisfort na Povinných císařských otiscích stabilního katastru.	56
Mapa 8: Kyselka, Nová Kyselka a Radošov na současné mapě.	57

Seznam obrázků

Obr. 1: „Carlsbader Curliste“ (čes. „Karlovarské Kurlisty“).	32
Obr. 2: Schematická časová osa nejdůležitějších událostí v Pramenech.	45
Obr. 3: Hlavní lázeňská budova v Sangerbergu v roce 1929.	47
Obr. 4: Dřevěný pavilon nacházející se za hlavní lázeňskou budovou roku 1906.	47
Obr. 5: Aktuální podoba místa, kde se v minulosti nacházela hlavní lázeňská budova a dřevěný pavilon.	48
Obr. 6: Letecký snímek zaniklé části obce Prameny – Neu Sangerberg.	48
Obr. 7: Kostel sv. Linharta na náměstí roku 1925. Vlevo je budova bývalé radnice.	49
Obr. 8: Aktuální podoba místa, kde v minulosti stál kostel sv. Linharta.	49
Obr. 9: Pohádkové město Locket v zimě.	50
Obr. 10: Schematická časová osa nejdůležitějších událostí v Kyselce.	55
Obr. 11: Mattoniho vila kolem roku 1890.	58
Obr. 12: Aktuální podoba Mattoniho vily.	58
Obr. 13: Budova Picí hala Trinkhalle (čes. Picí hala) roku 1899.	59
Obr. 14: Aktuální podoba Trinkhalle.	59
Obr. 15: Ottův pavilon kolem roku 1900.	60
Obr. 16: Aktuální podoba Ottova pavilonu.	60
Obr. 17: Löschnerův pavilon krátce po roce 1907.	61
Obr. 18: Aktuální podoba Löschnerova pavilonu.	61
Obr. 19: Vilemínin dvůr kolem roku 1900.	62
Obr. 20: Aktuální podoba Vilemínina dvoru.	62
Obr. 21: Vizualizace hlavní části areálu Lázně Kyselka z ptačí perspektivy.	67
Obr. 22: Aktuální podoba hlavní části areálu Lázně Kyselka. Pohled z lev. břehu Ohře. ...	67
Obr. 23: Vizualizace náplavky s molem.	68
Obr. 24: Aktuální podoba pravého břehu Ohře.	68
Obr. 25: Vizualizace rozmístění jednotlivých staveb s popisky.	69
Obr. 26: Aktuální pohled na pramen z levého břehu Ohře.	69
Obr. 27: Vizualizace terasy Ottova pavilonu s prosklenou lanovkou uprostřed.	70
Obr. 28: Aktuální podoba terasy Otova pavilonu.	70
Obr. 29: Vizualizace wellness centra v Ottově pavilonu.	71
Obr. 30: Aktuální podoba interiéru v Ottově pavilonu.	71

Obr. 31: Vizualizace nové podoby Ottova pramene a přilehlého okolí.	72
Obr. 32: Aktuální podoba Ottova pramene a přilehlého okolí.	72
Obr. 33: Vizualizace proměny tzv. „Hasičárny“ na „snídárnu“.	73
Obr. 34: Aktuální podoba tzv. „Hasičárny“.	73

Seznam použitých zkratek

A. L.	= Aleš Labík
AG	= Aktiengesellschaft (<i>čes. akciová společnost</i>)
ČSSR	= Československá socialistická republika
ČSÚ	= Český statistický úřad
ČÚZK	= Český úřad zeměměřický a katastrální
EUROSTAT	= European Statistical Office (<i>čes. Evropský statistický úřad</i>)
ISPA	= International Spa Association (<i>čes. Mezinárodní lázeňská asociace</i>)
J. P.	= Jaromír Péc
K. V.	= Karlovy Vary
M. M.	= Michala Málková
N. P.	= národní podnik
NUTS	= Nomenclature of Units for Territorial Statistics (<i>čes. Číselník jednotek pro územní statistiku</i>)
S. A.	= sine auctore (<i>čes. bez autora</i>)
S. D.	= sine dato (<i>čes. bez data</i>)
Tep.	= tepelským

1. Úvod

Západní Čechy jsou historicky jedním z nejvýznamnějších lázeňských regionů Evropy. Lázeňská města jako Karlovy Vary, Mariánské Lázně či Františkovy Lázně prosluly nejen díky svým léčivým pramenům, ale také jako centra kulturního života, která přitahovala společensky vysoce postavené návštěvníky z celého světa.

Vedle těchto proslulých center existovala také řada menších lázeňských lokalit, které byly významné jak pro zdraví místních obyvatel, tak pro návštěvníky z širšího okolí. Některá z těchto míst však postupně ztratila svůj lázeňský charakter, upadla do zapomnění nebo úplně zanikla. Jednou z příčin jejich zániku může být povrchová těžba hnědého uhlí v Podkrušnohorské pánvi, jež některá místa zcela vymazala z map. Místa, která kdysi hrála důležitou roli v životě regionu, dnes zůstávají v zapomnění, často bez viditelných známek svého bývalého významu.

Cílem této práce je přiblížit historii vybraných zaniklých lázeňských míst v západních Čechách, analyzovat důvody jejich úpadku a charakterizovat jejich současný stav i potenciál do budoucna. Těžištěm výzkumu je snaha porozumět proměnám, které tato místa během uplynulých přibližně 150 let prodělala, a zhodnotit, zda v sobě stále nesou stopy své lázeňské minulosti a zda je možné na tuto tradici navázat.

Dílním cílem práce je identifikace zaniklých lázeňských lokalit, které již přestaly plnit svou původní funkci. Tento krok vychází ze studia historických pramenů, odborné literatury i dalších dostupných zdrojů. Součástí této fáze je nejen lokalizace míst, kde se v minulosti nacházely lázně nebo léčivé prameny, ale také analýza důvodů jejich zániku. V rámci charakteristiky jednotlivých lokalit je věnována pozornost jejich někdejšímu významu, využívání přírodních zdrojů, infrastruktury i společenskému kontextu.

Pro dosažení uvedených cílů jsou využity různé výzkumné metody. Jedná se zejména o rešerši literatury a dobových materiálů, které přinášejí vhled do fungování lázeňství v době jeho největší slávy. Významnou roli hraje také vizuální dokumentace prostřednictvím srovnávacích fotografií, které zachycují změny krajiny a architektury v daných lokalitách. Nedílnou součástí výzkumu jsou rovněž polostrukturované rozhovory s vlastníky pozemků, na nichž se prameny nacházejí, a se zástupci samospráv, kteří mohou poskytnout informace o aktuálních snahách o obnovu nebo uchování těchto míst.

Dalším z dílčích cílů této práce je přesné vymezení regionu „západních Čech“, jehož hranice nejsou vždy jednoznačně určeny. Vzhledem k historickému vývoji správního členění

a rozdílnému vnímání tohoto území je nutné definovat, které oblasti do „*západních Čech*“ náleží a na základě jakých kritérií. Toto vymezení bude provedeno s ohledem na historické, geografické a administrativní souvislosti, přičemž budou zohledněny také kulturní a ekonomické vazby mezi jednotlivými lokalitami.

Význam zkoumání této problematiky spočívá nejen v dokumentaci a ochraně kulturního dědictví regionu, ale i v potenciálním přínosu těchto míst pro současnou společnost. Ochrana a revitalizace těchto lázeňských míst by mohla představovat přínos jak pro místní ekonomiku, která by mohla profitovat z cestovního ruchu, tak pro zkvalitnění životního prostředí nejen pro místní obyvatele. Mohlo by dojít k opětovnému využití přírodních zdrojů, jako jsou minerální prameny. Tento výzkum by mohl rovněž přispět k diskusi o možnostech využití zaniklých lázeňských míst v současném světě.

Struktura této práce reflektuje výše uvedené cíle a logicky rozčleňuje jednotlivé tematické okruhy. Po úvodní části následuje rešerše literatury, která poskytuje přehled dosavadního výzkumu a dostupných zdrojů k tématu. Třetí kapitola se věnuje historickému kontextu a teoretickému rámci, přičemž zahrnuje definici regionu „*západní Čechy*“, vývoj lázeňství, urbanistické aspekty lázeňských míst a jejich kulturní význam. Metodika výzkumu, popsaná ve čtvrté kapitole, detailně rozebírá použité výzkumné metody a zdroje dat. Pátá kapitola obsahuje analýzu vybraných zaniklých lázeňských lokalit, včetně případových studií jednotlivých míst, jejich historického významu, současného stavu a příčin jejich úpadku. Následující kapitola shrnuje polostrukturované rozhovory s majiteli pozemků, kde se minerální prameny nachází, se zástupci samosprávy v lokalitě působící a s organizacemi, které mají svůj potenciální ekonomický zájem na daných pozemcích. Práce je zakončena shrnutím hlavních poznatků v závěru, kde jsou formulovány odpovědi na výzkumné otázky a možnosti dalšího bádání. Seznam použitých zdrojů a přílohy pak doplňují dokumentační část výzkumu.

2. Rešerše literatury

Tématem lázeňství se zabývá řada českých i zahraničních autorů. Při rešerši odborné literatury byly využity jak obecně zaměřené publikace, tak monografie konkrétních lokalit či práce věnované specifickým tématům souvisejícím s lázeňstvím. Jednotlivé zdroje byly zvoleny s ohledem na jejich přínos pro formulaci teoretického rámce, pochopení historického vývoje lázeňství, regionální kontext a ověření konkrétních historických skutečností.

Pro obecný přehled vývoje lázeňství, jeho současného pojetí a terminologie byly využity především práce Jakubíkové a kol. (2019) *Lázeňství: management a marketing*, Schwartzhoffové (2017) *Lázeňství a wellness* a Křížka (2002) *Obrazy z dějin lázeňství*. Tyto publikace přispěly k pochopení širšího kontextu lázeňské kultury v evropském i českém prostředí. Významným zdrojem faktografických údajů byla také *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Burachovič, Wieser 2001). Z mezinárodní perspektivy byl přínosný článek Mihók a Marčkové (2022) *Considerations on spa, spa tourism and some related terms definitions and positioning*, který pomohl při srovnání pojetí pojmu „spa“ v různých kulturních a jazykových prostředích.

Při zpracování regionálního kontextu a historického vývoje konkrétních lokalit byly zásadní monografické práce, například Jašova (2016) publikace *Prameny: Bad Sangerberg: ztracené lázně západních Čech*, nebo práce Boříkové (2018) *Od kyselky ke Kyselce: Kyselka před Mattonim*. Cenné informace o architektuře a urbanismu lázeňských měst poskytla publikace Zemana, Vylity a Kroppa (2022) *Vřídelní kolonáda v Karlových Varech*. Doplnující obraz o kulturním a společenském životě regionu pak nabídly i další regionální práce jako *Karlovarský patriot* (Fíkar 2016) či *Genius loci západočeských lázní* (Burachovič, Holečková 2008). Historický kontext doplňuje rovněž pramen *Der Curort Sangerberg bei Marieenbad und seine Umgebungen* (Penn 1877), který poskytl jedinečný dobový pohled na obec Prameny v 19. století.

Specifická témata související s architekturou, krajinou a památkovým výzkumem byla konzultována prostřednictvím publikací jako *Genius loci: krajina, místo, architektura* (Norberg-Schulz 2010), *Naše rozhledny* (Miškovský 2008) či *Zaniklé kostely Čech* (Čechura 2012), které přispěly k hlubšímu porozumění vývoji kulturní krajiny.

Pro vymezení zkoumaného území „západní Čechy“ byly využity zdroje z oblasti regionální geografie a správního členění. Kromě článku (Jelen, Karásková 2020) o regionu Krušnohoří,

byly klíčové rovněž právní dokumenty a odborné publikace o historickém vývoji správy v českých zemích např. (Hledíková, Janák, Dobeš 2005), stejně jako historická kartografická díla např. (Glocksperger 1720).

Při studiu odborné literatury byly zaznamenány určité nepřesnosti, zejména v dataci historických událostí a ve výkladu některých archivních dokumentů. Na tyto nesrovnalosti je v práci upozorněno a na základě vlastního výzkumu a konzultace dostupných pramenů jsou navrženy jejich možná upřesnění či opravy.

Publikace *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (Hendl 2016) byla přínosná zejména pro zpracování výzkumné části práce. Poskytla teoretický rámec a praktické postupy týkající se přípravy, realizace a následného zpracování polostrukturovaných rozhovorů.

Publikace *Third Views, Second Sights: A Rephotographic Survey of the American West* (Klett 2004) byla přínosná zejména pro vizuální část práce. Autoři v ní detailně popisují a zároveň prakticky demonstrují metodiku tzv. re-fotografie, tedy opakovaného snímání stejných míst s odstupem desítek i více než sta let. Kniha kombinuje historické, geografické a výtvarné přístupy k dokumentaci proměn krajiny v čase. Projekt je založen na přesné lokalizaci původních stanovišť fotografů a rekonstrukci podmínek snímání, což umožňuje autentické vizuální srovnání minulosti a současnosti. Tato publikace poskytla inspiraci pro zachycení a prezentaci proměn lázeňských lokalit v západních Čechách a zároveň pomohla s formulací metodických zásad pro pořizování současných fotografií, které by měly odpovídat historickým snímkům.

Podobnému tématu, kterému se věnuje tato bakalářská práce, se věnuje také diplomová práce Strolené s názvem *Zaniklé lázně v České republice a možnost jejich revitalizace*, obhájená v roce 2022 na Vysoké škole mezinárodních vztahů a Vysoké škole hotelové a ekonomické s.r.o. v Praze. Hlavním cílem této práce byla analýza zaniklých lázeňských lokalit na území Česka a zhodnocení úspěšnosti i neúspěšnosti dosavadních revitalizačních projektů. Autorka se zaměřila na tři konkrétní lokality – Kyselku, Klášterec nad Ohří a Bílinu, které zkoumala zejména z pohledu jejich potenciálu pro obnovu v kontextu cestovního ruchu a regionálního rozvoje.

Tato bakalářská práce se odlišuje především důrazem na hlubší historický kontext zkoumaných lokalit. Jejím cílem není pouze popis současného stavu, ale zejména porozumění příčinám úpadku těchto míst a analýza jejich dopadů na život ve vybraných

obcích – Kyselka a Prameny. Výzkum zahrnuje detailní historickou sondu, zohledňuje urbanistické a krajinotvorné souvislosti a zaměřuje se především na možnosti budoucího využití zaniklých lázeňských areálů. Ve srovnání s prací Strolené je zde kladen větší důraz na interdisciplinární přístup a aktivní snahu zapojit různé zainteresované subjekty. Například zástupce samosprávy, vlastníky pozemků, neziskové organizace či aktéry z komerční sféry, kteří by se mohli podílet na řešení této problematiky a případné revitalizaci daných míst.

3. Historický kontext a teoretický rámec

3.1 Vymezení regionu „západní Čechy“

Samotné vymezení regionu, na který má být tato práce zaměřena, je považováno za poněkud složité. Důvodem je především fakt, že pojem „západní Čechy“ bývá různými lidmi a různými institucemi chápán odlišně. Tato nejednoznačnost vychází z historického rozdělení správních jednotek na území dnešního Česka, které bylo v minulosti dosti odlišné. Z tohoto důvodu může být pojem „západní Čechy“ někým vnímán pouze jako oblast Karlovarského kraje či pouze Plzeňského kraje. Jiným lidem se vybaví spojení obou zmíněných krajů.

Navíc se pojem „západní Čechy“ často překrývá s termínem „severozápadní Čechy“. Například M. Šifta (Šifta 2024, s. 3) uvádí: *„Některé definice do severozápadních Čech zahrnují území Ústeckého kraje společně s krajem Karlovarským, jiné Karlovarský kraj řadí k západním Čechám a za severozápad Čech považují jen území Ústeckého kraje.“*

S termínem „Severozápad“ pracuje i Eurostat, jenž pro statistické účely rozděluje Evropskou unii na 244 takzvaných „NUTS 2“ regionů (Eurostat s. a.). Česko je podle tohoto klíče rozděleno na celkem osm „NUTS 2“ regionů. Jedním z těchto osmi regionů je „Region soudržnosti Severozápad“, který nese kódové označení CZ04. Jde o propojení dvou „NUTS 3“ regionů, konkrétně Karlovarského a Ústeckého kraje. Toto dělení Česka používá i ČSÚ, ale pro potřeby Česka jsou data většinou veřejnosti prezentována spíše za „NUTS 3“, tedy za jednotlivé kraje (ČSÚ 2023).

Občas bývá dokonce uváděno, že „západní Čechy“ tvoří území západně od Prahy. Je tedy zřejmé, že samotné vymezení tohoto regionu je skutečně poměrně náročné.

Pro účely této bakalářské práce je region „západní Čechy“ vymezen jako území zahrnující Karlovarský a Plzeňský kraj spolu se západní částí Ústeckého kraje. Z Ústeckého kraje byly do tohoto vymezení začleněny okresy Chomutov, Teplice, Most a Louny. Dále bylo území doplněno o okres Rakovník, který se nachází ve Středočeském kraji, avšak historicky a geograficky vykazuje úzké vazby na západní Čechy (Semotanová a kol. 2019).

Hranice tohoto regionu v západní části přirozeně kopíruje státní hranici Česka s Německem, zatímco východní hranice je vymezena přibližně čtrnáctým poledníkem východní délky. Toto vymezení reflektuje nejen historické a správní souvislosti, ale také geografické, kulturní a ekonomické propojení těchto oblastí.

U historického kritéria bylo vycházeno z toho, že oblast „západních Čech“ bývala vnímána jako celek zahrnující území Západočeského kraje, jenž pokrýval většinu dnešního Karlovarského a Plzeňského kraje (Zákon č. 36/1960 Sb.). Ke vzniku dvou samostatných krajů došlo na základě Ústavních zákonů z let 1997 a 2000. Konkrétně šlo o zákony: „O vytvoření vyšších územně samosprávných celků“ a „O krajích“ (Zákon č. 347/1997 Sb.; Zákon č. 129/2000 Sb.).

Historická homogenita území na západním okraji dnešního Česka může být zajisté kýmkoliv zpochybněna. Především ve středověku bylo území Chebska předmětem častým sporů, avšak již od dob Jana Lucemburského bylo spravováno Čechy. Neoddělitelnou součástí Zemí koruny české se Chebsko stalo až za vlády jeho syna Karla IV. Další spory o Chebsko pak byly vedeny i v průběhu následujících staletí (Otto 1897).

Dalším historickým kritériem při vymezování regionu byla existence Žateckého kraje, jehož centrum bylo v minulosti v západní části dnešního Ústeckého kraje. Žatecký kraj se po většinu své existence překrýval přibližně s dnešními okresy Chomutov, Louny a Most. Někdy jeho rozloha zasahovala i na území Karlovarska, Loketska, Rakovnicka či Severního Plzeňska, čímž de facto pokrýval téměř celé povodí řeky Ohře (*viz mapa 2*). Správní centrum celého regionu se nacházelo v Žatci (*něm. Saaz*), podle kterého se region jmenuje. Region se celosvětově proslavil díky pěstování věhlasného Žateckého chmele (Hledíková, Janák, Dobeš 2005). Na starých německých mapách bývá region pojmenován „*Circulus Satecenzis*“ (Glocksperger 1720). Latinský výraz „*Circulus*“ lze do češtiny přeložit jako „*kruh, okruh, prstenec*“ nebo „*společnost*“. V historické správě byl tento termín používán pro označení krajů nebo jiných územních jednotek (Kábrt a kol. 2016). Místní pojmenování „*Satecenzis*“ je přímo odvozené od latinského označení pro „*Žatec*“, „*Satec*“. Samotné slovo „*žatec*“ nejspíše odkazuje na úrodnost zdejšího regionu, protože staročeské označení pro sklizeň zní „*žatva*“ (Mejstřík 2003).

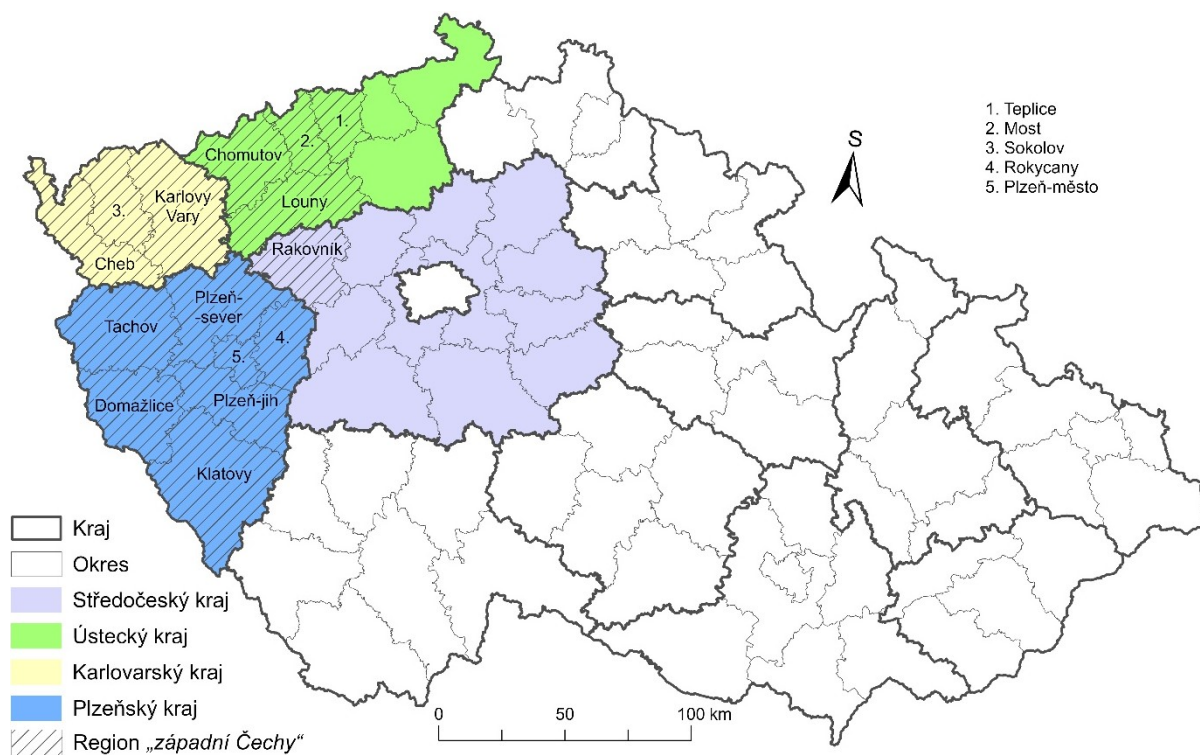
Tento region byl dále vymezen také s ohledem na kulturní a ekonomické vazby mezi jednotlivými lokalitami, které sdílely společnou historii, zejména v oblastech obchodu, lázeňství a těžby nerostných surovin. Tyto souvislosti jsou podrobněji rozpracovány v jednotlivých kapitolách této práce, včetně konkrétních příkladů, jako je historická obchodní spolupráce mezi obyvateli měst Saaz a Sangerberg (*čes. Prameny*).

Rovněž byly zohledněny přirozené geografické hranice tvořené zejména řekami a pohořími, které po staletí oddělovaly západní Čechy jak od Saska a Bavorska, tak od ostatních částí

Zemí Koruny české. Specifickou roli v tomto kontextu sehrává oblast „*Krušnohoří*“ (něm. *Erzgebirge*), která se rozkládá na pomezí Česka a Německa. V roce 2019 byla zapsána na seznam světového dědictví UNESCO. Tento region je historicky významný zejména díky těžbě nerostných surovin, především stříbra a cínu, což zásadně ovlivnilo jak ekonomický rozvoj, tak i kulturní výměnu mezi českou a saskou částí regionu. Přeshraniční spolupráce v rámci „*Krušnohoří*“ přetrvává i v současnosti, a to nejen v oblasti ochrany historického dědictví, udržitelného rozvoje, či úzkých ekonomických vazeb, ale i v turistickém ruchu či lázeňství. Je zajímavé, že tato spolupráce přetrvala i navzdory dramatickým historickým událostem, jako bylo obsazení Sudet nacistickým Německem v roce 1938 a následný poválečný odsun německého obyvatelstva z Československa. Přestože tyto události vedly k radikálním změnám v etnickém a sociálním složení regionu, hospodářské a kulturní vazby mezi českou a německou stranou „*Krušnohoří*“ byly postupně obnoveny. V současnosti probíhá mnoho projektů, které mají za cíl vytvářet prvky regionální identity, jež jsou pro narovnáání křivd v tomto regionu nesmírně důležité. Významné vazby mezi českou a německou stranou regionu tak potvrzují dlouhodobou kulturní provázanost tohoto území, které bylo po staletí ekonomicky propojeno a sdílelo obdobný historický vývoj (Jelen, Karásková 2020).

Jedním z příkladů současné česko-saské přeshraniční spolupráce je plánovaná výstavba vysokorychlostní železniční tratě, která by měla propojit Drážďany s Prahou. Klíčovým prvkem tohoto projektu je hluboký úpatní tunel pod Krušnými horami, který by výrazně zkrátil cestovní dobu mezi oběma metropolemi a zlepšil dopravní dostupnost celého regionu. Výstavba této tratě by měla zásadní dopad nejen na mezinárodní dopravu, ale i na ekonomiku a mobilitu obyvatel v příhraniční oblasti. Zrychlené spojení by mohlo přispět k dalšímu rozvoji cestovního ruchu, usnadnit dojíždění za prací a posílit vzájemnou provázanost mezi oběma státy (Bínová, Kaňka 2017).

Výběr tohoto vymezení byl tedy učiněn na základě kombinace těchto historických, geografických a kulturních faktorů, které umožňují chápat region „*západní Čechy*“ jako konzistentní a historicky podložený celek.

Mapa 1: Vymezení regionu „západní Čechy“ v hranicích okresů z roku 2016.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ARCDATA PRAHA 2016.

Mapa 2: „Circulus Satecensis“ (čes. „Žatecký kraj“).

Zdroj: Glocksperger 1720–1735.

3.2 Původ slova „spa“

Původ slova „spa“ (čes. „lázně“) není v odborné literatuře jednoznačně určen. Existuje několik teorií, které se snaží vysvětlit jeho etymologii. Jedna z možností uvádí, že slovo pochází z valonského výrazu „espa“, což znamená „fontána“. Jiný výklad hledá kořeny v latinském slově „spagere“, které lze přeložit jako „rozptylovat, posypat“ nebo „navlhčit“. Další teorie spojuje termín „spa“ s latinskými výrazy „salus per aquam“ (čes. „zdraví skrze vodu“, či „spasení skrze vodu“) a „sanus per aquam“ (čes. „zdravý díky vodě“). V těchto případech by se mohlo jednat o zkratku. Přesto se jako nejpravděpodobnější varianta jeví původ slova podle belgického města Spa, proslulého svými minerálními prameny a lázeňskou tradicí (Mihók, Marčeková 2022).

Postupem času se význam slova „spa“ rozšířil na ozdravná střediska a zařízení zaměřená na péči o zdraví. Moderní pojetí „spa“ ve spojení s wellness vzniklo v 80. letech 20. století v Severní Americe, kde začala vznikat centra nabízející vodoléčebné procedury, masáže, koupele a další relaxační služby. V roce 1991 byla založena „International Spa Association“ (ISPA) (čes. „Mezinárodní Spa Asociace“), která stanovila deset základních standardů pro tato zařízení (Jandová 2016).

3.3 Vývoj lázeňství v průběhu dějin a jeho význam

Využívání přírodních léčivých zdrojů, jako jsou minerální a termální prameny, rašelina či slatina, patří k nejstarším terapeutickým metodám. V jejich blízkosti postupně vznikala léčebná centra, kde se využívaly koupele, pitné kúry či zábaly, zejména při léčbě revmatických onemocnění. Lázeňská místa však nevznikala vždy jen díky přírodním zdrojům – někdy sehrála klíčovou roli inovativní léčebná metoda či osobnost reformátorského léčitele, který dokázal prosadit nové postupy, například využití studené vody. Historie lázní tak není jen součástí dějin lékařství, ale prolíná se také s kulturním vývojem, přírodními vědami a technickým pokrokem (Křížek 2002).

V pravěku byly vývěry teplé a horké vody spolu s výpary plynů vnímány jako projevy nadpřirozených sil a připisovaly se jim léčivé účinky. Termální prameny tak často sloužily k rituálním a léčebným účelům. První doložené zmínky o radioaktivních termálních pramenech v Teplicích sahají až do období Keltů (Schwartzhoffová 2017).

Na pravěké využívání teplých pramenů k tělu prospěšným účelům navázaly starověké civilizace. Koupání v té době mělo převážně hygienickou funkci. Již ve 3. tisíciletí př. n. l. se v Mezopotámii začaly budovat první budovy s koupelnami, kanalizací a dalšími hygienickými zařízeními. Ve městech se nacházely lázně a velké bazény pod širým nebem. Využívané byly nejen k očištění, ale i k rituálním obřadům (Křížek 2002).

Mystika míst s teplou vodou se zachovala i u starých Řeků. Ti považovali vodu za základní živel a prameny spojovali s bohy, nymfami, či jinými mýtickými postavami. V mytologii měly některé řeky zvláštní význam. Například „*Léthé*“ symbolizovala zapomnění a „*Mnemosyné*“ paměť. Jako ochránce termálních pramenů byl uctíván Héraklés (Jakubíková a kol. 2019).

Řekové jako první systematicky popisovali a klasifikovali léčivé vody, přičemž Hérodotos již v 5. století př. n. l. podrobně zaznamenal řecké lázně a metody vodoléčby. Hippokratés sepsal hygienická pravidla o vlivu vody na tělo. Koupele byly v této době spojovány se cvičením a učením. Řecká města měla veřejné i soukromé lázně, které byly přístupné za poplatek (Jakubíková a kol. 2019).

Ve starém Řecku byla zpočátku očištná místa velmi prostá. Teplá voda byla luxusem, který byl dopřán pouze starým a nemocným lidem. Od 5. století př. n. l. se začaly využívat minerální a termální prameny k léčbě, například na Sicílii. Léčebné okrsky zasvěcené bohům, jako Asklépiovi, se postupně změnily v lázně. První vany se objevily na Krétě kolem roku 1900 př. n. l. (Křížek 2002).

Lázeňství v Itálii a římských provinciích se rozvíjelo později než v Řecku, ale na racionálnějších základech. Podobně jako Řekové, tak i Římané se původně koupali pod širým nebem. Využívali k tomu pobřeží v Ostii, či řeku Tiberu. Postupné znečišťování řeky přimělo Římany k budování „*lavatrin*“ (čes. „*koupelen*“) v domech. Římané stavěli větší a dostupnější lázně než Řekové, což způsobilo, že se lázně staly centrem společenského života. Původně byly zdarma, ale později byl za vstup vybírán symbolický poplatek. Největší rozmach zaznamenaly za císařství, kdy si zámožní Římané budovali propracovanější domácí „*balnea*“ a „*balneria*“ (čes. „*lázně*“). Kromě nich existovaly i veřejné „*thermae*“ (čes. „*horké lázně*“) financované státem či mecenáši. Termy sloužily nejen k hygieně, ale také jako sportoviště, zatím však bez léčebného zaměření (Křížek 2002).

Díky postupnému rozšiřování římského impéria docházelo k výstavbě lázní i na dobytých územích. Jedním z příkladů jsou lázně ve Vichy ve střední Francii, či západoněmecké město

Aachen (čes. *Cáchy*). Když Římané v roce 70 n. l. obsadili Anglii, zbudovali poblíž teplých pramenů u města Bath lázně. Postavili zde chrám zasvěcený bohyni Minervě. S pádem Západořímské říše v roce 476 n. l. a nástupem křesťanství začalo lázeňství upadat. Mnohé lázně byly zničeny během stěhování národů, jiné byly přestavěny na kostely. Koupání bylo považováno za nevhodné a víra v uzdravení modlitbou měla přednost před léčebnými koupelemi. Pouze aristokracie si některé lázně udržela, ale celkově přetrvala averze ke koupání po mnoho staletí (Tubergen, Linden 2002). Teprve na konci středověku a počátku novověku došlo k znovuoobjevení a opětovnému využívání lázní (Křížek 2002).

Společně se šířením křesťanství došlo ve středověku k potlačení antických ideálů. Hygiena a péče o tělo již nebyly na denním pořádku, ale byla upřednostňována špína, jakožto symbol ponížení člověka před Bohem (Vacková, Michailidou, Neuwirth 2016).

Přestože církev odsuzovala veřejné lázně jako místa hříchu, již od 12. století jejich obliba opět rostla, a to zejména mezi šlechtou a měšťany. Koupele sloužily nejen k očištění, ale i k léčbě a prevenci. Lazební se často nacházely poblíž řek. Při jednotlivých procedurách se používaly termální prameny, bylinky či mořská sůl, která byla v našich končinách obzvláště ceněna. Jednotlivé procedury byly doprovázeny hudbou. Lazební hrály klíčovou roli ve společenském životě, protože sloužily jako místo setkávání. Vstupné do nich se lišilo podle postavení, ale dostupné byly i pro chudé (Jakubíková a kol. 2019).

Renesance přinesla návrat k antickým ideálům nejen v architektuře, umění či literatuře, ale také v oblastech hygieny a zdravého životního stylu. Nezbytné reformy v hygieně se postupně šířily celou Evropou. Provoz lázní ale ohrožovaly epidemie, což vedlo k jejich uzavírání. V 16. a 17. století probíhaly intenzivní průzkumy minerálních pramenů a vznikaly soukromé léčebné „světničky“ (lat. „*stuphae domesticae*“), kde se léčila tzv. „*francouzská nemoc*“ – syfilis. S reformami Marie Terezie a Josefa II. skončilo lazebnictví. V průběhu 18. století byly oblíbené studené koupele. V 19. století se lázeňství modernizovalo, rostl zájem o minerální vody, bahenní koupele a vědecké zkoumání léčivých účinků pramenů, masáží a cvičení (Křížek 2002).

Koncem 18. století došlo v českých zemích k výraznému rozvoji lázeňství, který byl podpořen pokrokem ve vědě, technice a zlepšení společenské komunikace. Lázeňství v této době začalo získávat svou moderní podobu. Šlechta, města, obce i soukromí investoři se snažili o využití kvalitních minerálních pramenů, a proto zakládali lázeňské provozy nebo stáčírny minerálních vod. (Fialová, Jílková, Seemann 2019).

Přelom 19. a 20. století představoval vrchol rozvoje lázeňství v českých zemích. Modernizovaly se léčebné postupy, rostla jejich účinnost a lázeňská města se stala významnými společenskými a kulturními centry. O jejich prestiži svědčí návštěvy významných osobností i architektonické realizace předních tvůrců, jako byli Kilián Ignác Dientzenhofer, Josef Zítek či Dušan Jurkovič. Lázně byly vyhledávány především vyššími vrstvami. Zásadní změna nastala po první světové válce s rozvojem zdravotního pojištění, které zpřístupnilo lázeňskou péči širšímu okruhu obyvatel a vedlo k rozrůznění úrovně poskytovaných služeb (Fialová, Jílková, Seemann 2019).

Během německé okupace byly významné lázně zabrány nacisty a zbylá střediska sloužila vojenským účelům. Po válce přinesly změny v obyvatelstvu, zejména v západních Čechách, nejistotu v majetkových vztazích a devastaci řady lázeňských objektů. Po znárodnění a v období komunistického režimu byly lázně spravovány státem, avšak bez potřebných investic, což vedlo k jejich chátrání. Současně s tím došlo i k významnému odlivu zahraniční klientely. Zatímco velká lázeňská města zůstala v provozu, menší soukromé lázně postupně zanikly, stejně jako některé léčivé prameny. K zánikům docházelo zejména v pohraničních oblastech nebo v místech těžby. Přesto v této době vznikly i nové lázně, např. v Hodoníně či Karvině (Fialová, Jílková, Seemann 2019).

Po pádu totalitního režimu prošlo lázeňství rychlou restrukturalizací. Počet hostů rostl, přičemž přibývalo samoplátců na úkor pacientů hrazených zdravotními pojišťovnami. Mnoho lázeňských domů prošlo rekonstrukcí a celkově se zlepšilo prostředí lázeňských měst. Ne vždy však privatizace vedla k obnově lázní. V některých případech byla infrastruktura zanedbána a prameny využívány pouze k velkokapacitnímu stáčení pramenů. Jedním z takových případů jsou Lázně Kyselka (Fialová, Jílková, Seemann 2019).

Lázeňství má však mnohem hlubší kořeny. Nejen, že jeho tradice sahá až do starověku, ale vytváří též úzká pojítka mezi jednotlivými kulturami. Blahodárné účinky lázeňství nebyly známy pouze starověkým Římanům, Řekům a pozdějším evropským civilizacím, ale také Arabům, Číňanům či Japoncům (Jakubíková a kol. 2019).

Arabové převzali z antiky tradici horkovzdušných lázní. Ve svých městech budovali luxusní veřejné lázně zvané „*hammam*“. Jejich centrem byla „*harára*“, místnost s teplotou 44–48 °C, podobná římskému „*caldariu*“ (Kraslová 2024).

V Číně se první zmínky o využívání teplých koupelí objevují mezi lety 1000 až 500 př. n. l. Vzhledem k rozlehlosti čínského území se přístupy k hygieně v jednotlivých oblastech výrazně lišily (Jakubíková a kol. 2019).

Určité prameny uvádí, že v některých oblastech bylo doporučeno nemýt se po celý rok, ale v jiných čínských oblastech se měly lidé mýt i několikrát denně. Obecně lze říci, že koupele byly oblíbenější na jihu Číny (Vacková, Michailidou, Neuwirth 2016).

Veřejné lázně byly společné pro muže a ženy a byly v nich využívány jak minerální vody, tak sirné koupele (Křížek 2002).

Tradiční čínská medicína, která patří k nejstarším zdokumentovaným léčebným systémům, aplikuje holistický přístup k individu. Jejím cílem je navození optimální tělesné a duševní rovnováhy, která má vést k duševnímu pokoji. K navození tohoto klidu může vedle lázní dopomoci také meditace, která je úzce spojená s taoismem a buddhismem (Jakubíková a kol. 2019).

Jak bylo výše zmíněno, tradice využívání termálních pramenů vyvěrajících ze země je příznačná i pro Japonsce. Ti některé lázeňské techniky převzali od Číňanů. Dodnes Japonci využívají lázně „*onsen*“ (čes. „*horký*“ (*on*), „*pramen*“ (*sen*)) a „*sentō*“ (čes. „*drobný peníz*“ (*tō*)) nejen k očištění těla, ale i duše. Z doslovného překladu je tedy zřejmé, že bylo zvykem za využití lázní zaplatit menší poplatek. Podobně jako v Antice, tak i v Japonsku byly lázně budovány zprvu při velkých chrámech a sloužily především kněžím. Postupně bylo jejich využívání umožněno i starým a nemocným lidem. Následně byly lázně zpřístupněny široké veřejnosti, za již zmíněný poplatek (Křížek 2002).

Stejně jako ve výše zmíněných lokalitách, tak i v Japonsku byly lázně centry společenského života. Pracovali zde různí lazebníci a lékaři, kteří distribuovali masti, byliny, čajové směsi, kosmetické produkty a podobné přípravky. V současnosti Japonci znovuobjevují lázeňská místa. A nejen oni, ale i turisté, kteří do Japonska míří z celého světa (Froyd 2013).

Turisté se mohou například ubytovat v hotelu „*Nishiyama Onsen Keiunkan*“, který je nejstarším hotelem na světě. Byl zbudován poblíž teplých pramenů a nepřetržitě funguje již od roku 705 n. l. Jde o typický japonský hotel typu „*ryokan*“, který nabízí nejen koupele, ale také nocleh se snídaní. Turisté si díky tomu odnesou vzpomínku na nezapomenutelnou japonskou kulturu (Tubergen, Linden 2002).

Lázeňská kultura se vyvíjela i na jiných místech, která nejsou až tak významná (Křížek 2002).

Přestože lázeňství má hlubokou tradici, význam léčivých pramenů postupně klesá s rozvojem moderní medicíny. Současné léčebné metody výrazně přesahují účinky jednotlivých minerálních pramenů, a lázně se tak staly především místem podpůrné terapie a doléčovacích procesů. Namísto pitných kúr dnes hraje prim celková regenerace těla i mysli, inspirovaná antickým ideálem „*kalokagathia*“ (Křížek 2002).

V minulosti byla víra v léčivou sílu minerálních pramenů často klíčovým faktorem jejich účinnosti. Podobně jako u jiných léčebných metod hrál roli i tzv. „*placebo efekt*“. Respektive přesvědčení pacienta, že voda z pramene mu skutečně pomůže (A. K. Shapiro, E. Shapiro 1997). Tento fenomén lze připodobnit k biblickému výroku: „*Jdi, víra tvá tě uzdravila.*“ (Marek 10; 52). Stav mysli pacienta hraje v procesu léčby zásadní roli, neboť pozitivní očekávání může podpořit imunitní systém, urychlit regeneraci a zlepšit celkovou reakci organismu na terapii (A. K. Shapiro, E. Shapiro 1997). Přesto nelze popřít, že minerální prameny obsahují látky, které mohou mít skutečný fyziologický účinek. Složení minerálních vod se liší v závislosti na geologickém podloží. Rozpuštěné minerály a ionty ovlivňují metabolismus, hydrataci a další tělesné procesy. Například sodík zabraňuje nadbytečným ztrátám tekutin a reguluje krevní tlak. Vápník podporuje zdraví kostí a podílí se na srážlivosti krve. Hořčík napomáhá svalové relaxaci, snižuje stres a podporuje nervovou činnost. Důležité jsou také anionty, protože sírany mají mírně projímavé účinky, čímž podporují trávení a hydrogenuhličitaný pomáhají regulovat pH organismu (Petraccia a kol. 2006; Rosborg, Kozisek 2020).

3.4 Urbanismus a krajinotvorné aspekty

Teorii „*místa*“ se ve svém díle zabývá norský architekt Christian Norberg-Schulz (2010). Považuje „*místo*“ za prostor, který se skládá z každodenních „*fenoménů*“. Dle jeho názoru jsou tyto „*fenomény*“ tvořeny konkrétními lidmi, zvířaty, květinami, stromy, lesy ulicemi, sluncem, oblaky atd. Současně s tím tvoří dané „*místo*“ i méně hmatatelné jevy, mezi které řadí naše pocity.

Podobný názor má i R. M. Rilke (1974, s. 110), který ve své Deváté elegii napsal toto: „*Snad jsme tu jen, abychom řekli: dům, most, studna, brána, džbán, strom ovocný, okno – dokonce: sloup a věž...*“.

Z těchto zmíněných názorů je patrné, že „*fenomény*“ a konkrétní „*místo*“ může každý chápat zcela odlišně a na každého může mít daný „*prostor*“ trochu jiný dopad. Díky tomu

může jedno „*místo*“ vyvolávat v lidech odlišné pocity. Výjimkou není ani tzv. „*genius loci*“ (čes. „*duch místa*“), který by na nás měl „dýchnout“ při vstupu na dané „*místo*“. Protože i tento „duch“ může např. v gotických katedrálách vyvolávat v lidech odlišné dojmy, pocity, či otázky (Norberg-Schulz 2010).

To, jakého „*genia loci*“ mají západní Čechy, ve svém díle blíže popisují Burachovič a Holečková (2008, s. 13): „*Západní cíp Čech byl při stvoření světa Bohem vyvolené dítě. Kromě jiných předností a pokladů jej Všemohoucí obdaroval četnými minerálními prameny. Jejich existence zde umožnila založení slavných lázní... Svérázný svět západočeských lázní je světem pramenů a kolonád. Má svůj vlastní rytmus, osobitou atmosféru a podivuhodného genia loci.*“ Ve svém díle též představují „*fenomény*“, které celkový obraz tohoto regionu utvářejí.

Nezbytným „*fenomémem*“ pro vznik tradičních lázní jsou minerální prameny, při kterých lázně vznikaly od nepaměti. Druhým důležitým „*fenomémem*“ je příroda, a to nejen proto, že z ní vzácné minerální vody pochází, ale především proto, že pozitivně působí na naše smysly. Právě pobyt v přírodě tvoří základ specifického typu lázní, známých jako klimatické lázně. Základní filosofii karlovarských lesních promenád zcela vystihují slogany „*Příroda utěšitelka*“ a „*Pohybem ke zdraví*“. Společně tyto dva „*fenomény*“ utvářejí základní krajinotvorné aspekty „*míst*“, která si představíme pod pojmem „*lázně*“. Lze je též označit jako vnitřní projevy „*genia loci*“, a to proto, že jejich působení je lidským smyslem zprvu částečně skryto (Burachovič, Holečková 2008).

Na nutnosti chránit tuto jedinečnou přírodu panovala všeobecná shoda, proto postupně na území regionu „*západní Čechy*“ vzniklo několik velkoplošných zvláště chráněných území. Konkrétně jde o jihozápadní část CHKO České středohoří, CHKO Slavkovský les, CHKO Český les a severozápadní část CHKO a NP Šumava (Fialová, Cehák, Seemann 2019).

Světovým unikátem je bezpochyby geologické podloží v okolí lázeňského trojúhelníku (Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně), které je zcela unikátní a zajišťuje vznik a složení zdejších léčivých pramenů. Tato oblast leží na rozhraní několika geologických celků, mezi kterými probíhá hlubinná cirkulace vody. Specifické složení zdejších hornin spolu s tektonickou aktivitou zajišťují proces, při kterém dochází k obohacení vody o minerály a následnému vývěru na povrch. Právě díky těmto geologickým podmínkám mají lázeňské prameny jedinečné léčivé vlastnosti, které nejsou

jinde v takové koncentraci a rozmanitosti dostupné. Z tohoto důvodu je nezbytné tuto oblast chránit před negativními zásahy, jako je nadměrná těžba, nevhodná výstavba nebo znečištění podzemních vod. Zachování přirozených geologických procesů a ochrana minerálních zdrojů jsou klíčové nejen pro budoucnost lázeňství, ale i pro ekologickou stabilitu celé oblasti (Zeman, Vylita, Kropp 2022).

Opakem vnitřních projevů jsou projevy vnější. Nejsilnějším vnějším projevem „*genia loci*“ je architektura. S duchem místa je úzce spjat i duch doby. „*Co vznikne v pravou chvíli na pravém místě má naději na prosperitu.*“ (Burachovič, Holečková 2008, s. 69). Proto je i architektura západočeských lázní velmi osobitá a přitažlivá. Daří se jí propojovat desítky léčivých pramenů s klasicismem, jenž byl návratem k rozvinutému a propracovanému antickému lázeňství. Pro stavby, které vznikaly ve vrcholném klasicismu, tedy v empiru, je typické úzké propojení s přírodou. Lázeňské stavby hrály klíčovou roli v životě lázeňských měst a byly navrženy tak, aby sloužily jak k léčebným, tak ke společenským účelům. Mezi nejvýznamnější patřily lázeňské domy, které poskytovaly ubytování, procedury a společenské zázemí pro hosty. Mnohé z nich byly honosně zdobené a inspirované architektonickými styly své doby (Burachovič, Holečková 2008).

Další neodmyslitelnou součástí lázeňských měst byly kolonády, které byly stavěny z různých materiálů. Nejčastěji byly zděné, z litiny nebo ze dřeva a vyznačovaly se vzdušnou architekturou, která umožňovala volné proudění čerstvého vzduchu. Jejich elegantní podoba, inspirovaná antickými stavbami, byla často doplněna reliéfy, sochami a dekorativními prvky, jež odkazovaly na ideály harmonie a estetiky. Tento návrat k antice podtrhoval nejen vznešený charakter lázeňského prostředí, ale také zdůrazňoval propojení s minulostí. Kromě kolonád vznikaly také pavilony. Šlo o plnohodnotné budovy, které chránily jak vývěry minerálních vod, tak v nepříznivém počasí poskytovaly hostům příjemné prostředí pro jejich konzumaci (Zeman, Vylita, Kropp 2022).

Architektura lázeňských měst nesloužila pouze k ubytování a k léčebným procedurám, ale také k trávení volného času. Významnou roli hrály stavby určené k odpočinku a společenskému životu, např. altány, restaurace či kavárny. Některé z nich byly umístěné v parcích a lesích. Tyto podniky poskytovaly hostům příjemné prostředí k posezení, občerstvení a setkávání se s ostatními návštěvníky. Oblíbenými cíli lázeňských hostů byly také rozhledny, které byly budovány na vyvýšených místech v okolí měst. Nabízely nejen krásné výhledy na krajinu, ale i možnost fyzické aktivity v podobě vycházek, kterou

lázeňským hostům lékaři hojně doporučovali. Propojení architektury a přírody se tak stalo neodmyslitelnou součástí lázeňského života a mnohé z těchto prvků se zachovaly dodnes (Fikar 2016).

K volnočasovým aktivitám začaly rozhledny sloužit až v průběhu 19. století v období romantismu. Tehdy docházelo k budování zcela nových rozhleden, např. Minaret v lednickém parku nebo k přestavbě strážních či signalizačních věží, které v minulosti nesloužily k volnočasovým aktivitám, nýbrž plnily bezpečnostní funkce. Obránci měli z takto vyvýšených míst mnohem lepší výhled do krajiny, díky čemuž mohli včas spatřit nepřítele a upozornit spřátelené strážce v okolních věžích (Fialová, Jílková, Seemann 2019). Jednou z rozhleden v okolí lázeňského města je například „*Bučina*“, která stojí asi 1,5 km od bývalých Lázní Kyselka poblíž Karlových Varů. Ve výšce 585 m n. m. ji roku 1880 nechal postavit Heinrich Mattoni. Další rozhlednou tohoto druhu je „*Hamelika*“, která se nachází jen pár stovek metrů od centra Mariánských Lázní. Byla zbudována v roce 1876 v nadmořské výšce 723 metrů (Miškovský 2008).

Pro rozptýlení lázeňských hostů vznikala v okolí lázní také golfové hřiště či dostihová závodiště. Jedním z příkladů může být golfové hřiště v lázeňských lesích v katastru obce Olšová Vrata (*dnes městská část K. V.*) nedaleko Karlových Varů. Hřiště zde bylo zbudováno již v roce 1933 podle návrhu předního francouzského architekta C. Noskowskiho. Unikátnost zdejšího „greenu“ mohou návštěvníci do dnes obdivovat v nezměněné podobě (Fikar 2016).

S architekturou je úzce spjato umění, protože i architektura je do jisté míry uměním. Ve filmu „*Architektura ČSSR 58-89*“ (2024) zaznívá, že architektura není ničím jiným než druhem užitého umění. Podle amerického filosofa Larryho Shiner (2003, s. 3) je umění, jak ho obecně chápeme, evropským vynálezem starým sotva dvě stě let. „*Jemu ale předcházela širší, poněkud utilitárnější systém umění, který trval přes dva tisíce let...*“.

Západočeská lázeňská města jsou bohatá na umělecká díla, která dodnes svědčí o kulturním a historickém významu těchto míst. Dochovala se v různé míře. Některá byla pečlivě restaurována, jiná bohužel chátrají. Mezi nejvýznamnější umělecké prvky patří nástěnné malby, štuková výzdoba, sochařská díla či obrazy, které zdobily interiéry lázeňských domů, kolonád a veřejných prostor. Zajímavostí je, že některé sochy nebyly vždy vytvářeny s pozitivním úmyslem. Sloužily například jako připomínky politických neshod či ideologií dané doby. Na druhou stranu zdejší krajina a atmosféra inspirovaly řadu významných

básníků a spisovatelů, kteří ve svých dílech oslavovali krásu zdejších měst i léčivou sílu pramenů. Tato umělecká dědictví dodnes spoluutvářejí jedinečný charakter lázeňských míst a připomínají jejich bohatou minulost (Burachovič, Holečková 2008).

Jedním z příkladů uměleckých děl, která připomínají politické neshody, je socha kočky v Karlových Varech. Mezi místními se traduje historka, že byl baron Lützow nespokojený s rozhodnutím karlovarských radních o umístění malé plastiky císaře Karla IV. na stráž nad městem. Své pohrdání vyjádřil originálním způsobem. Ze zadní části své zahrady nechal přemístit sochu kočky. Tu umístil na třímetrovy sloup do středu kamenného rondelu. Sedící kočka, která původně shlížela na město z okraje zahrady, nyní vystrkovala své pozadí směrem k budově staré radnice. Baron tím chtěl dát najevo, že na osamělý vršek se spíše hodí socha kočky než nedůstojné ztvárnění panovníka. Zároveň s nadsázkou naznačil, že práce městských radních nestojí za nic (Kovařík 2005).

3.5 Moderní lázeňská kultura

Jak již bylo zmíněno výše, lázně hrály v životech mnoha lidí důležitou roli. Lázeňská a obdobná zařízení nesloužila pouze k péči o tělo, ale stala se místem, kde jste mohli opět načerpat duševní klid a rovnováhu. Postupem času se lázně staly též vhodným prostorem pro setkávání lidí z různých společenských skupin. Výše též bylo zmíněno, že v evropských zemích došlo ve středověku k úpadku lázeňství. Rovněž docházelo k postupnému zapomnění téměř veškerého antického vědění lidstva, které bylo nezbytně nutné znovu objevit. K postupnému znovuobjevení těchto znalostí docházelo od počátku novověku, ale největší rozkvět v oblasti vzdělání nastal až přibližně s nástupem generace obrozených panovníků, kterými u nás byli Marie Terezie a Josef II. Díky těmto významným společenským změnám můžeme hovořit o nástupu „moderní lázeňské kultury“, kterou v mnoha ohledech známe dodnes.

Jedním z typických příkladů této kultury může být postava muže se slaměným kloboukem a s dřevěnou hůlkou. I přesto, že historikové ani kronikáři toto pojmenování nepoužívají, jsou muži s tímto vzhledem všeobecně známi jako tzv. „šviháci lázeňští“. Portréty těchto mužů se dodnes dochovaly na mnoha dobových pohlednicích z lázeňských měst (Fikar 2016).

Byť není zřejmé, kdy přesně toto pojmenování vzniklo, tak slovo „švihák“ je poprvé doloženo ve čtvrtém dílu Jungmannova slovníku z roku 1838. Výraz má označovat mladého

elegantního muže, který je štíhlý jako proutek. Termín je zřejmě odvozen z německého slovesa „*schwingen*“ (čes. „*mávat, švihat, kmitat*“) (Jungmann 1838).

Následují text vychází z publikace *Karlovarský patriot* (Fikar 2016). Švihákům nestačilo pouze dobře vypadat, museli být též výřeční, znát cizí jazyky, ovládat etiketu a stolní hry či umět hrát golf. Možnost zahrát si golf během lázeňského pobytu přetrvala dodnes. Golfové hřiště se nachází nejen poblíž Karlových Varů, ale také nedaleko Mariánských Lázní nebo Františkových Lázní.

Též pro dámy se lázeňské promenády a kolonády staly přehlídkovými moly. Zvláště pak pokud do lázní přijely bez svého manžela. Společenská etiketa zprvu nabádala pouze dámy, aby se v lázních neustále převlékaly. Bylo zcela nevhodné, aby na snídani, ranní pitnou kúru, odpolední procházku, či večerní koncert přišly v totožných šatech. Ovdovělé dědičky rodinných majetků i matky s neprovdanými dcerami jezdily často do lázní za účelem nalezení vhodného partnera z vysokých společenských vrstev. Možností, jak informovat ostatní o svém příjezdu do města, byly tzv. „*kurlisty*“ (*seznamy lázeňských hostů*). „*Kurlisty*“ (viz obr. 1) vycházely nepravidelně, a i jejich délka se lišila v závislosti na počtu nově ubytovaných hostů.

Například v Karlových Varech sahá tradice „*kurlistů*“ až do roku 1638. Nejprve byly psány ručně a od roku 1795 byly vydávány v tištěné podobě. Za předchůdce „*kurlistů*“ můžeme považovat písemné seznamy návštěvníků lázní, které si mezi lety 1569–1637 vedl karlovarský lázeňský lékař Wenzel Hillinger. Tyto seznamy patří pravděpodobně k nejstarším svému druhu na světě.

Zmíněné pohlednice zachycující panoramata lázeňských měst se staly hitem především ve druhé polovině 19. století, kdy je od roku 1870 začala vydávat c. k. Pošta. Pohlednice si u hostů získaly velkou oblibu, protože například oproti obrazům či vedutám byly výrazně skladnější a především levnější. Současně s tím sloužily pohlednice, i v dalekých zemích, jako dobrá reklama na dané lázeňské město.

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, nedílnou součástí lázní tvořila a dodnes tvoří příroda. Procházky po rozlehlých lázeňských lesích a parcích mají blahodárné účinky nejen na zdraví těla, ale i duše. Lázeňští hosté nemuseli podnikat jen bezcílné toulky lesy, ale cestou se mohli například občerstvit v restauraci či kavárně nebo se mohli pokochat výhledem z nějaké rozhledny.

Večery v lázeňských městech měly vždy společenský a kulturní charakter. Lázeňští hosté se po dnech věnovaných léčebným procedurám scházeli v lázeňských domech, kavárnách a na kolonádách, kde si užívali hudební vystoupení, plesy či taneční večery. Oblíbenou součástí lázeňského života byly koncerty promenádních orchestrů, které hrály v hudebních altánech či na kolonádách. Hudba měla nejen zábavný, ale i terapeutický účinek. Lázeňská města si zakládala na vysoké úrovni hudební produkce. Mnohá města hostila slavné skladatele a interprety, kteří zde vystupovali pro lázeňské publikum. Společenské tance a plesy patřily mezi vrcholné události sezóny. Konaly se v lázeňských sálech a salonech hotelů, kde hosté mohli navázat nové kontakty a užít si večer v elegantním prostředí. Oblíbené byly také divadelní a filmové večery. Od počátku 20. století se v lázních promítaly němé filmy, které byly často doprovázené živou hudbou. Večery v lázeňských městech byly tedy nejen příležitostí k odpočinku, ale i k setkávání, kulturním zážitkům a společenské zábavě, která byla nedílnou součástí lázeňského života (Fikar 2016).

Ze zmíněných informací je patrné, že hlavní lázeňská sezóna probíhala převážně v jarních a letních měsících. Lázně se tradičně otevíraly na počátku května a vrchol sezóny trval přibližně tři měsíce. Zahájení lázeňské sezóny bylo významnou slavností a zahrnovalo mimo jiné tradiční vysvěcení pramenů. Podniky byly závislé na příjmech z letních měsíců, kdy se snažily zajistit si dostatečné zisky na pokrytí provozu po zbytek roku. Protože si místní obyvatelé uvědomovali význam lázeňských hostů, dbali na čistotu města. Úklid probíhal tiše v brzkých ranních hodinách, kdy podomci drhli chodníky před lázeňskými domy a obchody. Také musely být před začátkem sezóny dokončeny veškeré opravy budov, komunikací i chodníků, protože později se žádné podobné opravy nepovolovaly (Křížek 2002).

Po skončení sezóny se města postupně vylidnila a mnoho podniků omezilo svůj provoz nebo se zcela uzavřelo až do následujícího jara. Tento sezónní charakter lázeňství byl dán nejen příznivým počasím, ale také životním stylem tehdejších hostů, kteří si mohli dovolit delší pobyt mimo domov. Teprve s rozvojem moderních technologií, lepšího vytápění a dopravní infrastruktury se některé lázně staly celoročně dostupnými. Výjimku představovaly např. lázně v Teplicích, kde býval provoz i v zimních měsících. I přesto, že náklady na otop byly značné, tak pobyty v zimě bývaly zpravidla levnější (Křížek 2002).

Na základě těchto informací si můžeme představit, jak zhruba mohl probíhat typický den v lázních na přelomu 19. a 20. století, a že návštěva lázní byla v této době určena výhradně vyšším společenským vrstvám. Mnoho ze zmíněných tradic přetrvalo dodnes. Lázeňská

města stále pořádají koncerty, taneční večery, filmová promítání či slavnostní zahájení lázeňské sezóny, čímž si uchovávají svůj charakter kulturních a společenských center.

Nr. 8.				
CARLSBADER CURLISTE.				
Ausgegeben Donnerstag den 27. April 1876.				
Par- teien- Zahl.	An- kunft.	Name und Charakter.	Wohnung.	Per- sonen- Zahl.
397	21. Apr.	Ihre Excellenz Freifrau Hertha v. Manteuffel , General-Feldmarschalls-Gemalin mit Baronesse Tochter Isabella , Fräulein Auguste Wiedemann und Diener aus Topper i. d. Neumark .	Grünes Schiff, A. W.	4
398	" "	Frau von Schlieckmann , geb. Frein von Manteuffel , Präsidentens-Witwe aus Naumburg a. S.	dto.	1
399	" "	Herr Alfred Freiherr von Welck , kgl. sächs. Major aus Oschatz in Sachsen	Austria, Marienbaderstr.	1
400	" "	Herr Paul von Leszczynski , Oberst a. Karlsruhe	Weisser Löwe, Markt.	1
401	" "	Herr Baron Ernst Palm mit Gemalin, geb. Baronesse Welck , Nichten Baronessen Julie und Hermine Palm und Kammerjungfer aus Linz in Sachsen	Guter Hirt, Alte Wiese.	5
402	" "	Herr von Sperling , Gutsbesitzer a. Naumburg a. S.	Schweizer, Mühlbadgasse.	1
403	" "	Herr Med. Dr. S. Axel Könsberg a. Stockholm,		
404	" "	Herr Axel David Ringquist , Rentier aus Söderhamm, und		
405	" "	Herr B. Brynolf Brehmer , Beamte a. Stockholm	König von Baiern, Kaiserstrasse.	3
406	22. "	Herr Hann von Weyhern , General der Kavallerie und Commandant des 2. Armeecorps mit Gemalin geb. von Boltenstern und Diener aus Stettin	Pelikan, Alte Wiese.	3
407	" "	Herr von Albedyll , General-Major aus Berlin . .	Matrose, Neue Wiese.	1
408	" "	Herr M. Marcussohn , Bürger mit Diener aus Berlin	dto.	2
409	" "	Herr Friedrich von Thielau , kgl. sächs. General-Lieutenant z. D. aus Lampertswalde in Sachsen,		
410	" "	Herr Woldemar von Thielau-Büssing , kgl. sächs. General-Lieutenant a. D. und		
411	" "	Herr H. Garten , General-Major z. D. a. Dresden	Wiener, Sprudelgasse.	3
412	" "	Seine Durchlaucht Wilhelm Fürst zu Wied mit Diener aus Neuwied in der Rheinprovinz . . .	Weisser Löwe, Markt.	2
413	" "	Herr Friedrich Graf Chorinsky mit Gemalin und Dienerschaft aus Drietoma in Ungarn . .	Blaues Schiff, Neue Wiese.	4
414	" "	Herr Graf Kanitz , Generallandschafts-Director für Ostpreussen aus Podangen in Ostpreussen .	Weisser Löwe, Markt	1
415	" "	Herr Wenzl Graf Paar , k. k. Major und Kämmerer mit Diener aus Wien	Maria-Hilf, Kirchengasse.	2
416	" "	Herr Adolf von Weber , Oberst-Lieutenant a. D. aus Leipzig	Meerfräulein, Alte Wiese.	1
417	" "	Herr Otto von Ludwiger , kgl. sächs. General-Major z. D. aus Dresden	Grüner Baum, Kirchengasse.	1
418	" "	Fräulein Müller aus Wien	Villa Frisch.	1
419	" "	Herr A. Bodenstein , Rittergutsbesitzer aus Neustadt-Magdeburg	Oelzweig, Marienbaderstrasse.	1
				530

Obr. 1: „Carlsbader Curliste“ (čes. „Karlovarské Kurlisty“).

Zdroj: Franieck & Comp. 1876.

3.6 Historický přehled lázeňství v západních Čechách

Podle legendy o založení Karlových Varů narazil lovecký pes během honu v lesích na divokou zvěř. Při jejím pronásledování však spadl do tůně s horkou vodou, která prudce vyvěrala ze země. Jeho bolestné kňučení přivolalo zbytek lovecké družiny. Její členové pramen ochutnali. Zpráva o neobvyklém nálezu se donesla až k císaři Karlu IV., jenž se na místo osobně vydal. Ve společnosti svých lékařů posoudil účinky vody a sám ji vyzkoušel. Po zjištění jejích léčivých vlastností rozhodl o založení lázní, které původně nesly název Teplé lázně u Lokte (Burachovič 2018).

Vznik lázeňských míst je často opředen legendami, avšak historické prameny poskytují i konkrétní doklady o jejich vývoji. Například první zmínka o chebských pramenech, dnes především díky Františkovým Lázním, pochází z roku 1542. Minerální prameny v oblasti Mariánských Lázní byly využívány již ve 13. století místními obyvateli a mnichy z kláštera v Teplé. Karlovy Vary se koncem 16. století mohly pyšnit přibližně dvěma sty objekty určenými pro lázeňskou léčbu (Fialová, Jílková, Seemann 2019).

Výše byly uvedeny klíčové faktory nezbytné pro vznik lázeňských míst, především přírodní bohatství a minerální prameny, které společně utvářejí základy lázeňství. Zároveň byl nastíněn historický vývoj lázeňství, které se během tisíciletí vyvinulo od jednoduchého koupání v pramenech až po moderní lázeňskou kulturu. Ta se v průběhu času přizpůsobovala společenským a ekonomickým změnám, rozšiřovala své služby a postupně se stala nedílnou součástí zdravotního, rekreačního i kulturního života. Podobným vývojem, jakým prošlo lázeňství ve světě, prošlo lázeňství v „západních Čechách“. Tento region se stal centrem lázeňské tradice, kde se postupně formovala a rozvíjela jedinečná kultura spojená s léčivými prameny, architekturou i společenským životem (viz *Mapa 1*).

Kolem roku 1700 jsou v „západních Čechách“ doložena tři lázeňská města – Karlovy Vary, Jirkov a Teplice. Do roku 1800 k nim přibily lázně v Bílině, Panenském Týnci, Čachovicích, Františkových Lázních, Mariánských Lázních, Písečnicích, Letinách a Petrovicích (Fialová, Jílková, Seemann 2019).

Je zaznamenána také krátká existence lázní v obci Milavče v okrese Domažlice. Kolem roku 1770 se domažlický magistrát rozhodl vybudovat v Milavčích lázně spolu s poutnickým domem. Jejich hlavním cílem bylo poskytnout zázemí poutníkům, kteří přicházeli ke studánce Vojtěška, známé pro své léčivé účinky. Stavba lázeňského domu byla dokončena v roce 1775, přičemž přízemí bylo zděné a patro tvořila roubená konstrukce.

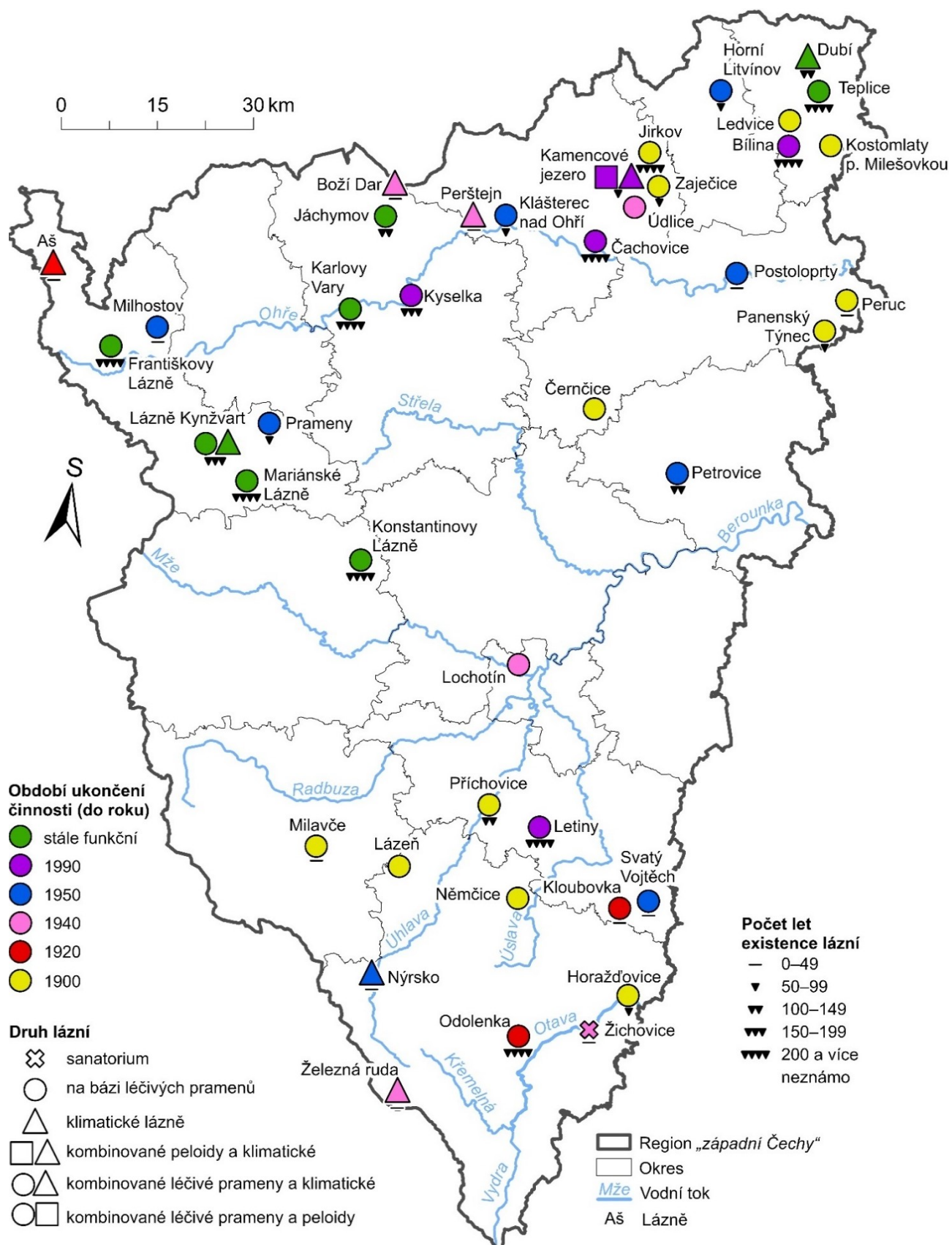
Přestože město očekávalo zisk, lázně od počátku trpěly nízkým zájmem návštěvníků a nenaplnily ekonomická očekávání. Je zaznamenáno, že již v roce 1786 došlo k novému využití budovy, stala se z ní tzv. lokálie (*pobočka domálické fary*) (Procházka 2015).

Existují pouze kusé historické záznamy o lázních v Černčicích, Horažďovicích, Lázni, Němčicích a Zaječicích. Všechna tato lázeňská místa vznikla a zanikla ještě před rokem 1900, přičemž dostupné informace o jejich provozu a významu jsou velmi omezené.

Svého vrcholu dosáhlo lázeňství na přelomu 19. a 20. století. Kolem roku 1900 je zaznamenáno v „západních Čechách“ 19 lázeňských obcí. Lázně nově vznikly v obcích Kostomlaty pod Milešovkou, Ledvice, Prameny, Klášterec nad Ohří, Kyselka, Lochotín (*dnes součást Plzně*), Kynžvart, Konstantinovy Lázně, Žichovice, Horní Litvínov a Odolenka. Naopak došlo k zániku lázní v Jirkově, Panenském Týnci a v Příchovicích. Též je dochovaná krátká existence lázní v obci Peruc v okrese Louny a využívání pramene Kloubovka poblíž obce Oselce (Fialová, Jílková, Seemann 2019).

V období mezi lety 1900 a 1950 vzniklo, ale zároveň zaniklo v „západních Čechách“ několik lázeňských míst. V šesti případech šlo o klimatické lázně, zatímco čtyři využívaly léčivé prameny. Mezi klimatické lázně lze zařadit Boží Dar, Perštejn, Milhostov, Nýrsko, Aš a Železnou Rudu. Lázně založené na léčivých pramenech se nacházely v Postoloprtech, Údlících, Milhostově a Kasejovicích (*Svatý Vojtěch*). V tomto období je doložena i existence sanatoria Žichovice. Období světových válek a nástup totalitních režimů v Evropě neustálo v „západních Čechách“ několik lázní. Konkrétně jde o lázně v obcích Prameny, Kostomlaty pod Milešovkou, Petrovice, Klášterec nad Ohří, Ledvice, Lochotín, Žichovice (Fialová, Jílková, Seemann 2019). Ještě před první světovou válkou došlo roku 1906 v Jáchymově k otevření radonových lázní, které fungují do současnosti (Ježek 2009).

Kvůli úbytku zahraničních hostů ve druhé polovině 20. století či porevolučnímu přechodu na tržní ekonomiku muselo mnoho lázní ukončit svůj provoz. V „západních Čechách“ šlo o lázně Bílina, Čachovice, Kyselka, Letiny. V současnosti v „západních Čechách“ fungují lázně pouze v Karlových Varech, Teplicích, Františkových Lázních, Mariánských Lázních, Kynžvartu, Konstantinových Lázních, Jáchymově a Dubí (Fialová, Jílková, Seemann 2019). V západních Čechách se nacházela celá řada dalších minerálních pramenů, které byly v minulosti místními obyvateli využívány a považovány za léčivé. Vzhledem k rozsahu této práce se jim však není možné věnovat podrobněji. Mezi tyto prameny patří např. *Studánka Petra* v obci Andělská Hora u K. V. (Burachovič, Wieser 2001).

Mapa 3: Lázeňská místa na území „západních Čech“.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ARCDATA PRAHA 2016 a Boukal a kol. 2019.

4. Metodika

Důležitou součástí této práce je rešerše odborných a historických zdrojů, kritická analýza textů zahrnující porovnání informací z různých zdrojů a ověřování historických údajů. Rešerše literatury zahrnuje vyhledání odborných publikací, článků a monografií věnujících se lázeňství obecně i konkrétním lokalitám. Mezi klíčové zdroje patří například *Lázeňství* (Jakubíková a kol. 2019), *Lázeňství a wellness* (Schwartzhoffová 2017) či *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Burachovič, Wieser 2001). Dále byly využity monografie zaměřené na jednotlivá lázeňská místa, například *Prameny* (Jaša 2016) či *Od kyselky ke Kyselce* (Boříková 2018).

Při nesrovnalostech, například u prvních písemných zmínek o obcích Prameny a Radošov, je nutné pracovat s původními latinskými texty a provést jejich novou interpretaci. Komparativní přístup umožňuje srovnání historických popisů lokalit s jejich současným stavem prostřednictvím analýzy textových materiálů, fotografií a map. Tento přístup pomáhá identifikovat hlavní faktory vedoucí k zániku lázeňských míst a posoudit jejich potenciál k revitalizaci.

Archivní výzkum zahrnuje studium dobových listin, kronik, kartografických podkladů a historických dokumentů z relevantních archivů, jako jsou Národní archiv ČR, Státní oblastní archiv v Plzni a Karlových Varech či obecní kroniky. Přístup k těmto materiálům byl možný prostřednictvím webových portálů, například Digitální knihovny Kramerius, Porta Fontium a Digitální mapové sbírky.

Významnou součástí této práce je také vymezení regionu „západní Čechy“, které je klíčové pro správné zacílení výzkumu. Vzhledem k různorodým definicím tohoto regionu bylo nutné provést podrobnou analýzu historických a správních změn, které formovaly jeho územní rozsah. Byly zohledněny geografické, kulturní a ekonomické faktory, včetně historického vývoje krajského uspořádání a významných správních celků, jako byl Žatecký kraj či Chebsko.

Součástí práce jsou rovněž tematické mapy a časové osy, které byly vytvořeny v programu ArcGIS Pro (verze 3.3.0) na základě citovaných mapových podkladů a datových zdrojů.

Tato práce využívá polostrukturované rozhovory, které kombinují předem připravené otázky s volnějším průběhem konverzace (Hendl 2016). Tato metoda umožňuje získat hlubší vhled do lokálních podmínek, historie a možností revitalizace zaniklých lázeňských míst.

Rozhovory byly realizovány s paní starostkou obce Prameny Michalou Málkovou a s panem starostou obce Kyselka Alešem Labíkem.

Zástupci vedení závodu společnosti *Mattoni 1873 a.s.* v Kyselce byli rovněž osloveni s žádostí o uskutečnění rozhovoru. Ačkoli původně zvažovali jeho poskytnutí, následně byl autor odkázán na tiskové oddělení společnosti. To po seznámení se s tematickým zaměřením rozhovoru sdělilo, že požadované informace nemůže poskytnout.

Oslovena byla také paní Bc. Petra Vajnerová, která je vedená jako majitelka pozemků, na nichž se v obci Prameny nacházejí minerální prameny. Při prvotním telefonickém kontaktu autora práce informovala, že ačkoli je formálně vedena jako vlastník, o pozemky se stará výhradně její manžel. Podle webového portálu „*Nahlížení do katastru nemovitostí*“ jsou pozemky majetkem společnosti „*REAL ASPEKT s.r.o.*“ (ČÚZK 2025). Podle webu „*eJustice*“ drží v uvedené firmě paní Vajnerová od 9. března 2022 100% podíl a zároveň v ní působí jako jediná jednatelka. V minulosti se ve vedení této společnosti vystříдалo několik osob pocházejících z území bývalého Sovětského svazu, včetně jejího manžela (Ministerstvo spravedlnosti České republiky 2025).

Po několika telefonických a e-mailových kontaktech zaslala paní Vajnerová dne 17. dubna 2025 e-mailem vyjádření svého manžela, Bc. Dmitrye Vaynera, který uvedl: „*Je evidentní, že již disponujete velkým množstvím informací týkající se problematiky obce Prameny. Nejlepším pro Vás řešením podle mne, se obrátit na zástupce obce (starostku) která je nejlepším zdrojem informací, v případě že Vám nějaké chybí. Co se týče mé osoby, jsem zástupce právního subjektu, který z důvodu složitosti realizace obchodního záměru v dané lokalitě postupuje v souladu s ochranou obchodních zájmů. Z toho vyplývá, že v současné době nestojíme o publicitu svých záměrů v jakékoliv formě. V každém případě se zástupci spolupracujeme na budoucím vývoji obce způsobem, který odpovídá potřebám a preferencím předmětné lokality.*“ Z uvedeného důvodu tedy rozhovor s tímto subjektem nebylo možné uskutečnit. I přesto, že v zaslaném e-mailu pan Vayner zmiňuje, že je „*zástupce právního subjektu*“, tak podle webu „*Kurzy.cz*“ bezprostředně po začátku války na Ukrajině (24. února 2022) rezignoval na pozice ve vedení pěti právnických subjektů, včetně zmíněné společnosti „*REAL ASPEKT s.r.o.*“ (2025).

Kontaktní údaje na paní starostku i pana starostu byly dohledány na oficiálních webových stránkách příslušných obcí. Při prvotní komunikaci bylo oběma stručně představeno téma bakalářské práce a nastíněn rámcový okruh otázek. S realizací rozhovorů oba souhlasili.

Rozhovor s paní starostkou se uskutečnil dne 8. dubna 2025, rozhovor s panem starostou proběhl o den dříve, 7. dubna téhož roku.

Všechny rozhovory byly realizovány online formou prostřednictvím aplikace „Google Meet“ (Google 2025). Na jejich začátku bylo respondentům předneseno následující znění souhlasu: „*Souhlasíte s pořízením zvukového či audiovizuálního záznamu našeho rozhovoru, s jeho využitím pro účely mé bakalářské práce na téma Zaniklá lázeňská místa západních Čech a s uveřejněním jeho přepisu jako přílohy této práce?*“. Přepisy jednotlivých rozhovorů jsou zařazeny v příloze této práce. Při přímých citacích a v přepisech rozhovorů byla zachována původní gramatická i pravopisná podoba textů.

Po proběhlém rozhovoru pan starosta Aleš Labík pro potřeby této práce laskavě poskytl tzv. „*Generel areálu Lázně Kyselka*“. Tento projekt byl zpracován v roce 2019 architektonickou kanceláří „*ov architekti, s.r.o.*“ pro organizaci „*Lázně Kyselka o.p.s.*“ (Opočenský, Valouch). *Generel* zobrazuje možnou budoucí podobu areálu bývalých lázní a přilehlého okolí. Některé jeho vizualizace byly se souhlasem pana starosty použity v této práci.

Součástí práce je vizuální srovnání historických a současných podob vybraných lázeňských lokalit. Cílem této části práce bylo zachytit proměnu konkrétních míst v čase prostřednictvím metody tzv. re-fotografie (*angl. rephotography*), tedy opakovaného fotografování stejného stanoviště za účelem přímého porovnání historického a aktuálního stavu krajiny či zástavby (Klett 2004). Historické snímky obce Kyselka pocházejí z oficiálních webových stránek obce a byly použity se souhlasem pana starosty Aleše Labíka. Nové re-fotografie byly pořizovány na základě pečlivého porovnání historických snímků s aktuálním stavem terénu a staveb. Klíčovým krokem bylo určení původního stanoviště fotografa a úhlu záběru. Tento proces zahrnoval práci s mapovými podklady, digitálními nástroji (Prameny s. d.; Kyselka s. d.), ale také fyzické obcházení lokalit v terénu. Při pořizování současných snímků byl kladen důraz na co nejpřesnější napodobení kompozice, úhlu i ohniskové vzdálenosti původního záběru, aby bylo možné dosáhnout co nejvěrnější vizuální rekonstrukce a smysluplného srovnání.

5. Případové studie vybraných zaniklých lázeňských míst

5.1 Prameny

Obec Prameny leží v Karlovarském kraji přibližně 10 km severně od Mariánských Lázní a asi 8 km jihozápadním směrem od Bečova nad Teplou (Burachovič, Wieser 2001). Dr. H. Penna ve své publikaci píše: „*Podle posledních barometrických měření leží obec ve výšce 2000 stop nad hladinou moře (dnes se uvádí cca 725 m n. m., Prameny s. d.), což dodává místní vodě povzbuzující svěžest, kterou žádné jiné studené prameny neprokázaly. I přesto, že se toto místo nachází ve vyšší nadmořské výšce, je okolními návršími dobře chráněno před bouřemi a drsným větrem* (1877, s. 1).

Do roku 1947, kdy obci bylo přiděleno ono české jméno „Prameny“, bylo toto místo známo pod německým názvem „Sangerberg“ či „Bad Sangerberg“. Pokud vezmeme v potaz, že v průběhu času se z názvu obce mohla vytratit některá interpunkční znaménka, tak doslovný překlad německého názvu obce by mohl znít například „Zpěvákova hora“. Původ německého názvu je opředen celou řadou pověstí a tajuplných příběhů. Ať je pravdivý ten, či onen, anebo vůbec žádný, tak z příběhu vyplývá jeden společný motiv, kterým je zpěv (Jaša 2016).

Z tohoto je zřejmé, že český název „Prameny“ je zcela pozměněný a nedošlo zde k absolutně žádné snaze alespoň o zachování původního významu německého názvu, jako tomu bylo například v nedaleké obci „Loket“ (něm. *Elbogen*), kde český i německý název odkazuje na řeku Ohři, která v podhradí zdejšího hradu vytváří světově unikátní meandr připomínající lidskou ruku ohnutou v lokti, čímž dokresluje pohádkovou atmosféru starobylého královského města (viz obr. 9) (Kašička a kol. 1983).

Podle Dr. H. Penny (1877) pochází první dochovaná písemná zmínka o obci Sangerberg z listiny z roku 1357. V této listině se píše, že jistý Boreš, pán z Bečova, rozšířil své panství o vesnici Grün (čes. *Louka* – *dnes je součástí obce Nová Ves*), již zakoupil od tepelského opata Benedy (tep. *opatem 1339–1358, Kanonie premonstrátů Teplá 2011*). Při této příležitosti pán z Bečova představil kněze Andrease jako nového pastora v Sangerbergu (Čechura 2012). Tento letopočet označuje za první zmínku o Sangerbergu i *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005* (Růžková, Škrabal 2006).

Naopak podle L. Jaši pochází první písemná zmínka o obci již z roku 1354.¹ Kdy měl Karel IV. udělit pánům z Bečova právo na těžbu surovin na území Císařského lesa po dobu 12 let. Díky těžbě zlata, stříbra a cínu rod z Rýzmburka rychle bohatl, což způsobilo spory s okolní šlechtou, a především pak s církví (2016).

Relevantnosti dřívějšího data přispívá i fakt, že v roce 1355 kvůli sporům mezi tepelským opatem a rodem z Rýzmburka vydal císař Karel IV. listinu, jež rozdělovala Sangerberg na dvě části. Hraniční linií se stal potok Roda (*dnes Pramenský p.*). Rozdělení obce mělo významný vliv především na budoucí život obyvatel, protože západní část připadla pod správu tepelského kláštera, díky čemuž byla převážně katolická. Naopak východní část spravovali páni z Bečova, což způsobilo, že se v průběhu staletí stala evangelickou. Toto rozdělení přetrvalo až do roku 1873, kdy 30. dubna došlo ke sjednocení Velkého, Malého a Nového Sangerbergu a došlo k vytvoření jediného Sangerbergu, který byl následně povýšen na město (Penn 1877; Jaša 2016).

¹ V publikaci *Prameny: Bad Sangerberg: ztracené lázně západních Čech* je uvedeno, že první zmínka o obci Prameny pochází z roku 1354. *Jaša* ve svém díle hovoří o jisté listině, podle které měla být v roce 1354 Karlem IV. povolena bratrům Borešovi a Slavkovi, těžba surovin na území císařského lesa. O několik řádků výše ale *Jaša* uvádí, že Boreš se měl narodit v roce 1226 a zemřít roku 1277. Z čehož jasně vyplývá, že ani jeden z bratrů nemohl od Karla IV. obdržet v roce 1354 jakýkoliv dokument. Jedním z možných vysvětlení je, že autor si neuvědomil, že oba bratři museli být v roce 1354 již po smrti. V listině, kterou zmiňuje, tak mohli být uvedeni například jejich potomci. Na podobný problém narazil i A. Profous. Ten se ve svém díle *Místní jména v Čechách* taktéž přiklání k vysvětlení, že jde o shodu jmen v rodové linii. Za adresáta listiny označuje Boreše mladšího, nikoliv Boreše staršího (1957). V původní listině se píše: „*Karel, římský a český král, uděluje bratřím Slávkovi a Boršovi z Rýzmburka milost, aby mohli po dobu dvanácti let pobírat zisk z těžby kovů na svých statcích.*“ (Spěváček, Zachová 2005, s. 827). Z uvedených indicií vyplývá, že Boreš a Slavko skutečně obdrželi tento výnos od Karla IV. Nejednalo se však o bratry, o nichž se zmiňuje *Jaša*, nýbrž o jejich potomky. Vzhledem k tomu, že v rodinách často docházelo k předávání jmen z generace na generaci, není tento jev nijak neobvyklý.

Díky těžbě rud v Sangerbergu a jeho nejbližším okolí oblast z dlouhodobého hlediska vzkvétala. Zlom nastal na konci 16. století, kdy zde docházelo k častým rozbrojům mezi katolíky a evangelíky, a navíc se začaly ztenčovat zásoby cenných kovů. Definitivní ránu zasadila Sangerbergu Tricetiletá válka, během které trpěli místní obyvatelé hladomorem. I přes veškeré snahy nedošlo po válce k obnově těžby a tato oblast postupně upadala. Zlom nastal až na počátku 19. století, kdy místní objevili ekonomickou hodnotu chmele z nedalekého Žatce. Začali jej vyvážet po celém Rakousko-Uhersku. Ekonomicky nejvýhodnější se staly především cesty do Solnohradska v jižním Rakousku. Protože při cestě na jih vezli obchodníci zmiňovaný chmel a nazpět jeli s povozy naloženými solí, která byla ve středoevropských končinách stále velmi ceněná a považovaná za nedostatkovou surovinu. Sangerbergští občané chmel nejen vyváželi, ale i jej dále zpracovávali. To zajistilo mnoho nových pracovních příležitostí pro lidi ze širokého okolí a obci to přineslo věhlas, který vyústil zmíněným sjednocením a povýšením na město (Penn 1877; Jaša 2016).

Rok 1822 byl významným milníkem pro rozvoj lázeňství v obci. Svobodný pán baron Junker von Bigattoo nechal mezi lety 1818 až 1821 na Sangerbergských pozemcích vykutat nové štoly a chtěl obnovit zdejší hornickou tradici. V roce 1822 zde byla objevena ruda s malým obsahem stříbra. O objevu se doslechl Johan Wolfgang Goethe, který v té době pobýval v nedalekých Mariánských Lázních, kde léčil své podlomené zdraví. Goethe si vyžádal vzorek této rudy a po konzultaci s baronem na něm nechal provést odbornou analýzu na univerzitě v Jeně. Analýza ukázala, že hornina obsahuje: „42,05 % *antracitu*; 30,05 % *křemene*; 22,75 % *oxidu železa*; 1,05 % *oxidu mědi* a 3,27 % *ryzího stříbra*“. S přihlédnutím k této, a i k dalším analýzám, bylo baronem Junkerem upuštěno od možnosti těžby stříbra v této lokalitě, přičemž zde ale započal těžbu železné rudy. Těžbu bohužel od samého počátku provázely komplikace. Docházelo k mohutným průsakům minerálních vod a zemního plynu do důlních děl. Nadšení místních, kteří doufali v návrat zlatých časů Sangerbergu, se brzy změnilo ve skepsi. I přesto, že nedaleké Mariánské Lázně zažívaly lázeňský „boom“, rozhodl se baron potenciál místních pramenů nevyužít a pozemky roku 1845 odprodal. Místní své úsilí na rychlé zbohatnutí z těžby definitivně vzdali o několik let později. Konkrétně v roce 1854, kdy zde ustala veškerá důlní činnost. Naštěstí existovali lidé, kteří viděli potenciál v místní minerální vodě a již od roku 1836 vznikaly projekty na její využití a na zbudování lázeňského centra (Jaša 2016).

I přesto, že různé analýzy prokazovaly čistotu zdejší minerální vody a možnost jejího užití pro každodenní konzumaci i lázeňské účely, se dlouho nedařilo realizovat výstavbu lázní, protože se nenašel vhodný investor. Nakonec se čtyři místní majetní občané rozhodli lázně založit a pustit se do podnikání. Hlavní lázeňská budova (*Elisabethbad, čes. Alžbětina lázně*) byla dostavěna v roce 1870 (*Lokalita, na níž se stavba původně nacházela, je na mapách označena písmenem A.*). Její součástí bylo 40 luxusně zařízených pokojů, restaurace pro dvě stě hostů, herna, čítárna či menší koncertní síň. Během následujících deseti let byly dostavěny další, pro lázně nezbytné, nemovitosti. Díky tomu město získalo v roce 1880 oficiální označení „*Lázně*“. Navzdory snahám místních obyvatel nepůsobily lázně v Pramenech jako léčebné, tedy s přímým účinkem na konkrétní diagnózu, ale pouze jako místo na doléčovací terapie. Pobyt ve zdejších lázních doporučovalo svým pacientům mnoho lékařů, především ti mariánskolázeňští. Tento fakt se později stal pro lázně osudným (Jaša 2016).

Během 90. let 19. století navštívil město spisovatel Bedřich Bernau. Ve svém díle o Krušných Horách a Poohří (1896, s. 53) napsal: „*Novější dobou stal se pokus učiniti ze Sangerberga, jenž má velmi zdravou polohu, léčebné místo klimatické. I založeny promenády a vystavěn lázeňský dům. Ale podnik se nezdařil.*“.

Následující text vychází z publikace *Prameny: Bad Sangerberg: ztracené lázně západních Čech* (Jaša 2016). Po počátečních podnikatelských úspěších v oblasti lázeňství přišlo zklamání. Do lázní nemířilo tolik pacientů a turistů, jako do nedalekých Mariánských Lázní. Místní společnost „*Sangerberger Bade-Gesellschaft*“ byla nucena lázně prodat. Roku 1905 je odkoupil stavitel Karel Hinke z Mostu. Přestože spolu s místními plánoval rozsáhlou modernizaci lázní, tak ani jemu se nepodařilo přilákat dostatek návštěvníků a zdejší lázně postupně upadaly. Během první světové války sloužily lázně jako ozdravovna pro pacienty s plicními onemocněními. Po válce objekt získala firma Julius Meinl, která se pokusila obnovit lázeňský provoz. Provedla rozsáhlou přestavbu hlavní lázeňské budovy a výrazně zvýšila její kapacitu. Bohužel v důsledku špatné péče o minerální prameny během války docházelo k průsakům povrchové vody a častým výronům zemního plynu. To způsobilo znečištění pramenů a znemožnění jejich bezpečného čerpání. Znečištění Rudolfova pramene bylo natolik zásadní, že jeho čištění trvalo několik měsíců. Po úspěšném dokončení prací byl pramen přejmenován na Juliův pramen. Ani tyto investice však nepřinesly tížené výsledky a lázně byly v průběhu 20. let znovu prodány.

Lázně přešly do vlastnictví společnosti „*Porzellan Karlsbad, AG*“. Ta ukončila lázeňský provoz a objekt přeměnila na ozdravovnu pro pracovníky porcelánky a pro pacienty s tuberkulózou. Přestože lázně ztratily svůj původní význam, jejich nové využití alespoň částečně poskytlo místním obyvatelům pracovní příležitosti v období hospodářské nejistoty. Během druhé světové války došli němečtí odborníci k názoru, že zdejší minerální voda je vhodná k dlouhodobému skladování. Údajně mělo dojít k jejímu lahvování a následné distribuci, např. až do Afriky pro Rommelovy jednotky. I přesto, že existují pamětníci této skutečnosti, jejich tvrzení v současnosti nelze podložit fyzickými důkazy (Jaša 2016).

Jako ozdravovna pro pacienty s tuberkulózou sloužila budova až do roku 1948, kdy objekt přešel pod vojenskou správu a stal se součástí vojenského prostoru. V letech 1948–1954 sloužila budova jako velitelství vojenského výcvikového tábora. Po jeho zrušení v roce 1954 objekt převzaly *Jáchymovské doly n. p.*, které zde zřídily ubytovnu pro horníky. Po roce 1958 byla na několik let obnovena léčba tuberkulózy a jiných plicních onemocnění, ale v roce 1966 bylo sanatorium definitivně uzavřeno. V roce 1967 zde byl zřízen domov důchodců, kam byli umísťováni přestárlí občané. Podmínky v ústavu byly nevyhovující, objekt se nacházel v odlehlé oblasti, kde chyběla dostatečná infrastruktura a sociální kontakt. Svědectví *Františka Trohoře* (1967), který si vedl podrobné zápisky, ukazuje na izolaci a nehumánní podmínky, ve kterých senioři žili. Během provozu domova došlo k několika požárům, největší z nich v roce 1983 objekt značně poničil. Senioři byli poté přemístěni do jiných domovů po celém Československu. Budova se začala postupně rozpadat a po roce 1989 už nebyla využitelná. Po neúspěšných pokusech o záchranu byla v roce 2000 zcela zbořena (Jaša 2016).

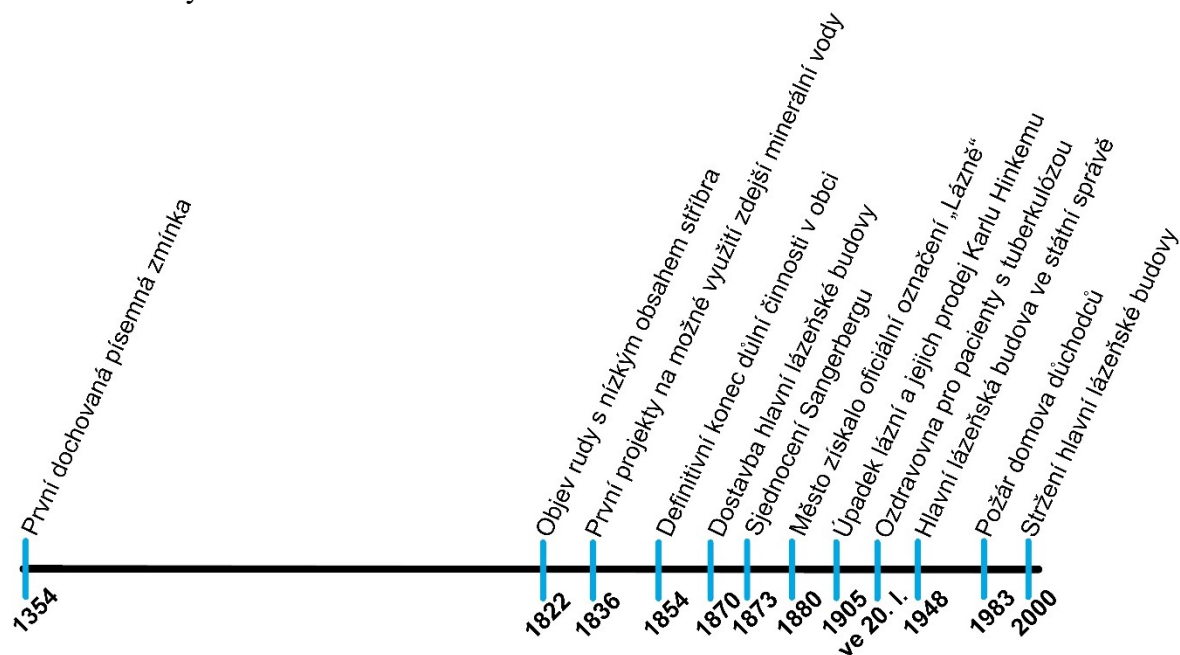
Případ lázní Sangerberg není jen exemplárním příkladem postupného zániku lázeňské tradice v důsledku politických a ekonomických změn 20. století. Naopak toto místo ukazuje, jak zásadní roli hraje geografická poloha při udržení lázeňského provozu. Izolovanost lokality, špatná dopravní dostupnost a absence investic do modernizace přispěly k definitivnímu úpadku místa. Z města, které kdysi prosperovalo jako centrum léčby, se stala opuštěná a zdevastovaná lokalita, jejíž původní funkce byla zcela zapomenuta. Díky své poloze v srdci Slavkovského lesa má obec Prameny značný potenciál jako místo vhodné k rekreaci. Okolní krajina nabízí rozsáhlé možnosti pro turistiku i cykloturistiku, přičemž návštěvníci mohou podnikat dlouhé túry po lesních stezkách nebo vyjížděky na kolech. Přestože některé úseky tras vedou po silnicích, nízká frekvence dopravy v této oblasti

zajišťuje klidný a bezpečný pohyb pěších i cyklistů. Při porovnání současného vzhledu krajiny s historickým popisem Dr. H. Penny (1877) lze konstatovat, že základní ráz tohoto místa zůstal téměř nezměněn. Lesy stále dominují okolnímu horizontu, ranní mlhy se zhmotňují nad údolími stejně jako před staletími a krajina si uchovává svůj původní charakter. Neměnnost této lokality dokládají i historické mapy, ze kterých je zřejmé, že osídlení obce se v průběhu času nezvětšuje, ale naopak postupně zmenšuje. Například došlo k úplnému zániku části obce *Neu Sangerberg* (čes. *Nový Sangerberg*). Po domech, které zde v minulosti stály, dnes na louce mezi keři a vzrostlými stromy jen místy zůstávají rozpadající se zbytky zdiva. Stabilní vzhled zdejší krajiny je důsledkem jak přírodní ochrany dané oblasti, tak i historickou izolací.

Významným faktorem, který ovlivňuje vývoj obce Prameny, je absence železničního spojení. Stejně jako v minulosti, tak i v současnosti se železniční tratě této oblasti vyhýbají. Přispělo to k tomu, že zdejší osídlení i lázeňská tradice neprosperovaly stejným tempem jako například v nedalekých Mariánských Lázních. Dopravní dostupnost je možná pouze po silnici, avšak i ta s sebou nese určitá omezení. Obec leží ve větší vzdálenosti od hlavních dopravních tahů a v zimním období mohou být místní komunikace obtížně sjízdné. Právě odlehlost však činí z obce Prameny atraktivní místo pro ty, kteří hledají klid a možnost odpočinku v nerušené přírodní scénérii. Pobyt zde je ideální pro návštěvníky, kteří preferují odlehlé lokality s minimem civilizačního ruchu a kteří vyhledávají dlouhé hodiny strávené v šumění lesních porostů.

Z porovnání historických fotografií (viz obr. 3 a 4) a aktuální re-fotografie (viz obr. 5) je zřejmé, že z původní lázeňské infrastruktury v obci Prameny se do současnosti nedochovala žádná z významnějších budov. Lázeňské domy, které tvořily základní urbanistickou kostru někdejších lázní, dnes neexistují a jejich někdejší podoba a umístění jsou doložitelné pouze prostřednictvím historických map a obrazového materiálu. Stejný osud potkal i kostel sv. *Linharta*, jednu z někdejších dominant obce (viz obr. 7). Jeho původní umístění dnes umožňuje lokalizovat pouze zachovaná budova bývalé radnice (č. p. 23), která v minulosti stála v jeho bezprostřední blízkosti a slouží jako jedno z mála dochovaných prostorových vodítek k rekonstrukci původního uspořádání obce (viz obr. 8). Absenci vizuálně patrných stop po historické zástavbě dokládá také letecký snímek pořízený dronem, z něhož je zřejmé, že v místech někdejší části obce *Neu Sangerberg* dnes de facto nejsou na první pohled patrné

žádné pozůstatky zaniklé zástavby (viz obr. 6). Tato skutečnost podtrhuje míru fyzického zániku lokality.

Obr. 2: Schematická časová osa nejdůležitějších událostí v Pramenech.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě výše zmíněných zdrojů.

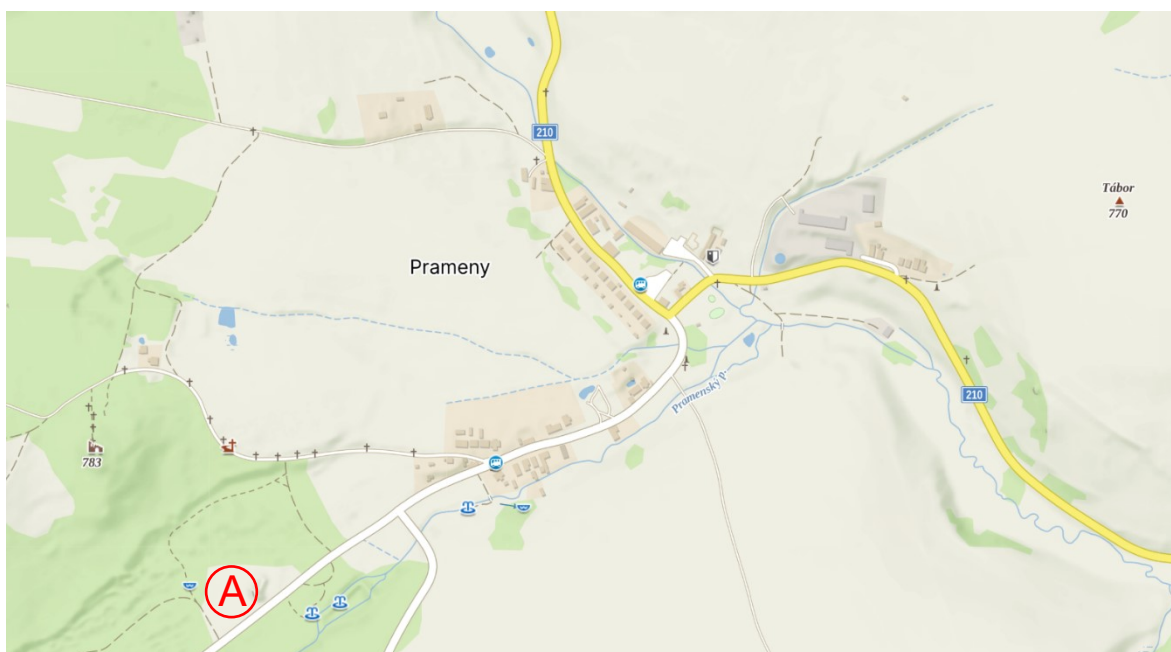
Mapa 4: Sangerberg na Povinných císařských otiscích stabilního katastru.

Zdroj: Císařské povinné otisky stabilního katastru 1 : 2 880 - Čechy 1841.

Mapa 5: Sangerberg na mapě Mariánskolázeňska z přelomu 19. a 20. st.

Zdroj: Keil 1895.

Mapa 6: Prameny na současné mapě.

Zdroj: Prameny s. d.

Obr. 3: Hlavní lázeňská budova v Sangerbergu v roce 1909.

Zdroj: Janečková 2013.

Obr. 4: Dřevěný pavilon nacházející se za hlavní lázeňskou budovou roku 1906.

Zdroj: eM Pepa 2013.

Obr. 5: Aktuální podoba místa, kde se v minulosti nacházela hlavní lázeňská budova a dřevěný pavilon.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 6: Letecký snímek zaniklé části obce Prameny – Neu Sangerberg.

Zdroj: Bureš, Péc 2025.

Obr. 7: Kostel sv. Linharta na náměstí roku 1925. Vlevo je budova bývalé radnice.

Zdroj: Redakce 2016.

Obr. 8: Aktuální podoba místa, kde v minulosti stál kostel sv. Linharta.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 9: Pohádkové město Loket v zimě.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2021.

5.2 Kyselka

Nejvýznamnější část zaniklých lázní Kyselka je situována na pravém břehu řeky Ohře, přibližně 15 km po proudu řeky od Karlových Varů (Burachovič, Wieser 2001).

Oblast okolo Kyselky byla historicky osídlena převážně německým obyvatelstvem, přičemž Češi a Židé zde tvořili menšinu. Tento fakt může být jednou z hlavních příčin, proč byla obec v minulosti známa pod různými jmény, přičemž jak české, tak německé názvy odkazovaly na stejné geografické a historické skutečnosti. Nejčastěji se v názvu objevovala *Buková hora* (něm. *Buchberg*, dnes *vrch Bučina*) nebo panství *Gießhübl*, které bylo pojmenováno podle minerálního pramene, jenž z hory vytékal. Minerální pramen vyvěral na severním svahu *Bukové hory* ve výšce přibližně 40 metrů nad úrovní údolí. Nacházel se na geologické hranici žuly a čediče, kde čedič bezprostředně přiléhal k žulovému podloží. Tento přírodní fenomén umožňoval vývěr křišťálově čisté minerální vody, která byla po staletí považována za nevyčerpatelný zdroj s léčivými účinky. Její účinky znali lidé již

před mnoha staletími a doporučovali ji i karlovarští lázeňští lékaři jako doplněk karlovarské léčby. Historické zmínky o využívání pramene sahají pravděpodobně až k období objevení karlovarských termálních pramenů (Boříková 2018).

Samotný německý název obce *Gießhübl-Sauerbrunn* odkazuje na spojení mezi geografickou lokalitou a charakterem pramene. První část názvu *Gießhübl* se skládá ze slov *gießen* (čes. *lít, téct*) a *Hübl* (*zdrobnělina od Hügel*; čes. *kopec, návrší*), což zřejmě odkazuje na pramen vyvěrající na svahu kopce. Druhá část *Sauerbrunn* doslova znamená „*kyselý pramen*“, což je běžné označení pro kyselé minerální vody (Lingea 2022). Jejich okyselení je většinou způsobeno zvýšeným obsahem oxidu uhličitého (Burachovič, Zeman 2012).

Místní pramen byl někdy též znám jako *Rodisfurter Sauerbrunn*. Svůj název získal podle nedaleké vesnice Radošov (něm. *Radisfor, Rodisfort, Rodisfurth*; dnes součást Kyselky; viz mapa 7) (Boříková 2018). Zdejší lokalita byla osídlena již v raném středověku a tvořila hranici přemyslovského panství. Přítomnost strategicky důležité cesty, která vedla brodem přes řeku Ohři, dokládají písemné zmínky i archeologické nálezy (Fiala 1996). První písemná zmínka o Radošově pochází zřejmě z roku 1226.² V listině vydané Přemyslem Otakarem I., král český potvrzuje klášteru řádu *praemonstrátského* v *Doksanech* veškeré statky, uvádí jejich názvy a velkoryse mu uděluje svobody (Friedrich 1912). Za vlády Karla IV. byla oblast integrována do významné obchodní trasy *Via regia* (čes. *Královská*

² Jana Boříková ve své publikaci *Od kyselky ke Kyselce* (2018, s. 10) uvádí: „V roce 1226 je s Radisforem spojováno jméno Radovana.“. Autorka se touto větou zřejmě snaží poukázat na možnou první písemnou zmínku o obci Radošov a její pojmenování po nějakém Radovanovi. V textu ale neuvádí zdroj své informace. V rámci tohoto výzkumu byl nicméně dohledán prepis listiny z roku 1226, který je zanesen ve druhém dílu *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* a v něm se o žádném Radovanovi či Radowanovi apod. nic nepíše. Píše se zde: „... je třeba bdělé paměti věřit, že král Vladislav, náš otec daroval klášteru v Doksanech statky, které vymezil pevně stanovenými hranicemi. Konkrétně daroval Welichov od brodu Radowani až k mostu v bažinách, jenž se nazývá Moztissche...“ (Friedrich 1912, s. 283). O brodu Radowani se v textu následně hovoří ještě jednou, ale opět jde o geografické vymezení darovaných pozemků (Friedrich 1912). Jedním z možných vysvětlení tohoto omylu je, že autorka si latinskou listinu špatně přeložila či čerpala ze zdroje, který tuto chybu uváděl.

cesta), která spojovala Cheb s Prahou. Císař zde umožnil výstavbu mostu, na kterém se vybíraly celní poplatky, což zajistilo hospodářský rozvoj regionu (Boříková 2018).

Historie Kyselky je úzce spojena se zámek Stružná (*dříve Giesshübl*) a panstvím Andělská Hora. Původně vodní tvrz se postupně vyvíjela v reprezentativní sídlo, přičemž oblast prošla častými změnami vlastníků. V roce 1402 získal panství Boreš z Rýzmburka, po něm následovali Oldřich Zajíc z Hazmburka a Janek Maleřik. Po husitských válkách přešel majetek na Kašpara Šlika. V 15. a 16. století vlastnily panství rody Lobkoviců, Plavenských a Colonnů z Felsu. Linhart Colonna zde postavil nové panské sídlo, ale po porážce stavovského povstání v roce 1620 byl jeho majetek zkonfiskován. V roce 1622 panství získal císařský generál Heřman Jakub Černín z Chudenic. V letech 1638–1650 docházelo na panství k nepokojům poddaných kvůli zvyšování robotních povinností. Situace se zklidnila až po morové epidemii v roce 1670. Heřman Jakub Černín v roce 1689 umožnil volné čerpání vody z pramene Sauerbrunn, což dokládá dobovou tendenci považovat léčivé prameny za veřejně prospěšné. První úvahy o jímání a rozvozu minerální vody Bukovka jsou spojovány s hrabětem Františkem Josefem. V roce 1724 objednal první chemickou analýzu pramene u profesora F. Hoffmanna z Halle, který ve své zprávě zdůraznil výjimečné léčivé vlastnosti Bukovky a vyjádřil překvapení nad tím, že se dosud nevyváží, přestože svou kvalitou převyšuje i tehdy uznávané Selterské prameny. Hrabě nechal v následujících letech kolem pramene vybudovat kamennou jímku. K systematickému jímání a rozvozu Bukovky však za jeho života nedošlo. Hrabě se dostal do dluhů a byl nucen panství prodat. Do konce 18. století bylo panství v majetku rodu Hartigů, kterým bylo pro dluhy zabaveno. Kyselka poté přešla do majetku hraběte Johanna Josefa Stiebara, za jehož vlády byla kyselka stáčená do kameninových džbánek a distribuována (Boříková 2018).

Již v roce 1810 panství odkoupil Jan Antonín Hladík, který se pokusil o obnovu jímání a rozvoz Bukovky, avšak bez většího úspěchu. Namísto toho se rozhodl dodávat minerální vodu do pražských nemocnic, kde měla být zkoumána její léčebná účinnost (Boříková 2018). Díky podpoře odborníků z Karlo-Ferdinandovy univerzity se postupně dostávala do povědomí nejen lékařské veřejnosti, ale i pacientů a lázeňských hostů. Období válek, přírodních katastrof, hladomoru a ekonomických potíží však způsobilo úpadek rozvíjejícího se lázeňství (Křížek 2002).

Poté, co chemická analýza minerální vody Bukovka potvrdila její příznivé účinky na lidský organismus, dochází v první polovině 19. století v Kyselce k významnému rozvoji lázeňství.

Distribuci minerální vody zajistil nový majitel panství Vilém Neuberk, který společně se svou manželkou Antonií Barbarou investoval značné prostředky a úsilí do budování lázeňského areálu (Löw 1874).

Zpočátku byly lázeňské služby poskytovány v dřevěné jídelně a hostinci, ale s rostoucím počtem návštěvníků se ukázala potřeba výstavby větších a modernějších budov. Roku 1844 tak vznikl nový lázeňský komplex, který zahrnoval restauraci s kolonádou, lázeňský dům přezdívaný „zámeček“ a hostinec. Lázeňský dům byl postaven v tzv. obloukovém stylu („*Rundbogenstil*“) a později přestavěn na vilu patřící Mattonimu (Boříková 2018). Vedle klasických minerálních koupelí byla v Kyselce zavedena i léčba syrovátkou, která byla v té době oblíbená v mnoha evropských lázních. Tuto metodu prosazoval profesor J. Löschner, který považoval zdejší podmínky za ideální pro syrovátkovou terapii. Syrovátka se využívala k léčbě poruch trávení, dýchacích potíží, revmatismu či tuberkulózy (Křížek 2002).

V roce 1844 byla v Kyselce zavedena moderní metoda plnění minerální vody do lahví, což usnadnilo její distribuci. V téže době byla dokončena nová silnice, která zlepšila dostupnost lázní. Díky lepšímu spojení s Karlovými Vary do Kyselky denně přijíždělo několik desítek kočárů s hosty. Rostoucí popularita lázní však byla narušena politickými změnami. V roce 1851 byla v rámci tzv. Bachova absolutismu zavedena přísnější státní kontrola lázeňských provozů. Dozor nad lázněmi převzaly státní instituce, přičemž byl zpřísněn dohled nad lázeňským personálem i zahraničními návštěvníky. Přesto lázně v Kyselce nadále prosperovaly a upevňovaly svou pozici mezi významnými lázeňskými místy západních Čech (Boříková 2018).

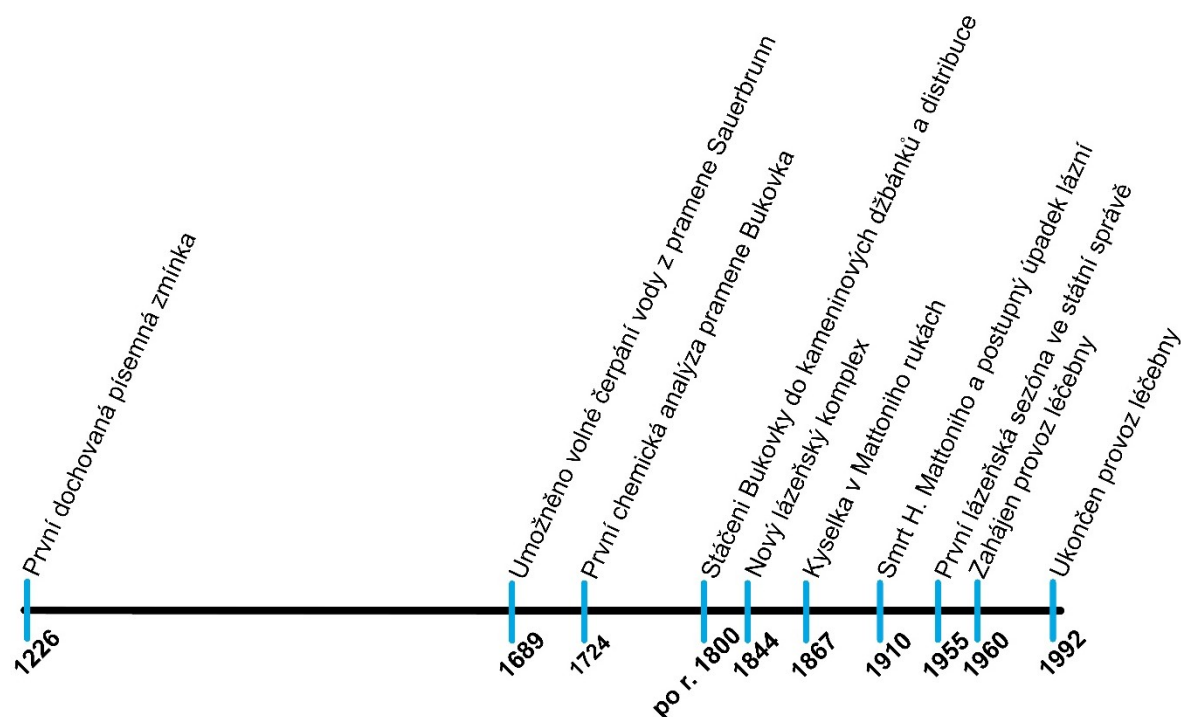
Významným mezníkem v historii lázní Kyselka se stala jejich koupě Heinrichem Mattonim (1830–1910), který zde nejen rozšířil lázeňský provoz, ale také výrazně přispěl k rozvoji exportu minerální vody. Mattoni pocházel z rodiny obchodníků v Karlových Varech a již od mládí se věnoval podnikání. Po získání zkušeností ve Vídni, Praze a Hamburku se v roce 1857 spojil se svým švagrem Fritzem Knollem a na deset let si pronajali export karlovarské minerální vody. Díky úspěšnému obchodu se rozhodli rozšířit své aktivity a usilovali o pronájem exportu Ottova pramene v Kyselce. V roce 1867 se jim podařilo uzavřít smlouvu s tehdejším majitelem Janem Antonínem Neuberkiem, který později celé panství prodal hraběti Černínovi. Po převzetí lázní Mattoni začal stáčet a distribuovat minerální vodu, která byla uváděna na trh pod značkou „*Mattoni's Giesshübler*“. Navázal na práci svých předchůdců a dále rozvíjel renomé Kyselky. Významným způsobem mu v propagaci

pomáhal profesor Josef Löschner, osobní lékař korunního prince Rudolfa, který měl úzké kontakty s vídeňským dvorem. Díky těmto vazbám byl Mattoni v roce 1878 jmenován císařským radou. Mattoni usiloval o získání šlechtického titulu, což se mu podařilo až v roce 1889, kdy byl povýšen do šlechtického stavu za své zásluhy v oblasti humanitární pomoci. Přispíval zejména dodávkami minerální vody do vojenských a civilních nemocnic. Za Mattoniho života lázně v Kyselce zažívaly rozkvět a staly se vyhledávaným místem nejen pro lázeňské hosty, ale i pro návštěvníky, kteří zde hledali odpočinek a příjemné zážitky. Mattoni tak významně ovlivnil podobu a vývoj Kyselky, a přestože jeho obchodní úspěch v distribuci minerální vody přetrval až do současnosti, samotné lázeňské zařízení po jeho smrti postupně upadalo (Županič 2006).

Samotné lázně po druhé světové válce přešly do státní správy a pravidelná lázeňská sezóna byla zahájena 1. června 1955. Od roku 1960 zde fungovala léčebna pro dorost ve věku od 14 do 19 let, která v prvních letech zaznamenala značný nárůst pacientů. Například v roce 1964 se zde léčilo 113 mladistvých, zatímco o rok později již 1723. Postupně se však počet léčených pacientů snižoval, až byl provoz léčebny k 1. lednu 1992 z rozhodnutí ministerstva zdravotnictví zcela ukončen. Následná privatizace lázní i podniku *Západočeská zřídla* proběhla neúspěšně, léčebna přešla do soukromých rukou, několikrát změnila majitele a v současnosti jsou její budovy, vedené v rejstříku památkově chráněných objektů, v dezolátním stavu. Z někdejší slávy lázeňského města dnes nezůstalo téměř nic. Atmosféru dřívějších lázeňských pobytů již nelze zažít. Původní charakter místa narušuje i čilý dopravní ruch, protože jediné, co zde přetrvalo, je průmyslová výroba a distribuce minerální vody, která i nadále generuje značné zisky (Boříková 2018). Tržby společnosti *Mattoni 1873 a. s.* dosáhly za r. 2024 25 miliard Kč (ČTK 2025).

Z porovnání historických a současných fotografií vyplývá, že stavební fond v Kyselce se dochoval v rozdílné kvalitě a míře autenticity. Některé z objektů někdejšího lázeňského areálu jsou v současnosti ve špatném technickém stavu. Příkladem je *Mattoniho vila*, která se navzdory probíhajícím stavebním úpravám nachází v havarijním stavu. Jak uvedl starosta obce A. Labík, rekonstrukce této památkově chráněné budovy je velmi náročná z hlediska financí, času i organizačního zajištění a vyžaduje značné úsilí všech zúčastněných (viz obr. 12). Podobný osud aktuálně sdílí i další významné objekty, jako je *Ottův pavilon* a *Vilemínin dvůr*, které se rovněž nacházejí ve stavu výrazné degradace (viz obr. 16 a 20). Naopak některé části areálu prošly úspěšnou obnovou. Budova *Trinkhalle* (čes. *Picí hala*)

a *Löschnerův pavilon* byly zrekonstruovány a podařilo se obnovit jejich původní architektonickou podobu a navrátit dávno ztracený lesk (viz obr. 14 a 18). Tyto stavby dnes slouží nejen jako připomínka někdejší slávy kyselských lázní, ale i jako příklady úspěšného přístupu k revitalizaci historického dědictví.

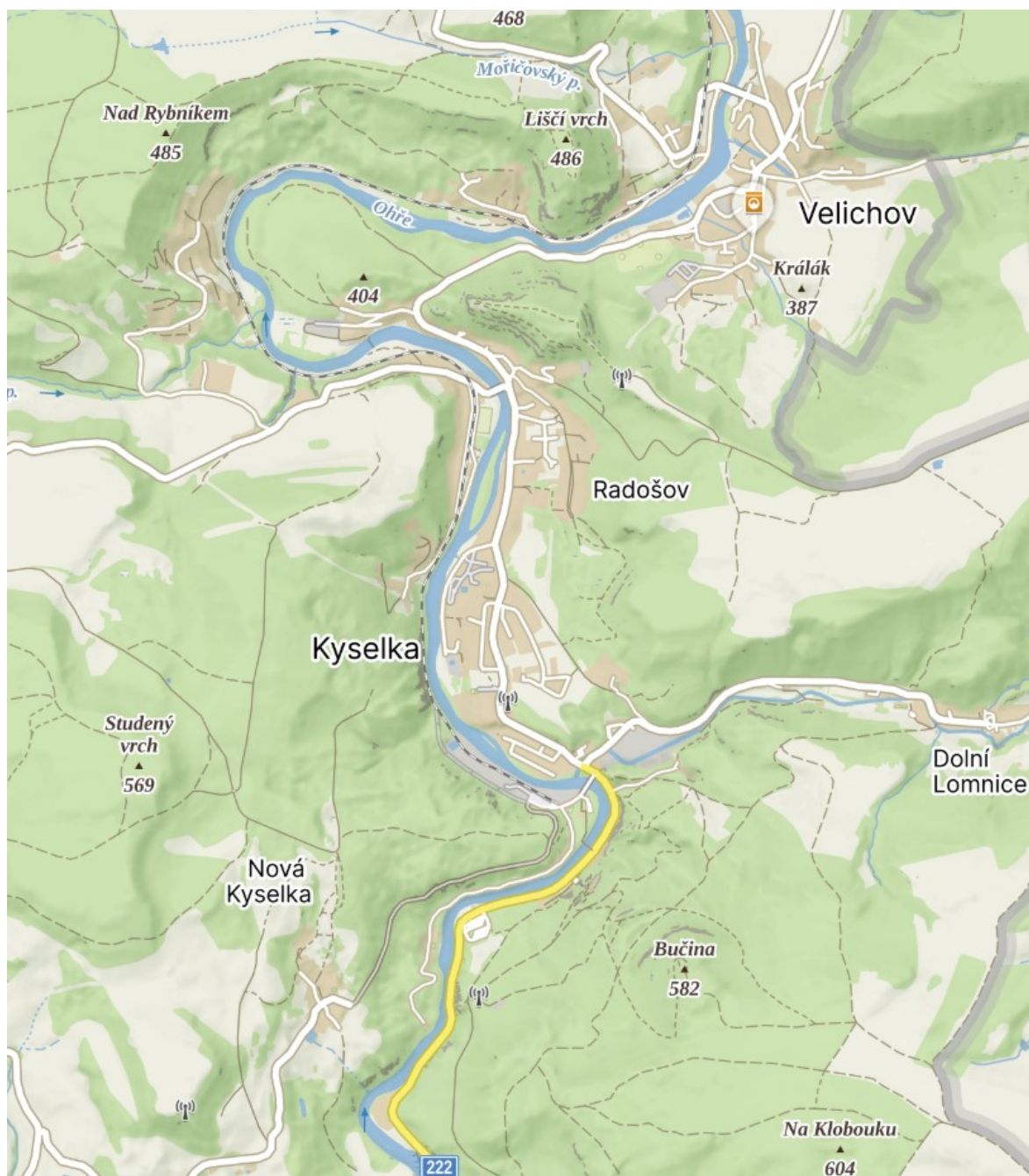
Obr. 10: Schematická časová osa nejdůležitějších událostí v Kyselce.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě výše zmíněných zdrojů.

Mapa 7: Sauerbrun a Rodisfort na Povinných císařských otiscích stabilního katastru.

Zdroj: Císařské povinné otisky stabilního katastru 1 : 2 880 - Čechy 1841.

Mapa 8: Kyselka, Nová Kyselka a Radošov na současné mapě.

Zdroj: Kyselka s. d.

Obr. 11: Mattoniho vila kolem roku 1890.

Zdroj: Obec Kyselka 2025.

Obr. 12: Aktuální podoba Mattoniho vily.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 13: Budova Trinkhalle (čes. Picí hala) roku 1899.

Zdroj: Brück & Sohn Kunstverlag Meißen 1899.

Obr. 14: Aktuální podoba Trinkhalle.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 15: Ottův pavilon kolem roku 1900.

Zdroj: Obec Kyselka 2025.

Obr. 16: Aktuální podoba Ottova pavilonu.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 17: Löschnerův pavilon krátce po roce 1907.

Zdroj: Obec Kyselka 2025.

Obr. 18: Aktuální podoba Löschnerova pavilonu.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 19: Vilemínin dvůr kolem roku 1900.

Zdroj: Obec Kyselka 2025.

Obr. 20: Aktuální podoba Vilemínina dvoru.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

6. Kvalitativní šetření: polostrukturované rozhovory

Jedním z hlavních cílů této práce je přiblížit historii zaniklých lázeňských míst. Tomuto tématu se již podrobně věnovaly předchozí kapitoly, a proto se v následující kapitole objeví pouze okrajově, a to v míře nezbytné pro pochopení souvislostí nebo doplnění dosud nezmíněných skutečností. Hlavní důraz této kapitoly je kladen na další klíčové cíle práce. Tedy na analýzu důvodů úpadku těchto míst, zhodnocení jejich současného stavu a zmapování jejich potenciálu do budoucna. Právě budoucnost zaniklých lázeňských lokalit byla stěžejním tématem polostrukturovaných rozhovorů. Ačkoli byly rozhovory zaměřeny zejména na možnosti dalšího rozvoje těchto míst, často se přirozeně dotýkaly i příčin, které vedly k jejich zániku.

6.1 Prameny

V úvodu rozhovoru paní starostka Michaela Málková potvrdila dříve zjištěné skutečnosti týkající se vývoje lázeňství v obci Prameny ve druhé polovině 20. století. Uvedla, že podle jejího názoru byl hlavní příčinou úpadku lázeňství v obci dlouhodobě nevyhovující stav místní infrastruktury, který se, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, výrazně nezlepšil ani v současnosti. Dále upozornila na to, že za úpadkem místních lázní stál především věhlas Mariánských Lázní, které lákaly hosty daleko více. Zároveň do tohoto města vedla železnice. Během rozhovoru se rovněž vyjádřila k ekonomickým problémům obce, které postupně vznikaly od 90. let 20. století. Uvedla: „*Dluh vznikl kvůli nevydařenému projektu, který se měl věnovat stáčení minerální vody v obci. Kdy vlastně to minulé vedení zastupitelstva nechalo udělat několik zkušebních vrtů na území obce. Čímž se zadlužili, a pak se začali vlastně nabalovat další a další dluhy.*“ Celkový dluh obce se dle jejích slov vyšplhal v roce 2012 na astronomickou částku 100 milionů Kč. Paní starostka dále popsala negativní dopady této situace na každodenní život obyvatel. V obci podle jejích slov zcela chyběl kulturní život, nefungovala zde škola, pošta ani obchod, a občané byli nuceni za těmito základními službami pravidelně dojíždět do Mariánských Lázní. Tato skutečnost podle ní vedla mimo jiné k postupnému vystěhovávání obyvatel z obce. V r. 1970 žilo v obci 271 obyvatel, v r. 1991 135 a v r. 2021 jen 92 (Růžková, Škrabal 2006; ČSÚ 2022). Dodala také, že obec v té době čelila velmi negativní medializaci, která celkovou náladu mezi místními obyvateli ještě více zhoršovala (viz např. ČTK 2012; Spěváčková 2016).

Starostka uvedla, že většina místních obyvatel by se nebránila smysluplnému projektu na využití zdejších minerálních pramenů. „*Určitě by se tady nikdo nebránil vybudování nějakého wellness centra nebo něčeho spojeného s lázeňstvím ve vhodné lokalitě k tomu,*“ uvedla. Podle starostky by případné vybudování wellness centra v obci muselo být v režii soukromého investora, nicméně obec by tento projekt jistě podpořila. Vyjádřila přesvědčení, že by to mohlo povznést celou obec a přinést do ní nové pracovní příležitosti. Doplnila, že občané by se zřejmě nebránili ani čerpání místní minerální vody a jejímu stáčení, avšak projekt by musel probíhat ve vhodnější lokalitě s lepší infrastrukturou a mimo území chráněné krajinné oblasti. Zároveň upozornila, že samozřejmě nemůže hovořit za všechny občany a je možné, že by se našly výjimky, které by s celým procesem nemusely souhlasit. V současnosti podle jejích slov existuje projekt, který se postupně realizuje. Jeho cílem je čerpání minerální vody přímo v obci Prameny a jejího vedení produktovodem do přibližně šest kilometrů vzdálené části obce Teplá, do Číhané. Tam by měla být vybudována stáčírna minerální vody, odkud by se hotový produkt dále distribuoval po silnici. Pro uskutečnění tohoto záměru je nutná změna územního plánu ve více obcích. V Pramenech již k této změně došlo, v obcích Mnichov a Teplá je proces zatím ve fázi příprav. Realizaci projektu však podle starostky komplikuje válka na Ukrajině, neboť vlastníci právních subjektů, které se na projektu podílejí, mají úzké vazby na Ruskou federaci. Jednou z firem zapojených do projektu je společnost Real Aspekt s.r.o.

Paní starostka potvrdila, že největším lákadlem pro turisty je všudypřítomný klid a čisté ovzduší, které panuje nejen v samotné obci, ale i v přilehlých lesích. Návštěvníci se mohou ubytovat ve třech penzionech, které byly po Koronavirové pandemii znovu uvedeny do provozu. K dispozici je také místní restaurace, která však bohužel funguje pouze během části roku. Nedaleko obce se nachází Národní přírodní rezervace Kladské rašeliny, ovšem podle starostky jde již o značně turisticky exponované místo.

S výhledem do budoucna by si paní starostka přála především umoření dluhu, který obec aktuálně zatěžuje. Ten činí přibližně 29 milionů Kč a ročně je spláceno 800 000 Kč Ministerstvu financí. Věřící, že by obci mohl pomoci stát, například formou částečného odpuštění dluhu. Zároveň by si přála, aby si obec zachovala svou intimní atmosféru. Nezavrhuje však možnost, že by se do obce přistěhovalo několik nových slušných obyvatel, kteří by doplnili místní úzké a stabilní společenství. Podle jejích slov je v obci nulová

kriminalita. Dalším přáním starostky je otevření hospody, která by mohla sloužit jako místo pro setkávání místních obyvatel.

6.2 Kyselka

V rozhovoru starosta Aleš Labík potvrdil dříve uvedené skutečnosti týkající se vývoje Kyselky ve 20. století. Zároveň podrobněji nastínil, jak zásadně ovlivnil osud lázeňského areálu nevhodně provedený privatizační proces v 90. letech 20. století. Podle jeho slov řada vlastníků přistupovala k objektům především se snahou o zisk, často ne zcela legálním způsobem, přičemž zanedbávali základní údržbu budov. Mnoho místních obyvatel ztratilo veškerou naději, že by lázně mohly ještě někdy fungovat, uvedl starosta. Dodal také, že se lidé začali lokalitě zchátralých budov vyhýbat, neboť její stav vyvolával obavy o bezpečnost. Úpadek lázeňství v Kyselce však podle starosty nezapočal až po Sametové revoluci. K postupnému chátrání, dle jeho slov, docházelo už během druhé poloviny 20. století, kdy areál sloužil jako léčebna pro dorost. V tomto období lázně přestali navštěvovat hosté ze zahraniční, což vedlo k poklesu finančních příjmů a nedostatečnému investování do potřebných oprav. Udržovací práce se podle něj omezovaly na naprosté minimum. Zvláště negativní dopad měla podle Labíka oddělená správa léčebné části a stáčírny minerálních vod. V porevolučním období to vedlo k tomu, že do obce denně mířilo velké množství nákladních vozidel. Těžká auta stála v dlouhých kolonách, blokovala místní dopravu, ničila silnice a pravidelné otřesy narušovaly statiku historických budov, popsal situaci.

V 90. letech došlo v obci i k několika podvodům, například při znovuootevření místní prvorepublikové restaurace, která byla slavnostně uvedena do provozu ve druhé polovině devadesátých let. Podle slov starosty šlo jen o další z mnoha podvodných aktivit tehdejších vlastníků. Do roku 2013 se v objektu restaurace vystřídalo asi šest různých vlastníků, uvedl Labík. Ve zmíněném roce nastal v obci zásadní zlom, protože vznikla obecně prospěšná společnost *Lázně Kyselka o.p.s.* Jejím hlavním cílem bylo zastavit chátrání zdevastovaného areálu a zahájit jeho obnovu. Úsilí této organizace je obrovské, ale bez dostatečných finančních prostředků je obnova velmi obtížná. Navíc vše brzdí byrokracie, řekl starosta. Dále uvedl, že náklady na rekonstrukci jedné budovy mohou dosáhnout několika desítek milionů korun českých.

Některé objekty v Kyselce se přesto podařilo opravit díky společnosti *Mattoni 1873 a.s.*, a to bez finanční spoluúčasti obce. Zrekonstruované budovy podle starosty dnes využívá daná společnost např. pro své či komerční účely a slouží jako reprezentativní vizitka obce, která přitahuje pozornost turistů. Mezi nejvýznamnější atraktivity obce patří *Mattoniho muzeum*, rovněž provozované touto společností. Jméno *Mattoni* je pro turisty velkým lákadlem, poznamenal starosta, a potvrdil, že významnou roli v obnoveném zájmu o obec sehrál i televizní seriál *Já, Mattoni*, který do Kyselky přilákal návštěvníky z celé republiky. Dalším oblíbeným cílem turistů je v letních měsících řeka Ohře, podél níž se obec rozkládá. Kyselka dnes podle Labíka nabízí svým obyvatelům i návštěvníkům základní občanskou vybavenost, tedy obecní úřad, poštu, obchod, restauraci, kulturní dům, kino, ordinaci praktického lékaře a další služby.

Jak vyplynulo ze čtvrté kapitoly i ze samotného rozhovoru, pan starosta poskytl pro potřeby této práce *Generel areálu Lázně Kyselka* (Opočenský, Valouch 2019), který představuje možnou budoucí podobu lázeňského areálu. Starosta uvedl, že místní obyvatelé by uvítali jakoukoli smysluplnou rekonstrukci zchátralých budov. Bez ohledu na to, kdo by byl investorem nebo jaké by bylo budoucí využití areálu. Lidem jde, dle jeho slov, především o to, aby budovy přestaly chátrat. Věří, že jejich obnova by přinesla tolik potřebná pracovní místa.

Podle zmíněného *Generelu* by na pravém břehu Ohře měla vzniknout náplavka s moly a plovoucím pontonem pro vodáky. Postupně by měly být rekonstruovány jednotlivé budovy. Některé by se vrátily ke své původní funkci, jiné by byly využity novým způsobem. Například prvorepublikový *Vilemínin dvůr* by se měl stát opět hotelem, zatímco sousední budova tzv. „*Hasičárna*“ by mohla sloužit jako „*snídárna*“ pro hotelové hosty či jako sál pro drobné kulturní akce. V *Ottově pavilonu*, který se nachází výše na svahu, by mělo vzniknout moderní wellness centrum. Tento objekt dříve sloužil jako stáčírna minerálních vod. V *Generelu* je uvedeno, že unikátním zážitkem by mohlo být spojení masáže, koupele či sauny s čerstvou minerální vodou přímo z pramene. Celý zážitek by mohl být za ideálních podmínek doplněn výhledem do zasněžené přírody.

Některé z vizualizací navrhované podoby areálu jsou představeny na obrázcích 21, 23, 25, 27, 29, 31 a 33. Aktuální podoba daných míst je představena na obrazech 22, 24, 26, 28, 30, 32 a 34.

Obr. 21: Vizualizace hlavní části areálu Lázně Kyselka z ptačí perspektivy.

Zdroj: Opočenský, Valouch 2019.

Obr. 22: Aktuální podoba hlavní části areálu Lázně Kyselka. Pohled z lev. břehu Ohře.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 23: Vizualizace náplavky s molem.

Zdroj: Opočenský, Valouch 2019.

Obr. 24: Aktuální podoba pravého břehu Ohře.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 25: Vizualizace rozmístění jednotlivých staveb s popisky.

Zdroj: Opočenský, Valouch 2019.

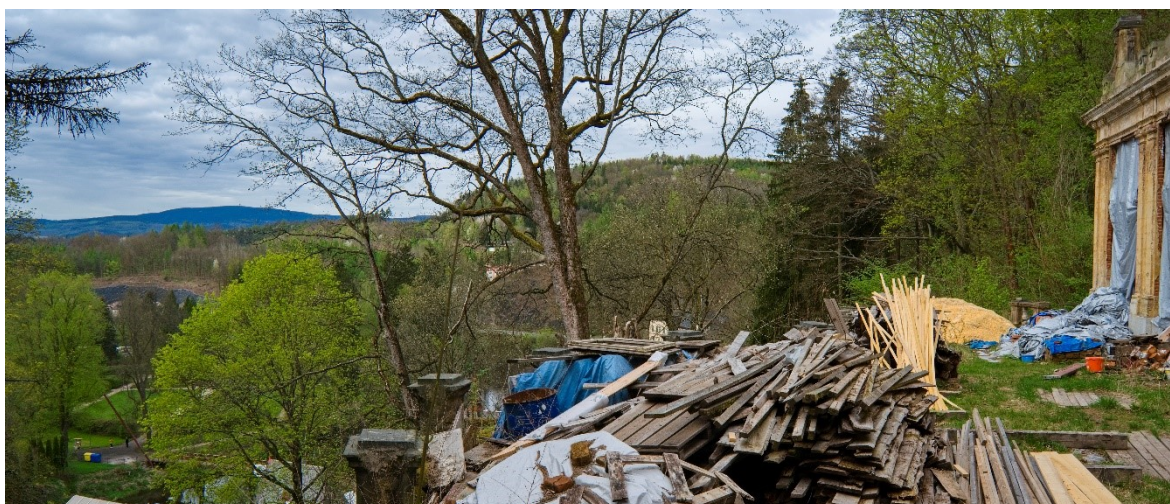
Obr. 26: Aktuální pohled na pramen z levého břehu Ohře.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 27: Vizualizace terasy Ottova pavilonu s prosklenou lanovkou uprostřed.

Zdroj: Opočenský, Valouch 2019.

Obr. 28: Aktuální podoba terasy Otova pavilonu.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 29: Vizualizace wellness centra v Ottově pavilonu.

Zdroj: Opočenský, Valouch 2019.

Obr. 30: Aktuální podoba interiéru v Ottově pavilonu.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 31: Vizualizace nové podoby Ottova pramene a přilehlého okolí.

Zdroj: Opočenský, Valouch 2019.

Obr. 32: Aktuální podoba Ottova pramene a přilehlého okolí.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

Obr. 33: Vizualizace proměny tzv. „Hasičárny“ na „snídnárnu“.

Zdroj: Opočenský, Valouch 2019.

Obr. 34: Aktuální podoba tzv. „Hasičárny“.

Zdroj: Vlastní dílo autora 2025.

7. Závěr

Cílem této práce bylo přiblížit historii vybraných zaniklých lázeňských míst v západních Čechách, přičemž zvláštní pozornost byla věnována obcím Kyselka a Prameny. Výzkum se soustředil na analýzu příčin jejich úpadku, proměn, kterými tato místa prošla za posledních přibližně 150 let, a zhodnocení jejich současného stavu i budoucího potenciálu.

Pro správné pochopení prostorového kontextu výzkumu bylo nezbytné přesně vymezit území, na které se tato práce zaměřuje. Region „západní Čechy“ není oficiálně definovanou správní jednotkou, a proto bylo nutné jeho hranice stanovit na základě kombinace historických, geografických, kulturních i ekonomických souvislostí. Vymezení regionu jako celku zahrnujícího Karlovarský a Plzeňský kraj, západní část Ústeckého kraje a okres Rakovník umožňuje zachytit historicky propojené oblasti, které sdílely společné rysy zejména v oblasti lázeňství, obchodu a těžby. Toto územní vymezení poskytuje ucelený rámec pro další analýzu zaniklých lázeňských míst a jejich transformace v čase.

V případě obce Prameny se jako klíčový faktor úpadku ukázal především dlouhodobě nevyhovující stav infrastruktury a ekonomická nestabilita, která vyvrcholila po neúspěšném pokusu o komerční využití minerálních pramenů. Významnou roli sehrála také konkurence blízkých Mariánských Lázní, které byly lépe dostupné a nabízely vyšší úroveň služeb. V důsledku kumulace problémů, včetně zadlužení obce, absence základních služeb a negativní mediální publicity, došlo k postupnému odlivu obyvatel a téměř úplnému vymizení lázeňské tradice. Přesto si lokalita zachovává určité kouzlo díky čistému ovzduší a okolní přírodě. Starostka obce vyjádřila podporu smysluplnému využití zdejších minerálních pramenů a potvrdila existenci projektu na jejich budoucí čerpání a stáčení, který by mohl přispět k ekonomickému oživení tohoto místa.

Naopak v Kyselce byl osud lázeňského areálu silně ovlivněn nevhodně provedenou privatizací v 90. letech, kdy řada objektů přešla do rukou vlastníků, kteří neměli zájem na jejich obnově. Zanedbávání údržby, dopravní zátěž způsobená provozem stáčírny a následné chátrání historických budov vedlo ke ztrátě důvěry místních obyvatel i návštěvníků. Přesto se v posledních letech objevily náznaky obnovy. Díky aktivitám společnosti *Mattoni 1873 a. s.* a obecně prospěšné společnosti *Lázně Kyselka o.p.s.* se podařilo zachránit některé klíčové objekty a obnovit zájem veřejnosti o toto jedinečné místo. *Generel areálu Lázně Kyselka* navrhuje citlivou revitalizaci, která by kombinovala

zachování historického charakteru s moderními funkcemi, jako je wellness centrum, kulturní prostory či ubytovací zařízení.

Zatímco Strolená (2022, s. 98) ve své práci dospívá k závěru, že „...*nejdůležitějším faktorem pro obnovu lázní je podpora a postoj města, na jehož území se lázně nachází...*“, výsledky této studie naznačují poněkud odlišné závěry. Podpora ze strany obce je nepochybně důležitá a tvoří nezbytný rámec pro případnou revitalizaci, avšak vzhledem k omezeným finančním a organizačním kapacitám menších obcí nelze tento faktor označit za klíčový. Analýza provedená v rámci této práce ukazuje, že za stěžejní předpoklad pro obnovu zaniklých nebo utlumených lázeňských míst je nutné považovat především přítomnost vhodného investora, jehož záměr je ekonomicky udržitelný a respektující lokální specifika. V tomto kontextu je role obce spíše podpůrná. Spočívá výhradně v tom, že daný záměr podpoří a nebude mu bránit, například prostřednictvím územního plánování či majetkoprávní spolupráce.

Z rozhovorů se starosty obou zkoumaných obcí navíc vyplývá, že většina místních obyvatel by případnou obnovu smysluplného využití minerálních pramenů přivítala. Z jejich odpovědí je patrné, že potenciální využití pramenů nemusí být omezeno pouze na tradiční lázeňství. Obyvatelé by podpořili i jejich komerční využití, například formou stáčírny minerálních vod, jak je navrhováno v obci Prameny.

Z analýzy též vyplývá, že přestože obě obce ztratily svůj původní lázeňský význam, stále v sobě nesou silný potenciál pro jeho novou interpretaci. Historie, přírodní kvality i zachované architektonické prvky představují příležitost pro rozvoj udržitelného cestovního ruchu a zdravého životního stylu. Zaniklé lázně tak nemusejí být jen připomínkou minulosti, ale mohou se stát inspirací pro budoucnost, v níž bude hrát důležitou roli harmonie mezi tělem, duší a krajinou.

Historická tradice lázeňského místa s sebou nese silný „*genius loci*“, který může představovat významný potenciál pro rozvoj nových forem lázeňství. Pro obce i investory se tak otevírají příležitosti k revitalizaci lokalit, například prostřednictvím moderního wellness konceptu, který navazuje na původní lázeňskou tradici. Místa, kde kdysi fungovaly lázně, mají přirozenou atmosféru klidu a regenerace, což samo o sobě představuje silný marketingový prvek. Autenticita těchto lokalit v kombinaci s kvalitními službami může přilákat návštěvníky hledající nejen relaxaci, ale i spojení s historií a přírodou (Fialová 2014; Jakubíková a kol. 2019).

8. Seznam použitých zdrojů a literatury

ARCDATA PRAHA (2016): ArcČR 500® verze 3.3, Digitální geografická databáze 1 : 500 000, <https://www.arcdata.cz/cs-cz/produkty/data/arccr> (18. 2. 2025).

Architektura ČSSR 58-89 (2024): Aerofilms.

BERNAU, B. (1896): Čechy Díl X. – Krušné hory a Poohří. Ottovo nakladatelství, Praha.

BÍNOVÁ, H., KAŇKA, M. (2017): Koncepce vysokorychlostních tratí (vrt) a územní plánování. *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sekce A, Nauki Humanistyczne, Społeczne a Techniczne*, 10, 2, 51–62.

BOŘÍKOVÁ, J. (2018): Od kyselky ke Kyselce: Kyselka před Mattonim. TABET, s.r.o, Praha.

BOUKAL, R., CEHÁK, V., FÁBER, M., LEDECKÁ, K., STARÁ, L., VAŇKOVÁ, Z. (2019): Lázně a léčebné prameny na území Česka. In: SEMOTANOVÁ, E., ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z., MOČIČKOVÁ, J., CAJTHAML, J., SEEMANN, P., BLÁHA, J. D. (eds.): Český historický atlas: kapitoly z dějin 20. století. Historický ústav, Praha, 108–109.

BRÜCK & SOHN KUNSTVERLAG MEISSEN (1899): Postkarte „Giesshübl Sauerbrunn b. Karlsbad. Trinkhalle“.

BURACHOVIČ, S. (2018): Karlovy Vary: lázeňská metropole západních Čech. Regia, Praha.

BURACHOVIČ, S., HOLEČKOVÁ, M. (2008): Genius loci západočeských lázní: putování za skrytým tajemstvím nejslavnějších českých lázní. MH, Beroun.

BURACHOVIČ, S., WIESER, S. (2001): Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri, Praha.

BURACHOVIČ, S., ZEMAN, L. (2012): Hvězdné nebe nad Kyselkou: slavní architekti a stavitelé v lázních Kyselka. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti, Locket.

BUREŠ, R., PÉC, J. (2025): Neu Sangerberg z dronu.

Císařské povinné otisky stabilního katastru 1 : 2 880 - Čechy (1841): Vídeň.

ČECHURA, M. (2012): Zaniklé kostely Čech. Libri, Praha.

ČSÚ (2022): Výsledky sčítání 2021 - otevřená data, Produkty, <https://csu.gov.cz/produkty/vysledky-scitani-2021-otevrena-data> (21. 4. 2025).

ČSÚ (2023): Regiony soudržnosti (NUTS 2) a kraje (NUTS 3) České republiky, Regiony soudržnosti (NUTS 2) a kraje (NUTS 3) České republiky, <https://csu.gov.cz/regiony-soudrznosti-nuts-2-a-kraje-nuts-3-ceske-republiky> (17. 2. 2025).

ČTK (2012): Prameny požádají stát o 33,5 milionu korun, aby se dostaly z dluhů, Deník.cz, <https://www.denik.cz/karlovarsky-kraj/prameny-pozadaji-stat-o-33-5-milionu-korun-aby-se-dostaly-z-dluhu-20121127.html> (21. 4. 2025).

ČTK (2025): Skupina Mattoni 1873 měla loni rekordní tržby 25 miliard korun, Seznam zprávy, <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ekonomika-firmy-skupina-mattoni-1873-mela-loni-rekordni-trzby-25-miliard-korun-272393> (21. 4. 2025).

ČÚZK (2025): Informace o pozemku, Nahlížení do katastru nemovitostí, https://nahlizeniidokn.cuzk.gov.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=NAHL~DT6VAU-lJuxs2U0WifHssMGNvdbWd74gE7XKhSc-33sqnH8Lxgtednx5rnKMUNjqipomTGleREHBGGE7IyXf8Kb3YvnG177PERR7m7bfbsiWBmtVB32L4T96hviH3KIV-FN7581MghsaTyI7H2mAX4WEoH8MMmrXJkeGZ1637CjODpqt0QMCHOtnOfGszNqmrTsMV4u8d2iY9oY_fxgnJD1QUtJGcLdGFG0Vyu47XqLsa4f_giZ0X_9j23pzaWTuoTXz42KJAITVrTOX53LxVGBtAmiCjp1SKuZVtxW9zvDYpcok0WYMftOH0brthzJnY_WR9N8q0LmZ3gw2n9HRsHCCgo4ylQmcSIHJoQr_YxO9GsAL71qs94PQceW6-yGZJv4y0CIBwZSKQ4ftQRSU4lh3FkMpl-ie39gts1qdsueNI9NorX5bQXFxSuKaD05cmwvQXdgERyeen_85-z4DLalJCb8GeXkoMfuiMsIWDvJ9ZXlOvvAwWDUV4HQLrA-uFf5Kqt95WFMyx8kN3OX8V-rhtYjzycZuubFaz5B2j7KT0AqxytBXm4wcxqcs576F (18. 4. 2025).

EM PEPA (2013): Střípky ze Slavkovského lesa: Prameny a prameny, empepa.net, <http://empepa.net/2013/06/18/stripky-ze-slavkovskeho-lesa-prameny-a-prameny/> (24. 4. 2025).

Eurostat (s. d.): NUTS, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts> (17. 2. 2025).

FIALA, J. (1996): Staré cesty a celnice na Karlovarsku. In: AUGUSTIN, M. (ed.): Historický sborník Karlovarska IV. Státní okresní archiv, Karlovy Vary.

FIALOVÁ, D. (2014): Lázeňství – spojení darů přírody a lidského umu. Geografické rozhledy, 24, 1, 8–9.

FIALOVÁ, D., CEHÁK, V., SEEMANN, P. (2019): Ochrana přírody, krajiny a kulturních památek na území Česka. In: SEMOTANOVÁ, E., ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z., MOČIČKOVÁ, J., CAJTHAML, J., SEEMANN, P., BLÁHA, J. D. (eds.): Český historický atlas: kapitoly z dějin 20. století. Historický ústav, Praha, 112–119.

FIALOVÁ, D., JÍLKOVÁ, P., SEEMANN, P. (2019): Krajina – volný čas, zdraví a rekreace. In: SEMOTANOVÁ, E., ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z., MOČIČKOVÁ, J., CAJTHAML, J., SEEMANN, P., BLÁHA, J. D. (eds.): Český historický atlas: kapitoly z dějin 20. století. Historický ústav, Praha, 104–111.

FIKAR, J. (2016): Karlovarský patriot. Vlastním nákladem, Karlovy Vary.

FRANIECK & COMP. (1876): Carlsbader Curliste: 27. April 1876. In: Aemtliche Nachrichten zur Curliste von Carlsbad, für Saison 1876. Karlsbad.

FRIEDRICH, G. ed. (1912): Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiaec II. (1198–1230). Aloisii Wiesneri, Praha.

FROYD, J., N. (2013): Best Historical Spas around Japan, Tourism Review, <https://www.tourism-review.com/travel-tourism-magazine-japan-top-historic-spas-with-remarkable-baths-article2057> (19. 2. 2025).

GLOCKSPERGER, J. (1720): Circulus Satecensis. Praha.

GOOGLE (2025): Google Meet, <https://meet.google.com/landing> (14. 4. 2025).

HALAS, F. X., HALASOVÁ, D. eds. (2009): Jeruzalémská Bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Krystal OP ; Karmelitánské nakladatelství, Praha : Kostelní Vydří.

HENDL, J. (2016): Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha.

HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. (2005): Dějiny správy v českých zemích. Lidové noviny, Praha.

JAKUBÍKOVÁ, D., VILDOVÁ, E., PETR, J., TLUČHOŘ, J. (2019): Lázeňství: management a marketing. Grada Publishing a.s., Praha.

JANDOVÁ, D. (2016): Spa a balneologie. In: KREJČÍ, M., HOŠEK, V. (eds.): Wellness. Grada Publishing a.s., Praha, 94.

JANEČKOVÁ, M. (2013): Alžbětiny lázně, Zaniklé obce a objekty, <http://www.zanikleobce.cz> (24. 4. 2025).

JAŠA, L. (2016): Prameny: Bad Sangerberg: ztracené lázně západních Čech. Azus Březová, s.r.o, Sokolov.

JELLEN, J., KARÁSKOVÁ, J. (2020): Přeshraniční region Krušnohoří již rok na seznamu UNESCO. Geografické rozhledy, 30, 2, 38–41.

JEŽEK, O. (2009): Jáchymov: Od stříbrných dolů k radonovým lázním. Atypo, Praha.

JUNGSMANN, J. (1838): Slownjk česko-německý Josefa Jungmanna: Díl IV. S-U. Knjžecí arcibiskupská knihtiskárna, Josefa wdowa Fetterlowá, Praha.

KÁBRT, J., KUCHARSKÝ, P., SCHAMS, R., VRÁNEK, Č., WITTICHOVÁ, D., ZELINKA, V. (2016): Latinsko-český slovník. Leda, Praha.

KANONIE PREMONSTRÁTŮ TEPLÁ (2011): Přehled tepelských opatů, Klášter Teplá, <https://klastertepla.cz/klaster/prehled-tepelskych-opatu.html> (3. 3. 2025).

KAŠIČKA, F., NECHVÁTAL, B., POSSELT, M., ŠÍLA, Č. (1983): Loket. Odeon, Praha.

KEIL, H. (1895): Umgebungskarte von Marienbad. Franz Gschihay, Marienbad.

KLETT, M. ed. (2004): Third views, second sights: a rephotographic survey of the American West. Museum of New Mexico Press in association with the Center for American Places, Santa Fe.

KOVAŘÍK, J. (2005): Restaurování jubilejního sloupu s postavou císaře Karla IV. z Karlových Varů. In: Sborník z konference konzervátorů a restaurátorů: Plzeň 2005. Technické muzeum v Brně, Brno, 75–78.

KRASLOVÁ, R. (2024): Hamam – turecká lázeň. Země světa, 23, 1, 62–63.

KŘÍŽEK, V. (2002): Obrazy z dějin lázeňství. Libri, Praha.

KURZY.CZ (2025): Dmitry Vayner Bc., Obchodní rejstřík, <https://rejstrik-firem.kurzy.cz/osoba/2337252/> (18. 4. 2025).

Kyselka (s. d.): Mapy.cz, <https://mapy.cz/turisticka?q=kyselka&source=muni&id=1269&ds=2&x=12.9873607&y=50.2648030&z=13> (10. 3. 2025).

LINGEA (2022): Německo-český, česko-německý kapesní slovník. Lingea, Brno.

LÖW, A. K. (1874): Kurzgefasste aber vollständige Chronik der weltberühmten Cur- und Badestadt Karlsbad seit deren Entstehung bis auf unsere Tage: aus Urkunden und verlässlichsten Quellen geschöpft. Hans Feller, Karlsbad.

MEJSTŘÍK, V. ed. (2003): Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Academia, Praha.

MIHÓK, P., MARČEKOVÁ, R. (2022): Considerations on spa, spa tourism and some related terms definitions and positioning. International Journal of Spa and Wellness, 5, 3, 320–329.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY (2025): Úplný výpis z obchodního rejstříku REAL ASPEKT s.r.o., Veřejný rejstřík a Sběrka listin, <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma.vysledky?subjektId=185792&typ=UPLNY> (18. 4. 2025).

MIŠKOVSKÝ, P. (2008): Naše rozhledny. Dokořán, Praha.

NORBERG-SCHULZ, C. (2010): Genius loci: krajina, místo, architektura. Dokořán, Praha.

OBEC KYSELKA (2025): Dobové snímky, Obec Kyselka – oficiální webové stránky obce, <https://www.obeckyselka.cz/hist-foto/dobove2> (19. 4. 2025).

OPOČENSKÝ, J., VALOUCH, Š. (2019): Generel areálu Lázně Kyselka. ov-a.

OTTO, J. (1897): Chebsko. Ottův slovník naučný, Praha, 114.

PENN, H. (1877): *Der Curort Sangerberg bei Marieenbad und seine Umgebungen*. Wilhelm Braumüller, Wien.

PETRACCIA, L., LIBERATI, G., GIUSEPPE MASCIULLO, S., GRASSI, M., FRAIOLI, A. (2006): Water, mineral waters and health. *Clinical Nutrition*, 25, 3, 377–385.

Prameny (s. d.): Mapy.cz, <https://mapy.cz/turisticka?q=prameny&source=muni&id=383&ds=2&x=12.7258915&y=50.0519481&z=14> (5. 3. 2025).

PROCHÁZKA, Z. (2015): *Milavče: kapitoly z dějin obce*. Nakladatelství Českého lesa, Domažlice.

REDAKCE (2016): Oživme Prameny, vesnici, která téměř zanikla!, i-journal, [https://www.ijournal.cz/ozivme-prameny-vesnici-ktera-temer-zanikla/#prettyPhoto\[15646\]/1/](https://www.ijournal.cz/ozivme-prameny-vesnici-ktera-temer-zanikla/#prettyPhoto[15646]/1/) (24. 4. 2025).

RILKE, R. M. (1974): *Obrazy a elegie*. Československý spisovatel, Praha.

ROSBORG, I., KOZISEK, F. (2020): *Drinking Water Minerals and Mineral Balance: Importance, Health Significance, Safety Precautions*. Springer Nature.

RŮŽKOVÁ, J., ŠKRABAL, J. eds. (2006): *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Český statistický úřad, Praha.

SEMOTANOVÁ, E., ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z., MOČIČKOVÁ, J., CAJTHAML, J., SEEMANN, P., BLÁHA, J. D. (2019): *Český historický atlas: kapitoly z dějin 20. století*. Historický ústav, Praha.

SHAPIRO, A. K., SHAPIRO, E. (1997): *The Powerful Placebo: From Ancient Priest to Modern Physician*. JHU Press.

SHINER, L. (2003): *The Invention of Art: A Cultural History*. University of Chicago Press, Chicago, IL.

SCHWARTZHOFFOVÁ, E. (2017): *Lázeňství a wellness*. Palacky University Olomouc, Olomouc.

SPĚVÁČEK, J., ZACHOVÁ, J. eds. (2005): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars V, 1346-1355. [Fasciculus 5, Index]*. Scriptorium, Dolní Břežany.

SPĚVÁČKOVÁ, M. (2016): Dluh přes milion na hlavu. Investice do vrtů Prameny sráží, nejzadluženější obec však neumírá, iROZHLAS, https://www.irozhlas.cz/regiony/dluh-pres-milion-na-hlavu-investice-do-vrtu-prameny-srazi-nejzadluzenejsi-obec-vsak-neumira_201608141700_jpiroch (21. 4. 2025).

STROLENÁ, B. M. (2022): *Zaniklé lázně v České republice a možnost jejich revitalizace*. Diplomová práce. University College Prague – Vysoká škola mezinárodních vztahů a Vysoká škola hotelová a ekonomická s.r.o., Praha.

ŠIFTA, M. (2024): Úvodník. *Geografické rozhledy*, 33, 5, 3.

TROHOŘ, F. (1967): Soukromý deník. In: JÁŠA, L. (ed.): *Prameny: Bad Sangerberg: ztracené lázně západních Čech*. Azus Březová, s.r.o, 69–70.

TUBERGEN, A. van, LINDEN, S. van der (2002): A brief history of spa therapy. *Annals of the Rheumatic Diseases*, 61, 3, 273–275.

VACKOVÁ, L., MICHAILIDOU, S., NEUWIRTH, R. (2016): Historie a současnost wellnes. In: *Wellness*. Grada Publishing a.s., Praha, 37–52.

Zákon č. 36/1960 Sb. (s. d.): Zákon o územním členění státu, <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=36&r=1960> (17. 2. 2025).

Zákon č. 129/2000 Sb. (s. d.): Zákon o krajích (krajské zřízení), <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?o=3&t=423> (17. 2. 2025).

Zákon č. 347/1997 Sb. (s. d.): Ústavní zákon o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=347&r=1997> (17. 2. 2025).

ZEMAN, L., VYLITA, T., KROPP, P. (2022): Vřídelní kolonáda v Karlových Varech. Statutární město Karlovy Vary ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, Karlovy Vary.

ŽUPANIČ, J. (2006): *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác, Praha.

9. Přílohy

Rozhovor s paní starostkou obce Prameny Michalou Málkovou:

Jaromír Péc (J. P.): „Souhlasíte s pořízením zvukového či audiovizuálního záznamu našeho rozhovoru s jeho využitím pro účely mé bakalářské práce na téma Zaniklá lázeňská místa západních Čech, a s uveřejněním jeho přepisu jako přílohy této práce?“

Michala Málková (M. M.): „Ano, souhlasím.“

J. P.: „Děkuji. Co dle vašeho názoru vedlo ke konci lázeňství v obci?“

M. M.: „Ježiš. Co dle mého názoru vedlo ke konci lázeňství v obci? Tak. Hned první otázka a já nevím, co máme odpovědět. No tak ten problém byl asi historický tím, že v Mariánských Lázních vznikaly lázně. Do Pramenů se bylo, jak bych to řekla? Špatně jak dostávat a celkový ten úpadek obce, co tady prostě po válce byl. A spíš se staly slavnými Mariánské Lázně než Prameny.“

J. P.: „Děkuji. Takže vidíte hlavní problém především ve špatné infrastruktuře?“

M. M.: „Špatná doprava, infrastruktura a vlastně proslavení Mariánských Lázních.“

J. P.: „Děkuji. V devadesátých letech minulého století došlo k postupnému zadlužení obce. Jak vysoký byl nakonec celkový dluh obce, jak k němu došlo a jak situaci vnímali místní obyvatelé?“

M. M.: „Tak ten, je pravda, že ten dluh vzniknul už v těch 90. letech. Od 90. let se to táhne s námi až do dneška. Dluh vznikl kvůli nevydařenému projektu, který se měl věnovat stáčení minerální vody v obci. Kdy vlastně to minulé vedení zastupitelstva nechalo udělat několik zkušebních vrtů na území obce. Čímž se zadlužili, a pak se začali vlastně nabalovat další a další dluhy. Situace tady v obci. Co se týče nálady lidí, byla velmi špatná. Vlastně nebyl žádný kulturní život. Obec byla medializovaná a často velmi negativně. Takže to prostě na té náladě tady místních moc nebylo dobré, jo? S tím bylo spojený to, že v obci vlastně nikdo moc nechtěl bydlet. Takže tady není, vlastně nebyla třeba škola nebo pošta, jo? Obchod, jo? Občané byli nuceni všechno jezdit vyřizovat do Mariánských Lázní. A v podstatě to i nadále trvá. Ehm.“

J. P.: „Děkuji. Aktuálnímu vybavení obce se budu věnovat v následujících otázkách. Jak vysoký je aktuálně obecní dluh? Komu všemu obec v současnosti dluží? A jak se jí daří dluh splácet?“

M. M.: „Tak současný dluh, se vlastně z těch 100 milionů necelých, co byl v roce 2022, podařilo snížit na, teď už je to 29 milionů. Obec Prameny dluží pouze státu. Splácí bezúročně

800 000 Kč ročně a zatím splácíme bez problémů. I když je to pořád velký zásah do našeho rozpočtu.“

J. P.: „Děkuji. Nebyl dluh v minulosti spojený s firmou Real Aspekt?“

M. M.: „V minulosti byly dluhy obce spojený s patnácti věřiteli. Kdy prostě to byly třeba VZP, okresní správa sociálního zabezpečení, ale i soukromí majitelé. A ano, byla to i firma Real Aspekt, ale té obec už nedluží nic. Obec v současné době dluží jenom ministerstvu financí, potažmo státu, a tomu to splácí.“

J. P.: „Děkuji. Z dat Českého statistického úřadu vyplývá, že v obci dochází dlouhodobě ke snižování počtu obyvatel. Je vůbec nějaký zájem mezi obyvateli na obnově lázeňství v obci, například formou wellness pobytů či dokonce na nějakém čerpání místní minerální vody?“

M. M.: „To si myslím, že zájem občanů je v obou směrech. Určitě by se tady nikdo nebránil vybudování nějakého wellness centra nebo něčeho spojeného s lázeňstvím ve vhodné lokalitě k tomu. A to samý, co se týče využití těch minerálních vod s tím, že by se, ale nikdy neuvažovalo o tom, že by vznikla, nebo určitě by občané nechtěli, aby vznikla stáčírna minerálních vod v Pramenech. Pokud by to tak bylo, tak stáčírna na jiném místě. Voda by se odsad' čerpala dál na vhodnější místo, které není třeba tak chráněné CHKO, jako jsou Prameny. Tak by se téhle variantě, myslím si, občané nebránili. Co se týče lázeňství, myslím si, že by to Prameny povzneslo, i co se týče pracovních příležitostí. A dokážeme si to představit. Nemůžu mluvit za všechny, ale myslím si, že většinová nálada by se tomu nebránila.“

J. P.: „Samozřejmě chápu, že nemůžete mluvit za všechny. Tomu rozumím. Myslíte si, že obyvatelé mají největší strach ze zvýšené nákladní automobilové dopravy v Pramenech, která by byla se stáčírnou jistě spojená?“

M. M.: „Tak ono od začátku to byl i ten jeden z důvodů, proč vlastně stáčení té vody v obci nikdy nevyšlo. A to je, že jsem vlastně do obce nemůžou jezdit kamiony. Jo, takže. Vlastně ten nápad toho minulého vedení, že se prostě bude, bude tady nějaká stáčírna. A z ní se bude odvážet kamiony ta voda, což byl v těch 90. letech takovýhle nápad. Tak není uskutečnitelná, prostě není ani do budoucna, a ani to nemáme v územním plánu. Takže s touhle variantou, že by v obci vznikla stáčírna, se nepočítá vůbec.“

J. P.: „Dobře, děkuji. Když jsme u minulosti obce. Nedala by se nějak využít sudetská minulost obce k propagačním účelům u německých sousedů, kteří by třeba rádi do obce zavítali na víkendový wellness pobyt?“

M. M.: „Dřív se to stávalo, že se někdo ozval, velmi často, akorát, že ty, že ty lidi, co třeba mají nějakou tu spojitost s obcí postupně vymírají. Ale obec vlastně navštěvují třeba jejich potomci, a stává se to vcelku pravidelně. Nejsme daleko od hranic, německých. Takže oni sem stále jakoby jezdí na nějaký výlety. Máme tady několik penzionů, takže i nějaký to ubytování tady je. Prostě jako bývají tady ubytování.“

J. P.: „Domníváte se tedy, že bylo potencionálně možné to wellness centrum propagovat i na německé straně hranice?“

M. M.: „Myslím si, že jo. Ale chtěla bych říct, že vybudování nějakého wellness centra by určitě nebylo v rukou obce, ale nějakého soukromého investora, a myslím si, že by bylo příhodné, aby on touto cestou šel. Jo.“

J. P.: „Ano, tomu rozumím. Bylo to myšleno spíše tak, zdali by se obec takovéto myšlenice nebránila.“

M. M.: „Směřem s tím, bychom neměli problém, nebo já mluvím za sebe, tak neměla bych s tím nějak problém osobně.“

J. P.: „Děkuji. Vy jste zmiňovala nějaké penziony. Existuje v současnosti v obci nějaké zázemí pro ty potenciální turisty? Mám na mysli, penziony, restaurace či něco podobného.“

M. M.: „Aktuálně máme v obci tři penziony. Řekla bych, že jejich vytíženost je rok od roku větší, jo třeba. Okolo toho roku 2000 v obci žádný penziony nebyly. Teď pomalu, zase se jakoby ten cestovní ruch nastartoval. Řekla bych, že to bylo třeba v období kolem covidu, protože tady je krásná příroda. Takže jo, na procházky ideální. Takže z měst se sem sjíždí k nám kvůli přírodě, a máme teď aktuálně tři penziony. Nemáme teda, máme takovou restauraci, která je otevřená jenom část roku.“

J. P.: „Děkuji, Vy jste zmiňovala tu přírodu. Je ještě něco, na co byste turisty nalákala?“

M. M.: „No tak. Pro nás v Pramenech je asi, aby ty lidi, co tady bydlí, tak tady bydlíme hlavně kvůli té přírodě, a kvůli klidu, čistému ovzduší, a vlastně je tady 0% nějaká kriminální činnost, bych řekla, a je to ten klid. Prostě je to ten klid jo za stresem, a takhle si jezdíme do měst. Hlavně je to klid, a příroda. Protože jinak ten život tady není jako lehkej. Přes zimu, prostě hodně sněhu. Když jste tady byl, tak víte, úzký cesty, jo, prostě není tady žádný zásobování, nemáme tady žádnéj obchod. Ale nemáme ho tady proto, že prostě lidi jsou

navyklý, jezdí do práce do okolních měst, tak jsou navyklý si nakoupit tam. Takže, i když obchod tady byl, tak se prostě moc jako by neudržel, jo. Takže my tady opravdu jsme hlavně kvůli tomu klidu a kvůli té přírodě. A i zatím sem jezdí prostě ty turisté. Vedle je Klacká, tak tam už prostě se z toho stal takovej už i skoro jak Václavák. Tam už prostě za klidem, asi bych řekla, moc jet nedá. A u nás ještě, prostě ta pohoda, tady chodit po těch lesích, ještě to tady máme.“

J. P.: „Souhlasím. Jakou byste si Vy přála budoucnost obce? Prosím o realistickou odpověď.“

M. M.: „Takže já bych si do budoucna pro Prameny přála, vlastně, aby se tady zlepšila ta infrastruktura. Potřebujeme novou čističku, novou kanalizaci, přáli bychom si nové chodníky. Nebránili bysme se i nějakému rozvoji o víc třeba baráčeků, co by tady byli, ale nic velkého. Chtěli bysme furt zachovat tu intimitu. Prostě ty obce, malý. Ale jako pár rodin bysme tady ještě určitě snesli. No a, aby se tady daly pořádat kulturní akce nadále, a mít třeba nějakou hospodu, a jelikož obec byla dlouho zadlužená, tak bysme i potřebovali nový obecní úřad. To je tak v horizontu 5 až 10 let, co bysme prostě si přáli, se někam takhle posunout.“

J. P.: „Děkuji. Proč došlo k prodeji pozemků s osmi vrty minerální vody ruskému věřiteli v roce 2019? Jaký s nimi měl či má záměr?“

M. M.: „My, jak bývá běžné, že, když obec je zadlužená, a nemusí být zadlužená v takovém měřítku, jako jsme my, tak vlastně, vyřeší ty svoje dluhy prodejem části majetku. A tak podobně to bylo i u nás. S tím, že u nás ta situace byla horší v tom, že my kdybysme jako by ty pozemky neprodali, tak by nám je vydražil exekutor. A tak, či tak bysme o ně přišli. Protože veškerý obecní majetek v tom roce 2019 včetně všech pozemků a obecních účtů a všeho byl pod exekutorskou zástavou, a my jsme s ním nemohli nijak nakládat. Takže, našel se prostě tady člověk, co měl nebo firma, co měla zájem o odkup pozemků, na kterých se nachází ty minerální prameny a obec v rámci toho, aby se zachránila, tak na toto kývla.“

J. P.: „Z médií vím, že společnost Mattoni měla o dané pozemky také zájem, a dokonce nabídla vyšší částku.“

M. M.: „Společnost Mattoni v jedné době, ano nabídla větší částku, ale ta situace u nás byla složitá tím, že vlastně ta společnost Real Aspekt, které jsme nakonec prodali. Ona pak ve finále společnost Mattoni nabídla nižší částku. Jo v tom druhém prodeji, tak vlastně ta společnost Real Aspekt byl náš jediný věřitel. Takže my kdybysme prodali společnosti

Mattoni, tak by nás to stejně nevymanilo z těch dluhů, a říkám, my jsme uskutečnili ten prodej podruhé, a tam už společnost Mattoni takovou částku nenabídla. Ve finále ano, prodali jsme za větší cenu. Vlastně oba ty prodeje posuzoval soud. Nebyly v nich jako shledány žádné problémy. Nám to umožnilo odblokování veškerých těch zbylých majetků, a podařilo se nám získat bezúročnou tu půjčku od státu. Takže my teď vlastně fungujeme jako normální obec s tím, že teda musíme ještě část splácet. Byli bysme rádi, kdyby nám stát do budoucna pomohl, a třeba tenhle ten dluh částečně odpustil.“

J. P.: „Víte, kdo to je paní bakalářka Petra Vajnerová?“

M. M.: „Je to aktuálně jediná jednatelka té společnosti Real Aspekt.“

J. P.: „Víte, jaký má záměr s pozemky s minerálními prameny, co s nimi chce dělat v budoucnu?“

M. M.: „Tak oni vlastně ten záměr. Tahle, společnost deklarovala před tím rokem 2018, že by rádi stáčeli pramenskou vodu. S tím, že ta stáčírna by byla ve vedlejší obci na Číhané. Že by stáčeli pomocí nějakého produktovodu. Na tomhle, co já vím, pořád jakoby pracují, ale je to běh na dlouhou trať. Protože, vlastně, je to, jedná se o změnu několika územních plánů. Jo v Pramenech už se podařil změnit. Mnichov ty ho teď mění. Obec Mnichov. A ještě je to obec Teplá. Do toho prostě přišla válka, takže ta situace je asi o to víc jakoby složitá. Takže prostě, ale co já vím, co mám poslední prostě nějaké informace, tak se neustále pracuje na těchhle věcech. Co nejsou tedy moc vidět, ale musí. Musí být k tomu, aby se něco dělo hotové.“

J. P.: „Děkuji moc. To byl z mé strany poslední dotaz. Moc Vám děkuji za rozhovor.“

M. M.: „Rádo se stalo, snad vám to k něčemu bude.“

Rozhovor s panem starostou obce Kyselka Alešem Labíkem:

Jaromír Péc (J. P.): „Souhlasíte s pořízením zvukového či audiovizuálního záznamu našeho rozhovoru s jeho využitím pro účely mé bakalářské práce na téma Zaniklá lázeňská místa západních Čech a s uveřejněním jeho přepisu jako přílohy této práce?“

Aleš Labík (A. L.): „Ano, souhlasím.“

J. P.: „Děkuji. Co dle vašeho názoru vedlo ke konci lázeňství v obci?“

A. L.: „Vedla k tomu taková ta divoká doba, když to řeknu ty divoký devadesátky. Tím to začalo. Protože do roku 1990 to tady jakýmsi způsobem fungovalo. Ty budovy v Kyselce původně sloužily jako klasický lázeňský budovy a lázeňský místo. Pak se to přetvořilo spíš na takzvaný mládežnický lázně. A později vlastně jako škola v přírodě pro děti ze základních škol a pro ty mladší ročníky. Takže vlastně poslední fáze toho byla, takže to fungovalo jakoby školy v přírodě. No a pak samozřejmě byl průšvih jako v tom, když vlastně probíhala privatizace. Oddělila se lázeňská část od výrobní části. Výrobní část dopadla vlastně dobře, protože tam teda se našli investoři, který tu fabriku rozvinuli a dali ji vlastně do nějaké kondice. A co se týče té lázeňské části, tak tam proběhla vlastně v tom 92. roce dražba. Která nebyla asi úplně úplně v pořádku, protože vlastně celej areál těch bývalých lázní se vydražil za nějakých 2 a půl milionu, což je v poměru toho rozsahu jakoby velmi málo. Dražba proběhla zvláštním způsobem, kdy tam byli v podstatě 3 účastníci. Takže těžko říct, jak to tehdy bylo, ale to byl začátek toho celkového průšvihy vlastně s těma lázněma. Pak už ty budovy nefungovaly. Za pár let se opravila jakoby 1 budova, takovým jako monstrózním způsobem. Takovým, jak bych to řekl? Takovým způsobem, kdy se z toho udělala jakoby velká věc, že se něco povedlo. Nicméně to skončilo u toho, že se udělala taková ta otevíračka, kdy ta společnost pozvala lidi z obce, pohostili lidi z obce. Ta budova vypadala hezky opraveně a po týhleto traktaci vlastně už se zase nic nedělo a budova začala postupně chátrat. A už jakoby, byl konec s nějakou činností na těch na těch objektech.“

J. P.: „O kterou budu konkrétně šlo?“

A. L.: „Tohleto byla budova restaurace, jídelna restaurace. Kde oni opravdu jako by zrekonstruovali tu restauraci, ale potom později vlastně se přišlo na to, že ten způsob toho provedení těch oprav nebyl úplně ideální, protože vlastně oni zateplili tu budovu, co se týče jako střechy, ale vlastně špatným způsobem a tam potom během pár let došlo k rychlé degradaci vlastně toho krovu. Takže ta budova šla rychle jakoby rychlejš, ještě než ty ostatní,

zase jako zpět do do špatného stavu. Pak následovalo několik let, kdy si vlastně přeprořádali ty jednotlivé společnosti ten areál zaúvěřovali ho a tak dále. Vlastně až do roku 2013 se tam vystříдалo myslím si 6 vlastníků. Někteří z nich byli hledaní interpolem a byl to prostě podvod. Jako by přes podvod každé na tom chtěl jenom nějakým způsobem získat nějaký peníze a pak se toho jako zbavit, až ten poslední vlastník teprve měl určité jakoby zájem na nějaký tý záchraně. A až v tom roce vlastně potom 2013 vznikla, vznikla myšlenka založení OPSky. To znamená obecně prospěšný společnost Lázně Kyselka. No, takže to je jakoby ten vývoj vlastně až do toho roku 2013 a v roce 2013 se založila obecně prospěšná společnost Lázně Kyselka, kde byly ty spoluzakladatelé. My jsme tam jako obec byli taky, ale spíš jako v symbolický formě, protože finančně to úplně nemůžeme zachránit. Nás by to zničilo, ten náš obecní rozpočet. Významným členem jako zástupce firmy Mattoni že, jo pan Pasquale. A potom teda ta poslední společnost, která vlastnila ty objekty, tak přistoupila na tu myšlenku té OPSky, vložila ty objekty do té OPSky. A dalším teda spoluzakladatelem byl pan Lažanský, kterej je známý tím, že zachránil vlastně zámek Chýší a pivovar Chýší. A město Karlovy Vary, ale ty jsou tam taky tak nějak spíš symbolicky. A od té doby vlastně jako by se zamezilo tomu, aby ty budovy nedopadly tak, že by se třeba zbouraly, nebo něco takovýho. Vlastně v zakládací listině, tý obecně prospěšný společnosti, je, že se prostě budou zachraňovat všechny budovy. A uvidí se prostě, jak to postupně půjde, no. “

J. P.: „Dobře, děkuju. Já se určitě Mattonce, respektive společnosti Mattoni a Karlovým Varům budu ještě věnovat v dalších otázkách. Vy jste zmiňoval, že došlo k oddělení výrobní a lázeňské činnosti. Jak velkou zátěží je pro obec zvýšená nákladní automobilová doprava, která je spojená se závodem Mattoni?“

A. L.: „Jo, to je určitě velká zátěž. Nicméně ta doba se jako by trošičku změnila. Zpočátku vlastně, když ta fabrika se rozvinula, zvětšila, zvýšila se tady vlastně ta produkce té firmy, tak to bylo v určitých letech opravdu jakoby hodně nepříjemný. Protože, ten nápor těch kamionů tady byl obrovskéj. Stávalo se dokonce i to, že tady byly fronty kamionů, tak jako bývají někdy na hranicích. Třeba tak to bylo tady, kdy ty kamiony čekaly, až jakoby za hranice katastru nebo hranice obce. Postupem času se to změnilo tím způsobem, že vlastně firma Mattoni začala dělat distribuční sklady svoje, zprovoznila se vlastně vlečka, která vlastně byla dlouhou dobu jakoby mimo provoz, takže se opětovně zprovoznila ta vlečka a tou vlečkou se zásobují ty distribuční sklady a stejně tak ty kamiony, třeba. Kamiony už jsou organizovaný trošičku líp, jo? Druhá věc, která to trošku ovlivnila,

že už to není tak hrozný, jako to bylo dřív, je, že v podstatě ten prvotní boom po tý Mattonce se trochu utlumil. Nedokážu říct jakoby čísla, ale je evidentní, že se vlastně ten trh trošičku rozdělil mezi i ty ostatní značky, jako je Poděbradka. Sice je to stejnej majitel, samozřejmě stejná firma. Dá se říct, ale ta produkce nebo ta poptávka po těch minerálkách se rozdělila i mezi tyhle ty ostatní značky, který jsou samozřejmě taky dobrý. A tady nám to trošičku ulevilo. Třetí věc, která to zlepšila, je vůbec jako technický posun v rámci tý kamionový dopravy, protože v době, kdy vlastně začal ten boom a stály tady ty kamiony, tak vlastně většina z těch vozidel, který tady stály, tak to byly, když to řeknu ty LIAZka, který se půl hodiny nafoukávaly, než se mohly rozjet, to znamená, že to bylo všechno jako zakouřený tady. A dneska jsou úplně o něčem jiným. Dneska jakoby ty moderní kamiony v podstatě žádný kouř z toho v těchletěch malejch jakoby rychlostech nebo v těchletěch, když tu někde stojí není celkem nic jakoby obtěžujícího. Je to celkem tichý, takže už i ten dojem jakoby toho, že projede moderní kamion anebo stará LIAZka, je úplně jinej než býval.“

J. P.: „Přece jenom nějaká váhová zátěž na ty obecní komunikace určitě je, že ano?“

A. L.: „To určitě. To jako samozřejmě ten provoz tady je. A bude asi vždycky, protože. Není jiný řešení, jak jakoby ty kamiony sem dostat. Byly různý varianty. Z druhé strany, úplně přes vojenskej prostor, přes novou Kyselku. Zvažovaly se všechny možný způsoby, nicméně prostě jiná varianta není. Holt s tím se tady nějakým způsobem musíme naučit žít, nebo jsme se naučili žít, ale jak říkám, je to úplně jakoby dimenze. Finálně jakoby jinde, než když byl ten prvotní boom prostě tý kamionový dopravy, tak to bylo hrozný. To se fakt jako uklidnilo a je to vnímáno jako o hodně líp, no. A zase samozřejmě firma Mattoni potom přispívá na nějaký opravy tý komunikace, co vede jako do těch Varů. Takže tak.“

J. P.: „Děkuji, to byla hned další otázka, jak probíhá spolupráce se společností Mattoni? Vím, že se podílí na obnově některých lázeňských budov.“

A. L.: „Samozřejmě tak ono, to je asi tak. Za prvé podpora z tý firmy Mattoni jde přímo do té obecně prospěšné společnosti. Každoročně prostě nějakou částkou. V podstatě bez tý její, bez toho jejich podílu by ta OPSka nebyla schopná fungovat, protože když to řeknu, jiní jako významní donátoři tam nejsou zatím prostě nějak se jako by nenašli. OPSka čerpá finance z ministerstva kultury, takzvaný památkářský peníze. V momentě, třeba když budou hotový projekty na nějaký konkrétní budovy, dají se možná čerpat na to i nějaký další dotační peníze a třeba i větší, ale vlastně tím, že tím, že vlastně se zachraňují jakoby ty památkový hodnoty, tak z 90 % se dá čerpat zatím jenom tyhle ty památkový peníze, který nejsou úplně

moc veliký. Jedná se vlastně o 9 budov, který se řeší tímhle způsobem, z toho 3 budovy jsou zahrnutý vlastně do takzvanýho programu PZTD. Program pro záchranu architektonickýho dědictví. Tam je, to má výhodu v tom, že budova v tom získá o trošku víc peněz. A máme jistotu, dá se říct, že jakoby každoročně jo, takže je to celkem výjimečný, že máme v obci vlastně 3 objekty zahrnutý v tomhle tom programu. Zpravidla to bývá třeba jeden objekt na jednu obec nebo na jednu nějakou oblast, takže tady ta podpora je zase i ze strany toho ministerstva kultury je jakoby dobrá. A pak ty ostatní objekty čerpají peníze v rámci havarijního programu v rámci ORP tady a tak dále a zhruba obdobnou částkou. To, co získáme od těch od ministerstva kultury, případně krajský dotace. Tak nám přispívá ta firma Mattoni. Do té OPSky vlastně z těchle financí je možné dofinancovávat zaprvé ty dotační práce, protože vždycky je tam nějaký spolupodíl toho toho subjektu, že jo nějaký vlastní jako peníze + se z toho financuje vlastně nějaký provoz, kterej souvisí prostě se mzdama. Lidi, který na to musí pracovat účetní a tak dále. Administrativa je tam hodně složitá, protože, když to řeknu, každej ten objekt se musí finančně řešit samostatně včetně těch nákladů, takže každej každá práce, která probíhá na tom určitým baráku, tak je zaúčtovaná na to středisko, který se toho týká. Pak se řeší DPH tyhle ty věci, který fakt jsou složitý, takže i ta administrativa sežere docela dost peněz, ale bez toho to prostě nejde, protože ty dokumentace ty zprávy, monitoringy musí být všechny v pořádku, aby se dalo pokračovat dál.“

J. P.: „Děkuji, o zhruba jak velké částce se můžeme bavit, kterou společnost Mattoni přispěje?“

A. L.: „Tak, když je to teda, já jsem ještě nepřišel k té další části, ale když je to ta částka v rámci té OPSky tak, jak jsem říkal, že je, získáváme od ministerstva kultury dejme tomu 5 až 7 milionů, tak zhruba ve stejný výši se pohybuje příspěvek té firmy Mattoni. A samozřejmě, když vznikla ta OPSka, jako taková, tak my jako symbolický zakladatelé jsme tam dali, když to řeknu 1000 korun, dejme tomu, jo, prostě. Symbolický peníze prostě. Firma, tady ta, tam dala tehdy dvakrát po 10 milionech, aby vlastně vůbec se to dalo rozběhnout. Takže samozřejmě člověk si řekne firma Mattoni, že by nám mohla dát třeba těch 100 milionů, že jo ročně. Ale tak to prostě nefunguje. Jo, takže zaplat' pánbůh za ty dary, že to funguje takhle a můžeme nějak po krůčcích jako postupovat dál.“

J. P.: „Děkuji, když jsme u lázeňských budov. Mají místní obyvatelé zájem na obnově lázeňství v obci například formou nějakých wellness pobytů? Změnil nějak jejich pohled na danou problematiku seriál České televize o Heinrichu Mattonim?

A. L.: „To je taková zajímavá otázka. Samozřejmě ty místní lidé, kteří tady žili po tu dobu, co ty lázně přestali fungovat, tak přestali být i docela jakoby optimisti v rámci budoucnosti tady toho areálu. Protože dá se říct, 20 let prostě jsme viděli, jak to tady chátralo. Pak se to i jako by zaplotilo, že už tam ani skoro nebylo vidět. Byla to taková prostě zóna, který se všichni radši vyhýbali. A nikdo si neuměl představit, že to ještě někdy může jako nějakým způsobem dopadnout dobře. Bylo to opravdu potom už ty poslední roky v takovém stavu, že se to nedalo opravdu představit. A teď samozřejmě ta zkušenost historická, že to bylo v rukou jednoho podvodníka, druhého podvodníka a tak dále. A vznikla vznikla ta OPSka, tak ne všichni úplně tomu byli schopní věřit, že to je něco dobrého a že je vlastně reálný to jakoby zachránit. Ono to jakoby i teď těžký všechny lidi přesvědčit k tomu, že tahleta práce nebo ta snaha má smysl, protože to jde velmi pomalu. Jde to pomalu. V podstatě v návaznosti na ty finance, kterých zatím víc není, kdyby těch financí bylo ročně, dejme tomu těch 100 milionů, tak samozřejmě. Samozřejmě ten postup je víc vidět a ty lidi tomu víc věří, ale proběhne tam práce, který se dělají na určitých objektech vždycky jenom nějaká část v rámci finančních možností a ty lidi to třeba ani jako až tolik nezaregistrují, pokud neznají ty podrobnosti nebo neznají přímo tu konkrétní věc, která se v tom roce udělala. Takže z hlediska místních lidí ten optimismus je, řekl, bych možná ani ne 50 na 50. A ta víra v to, že se to někdy vlastně dokáže dotáhnout do nějakýho zdárnýho konce. Co se týče filmu Mattoni. Tak to asi pro každýho tady bylo zajímavý tím, že známe trošičku ten příběh jako víc tady, protože jsme místní. Tak víme, že vlastně ty záběry, který v tom filmu jsou, nejsou tady odsad' až na až na jeden díl, kdy se to natáčelo tady u kyselskýho kina. Vlastně budova Triangle, tak to byla to byla jediná taková atrakce vlastně i v rámci toho natáčení, že jsme tady měli ten televizní štáb, takže to lidi jako zaregistrovali. Bylo to jako celkem zajímavý. Ale nicméně film Mattoni odstartoval velkou vlnu zájmu. Jako by z celé republiky sem začali jezdit lidi. Opravdu Brňáci, který jsme tady potkali a že se jedou podívat na tu Mattonku. Jak to tady teda vlastně vypadá? No, takže od té doby to určitě mělo vliv na vůbec takovou tu propagaci na tu problematiku, na toho Mattoniho jako takovýho. A to platí do dneška, jakože ten turismus vlastně se hodně zvýšil. Jakmile se zbořily ploty, když to řeknu před těma lázněma bývalýma a zpřístupnilo se to veřejnosti. Začaly se upravovat

aspoň ty stezky, ten parčík, tak tam vlastně se vrátil život, i když vlastně koukaj na budovy, který nejsou v dobrým stavu a občas si všimnou něčeho, že se támhle něco opravilo, tak ty lidi to hodně zajímá. Ale nejsou to až tak, řekl bych místní lidi, jako lidi ze širokého okolí. Z celé republiky v podstatě.“

J. P.: „Děkuj. Ještě jedna otázka k obyvatelům. Z dat českého statistického úřadu vyplývá, že v posledních desetiletích žije v obci celkem stabilní počet obyvatel. Čím si vysvětlujete, že nedochází k jejich odlivu podobně jako jinde v kraji?“

A. L.: „No, protože jsme hezká obec. Myslím si, že se tady jako dobře žije. Já bych řekl, bohužel prostě ty poslední roky nám hodně lidí odchází, ale ne tím, že by se odstěhovali, ale fakt jsme je zaregistrovali. Ted'ka poměrně jako větší úmrtnost za ty roky. Ale na druhé straně se nám sem stěhují mladé rodiny. Noví lidé, kteří si tady postaví domeček, ještě jakoby je pořád, kde se trošičku rozvíjet, ač to nejsou obecní pozemky, ale developerský, tak se daří vlastně to, že se tam ty lidi tady chtějí a chtějí tady jako žít a stavět. Máme prostě v rámci obce Kyselka, tak ta obec Kyselka se skládá ze tří částí. Je to jako Kyselka, Radošov a Nová Kyselka. A dá se říct, že 90 % bydlí v tom Radošově. Což je, vlastně jenom navazuje jakoby na tu klasickou Kyselku a klasická Kyselka jsou vlastně ty lázně, jo. Takže hned zatím začíná vlastně oblast, kde lidi žijou v rodinných domech. Máme tady vlastně velký jakoby vybavení té obce. To znamená devítiletou školu. Máme tady mateřskou školu. Ta je, když to řeknu naplněná prostě ze 100 %. Škola dá se říct taky, takže se nám sem sjíždějí lidé z okolí jakoby do té školy. Máme tady zdravotní středisko, to znamená praktického lékaře, zubaře, krejčovou, kadeřnici, tři obchody tady jsou v obci. Takže z tohoto pohledu jsme fakt jako taková obec středisková, bych řekl no. Samozřejmě kultura, protože máme krásný kino, který se snažíme držet jako na dobrý úrovni. Jsme vlastně konkurenční kino s městem, protože máme technický to vybavený jako na skvělý úrovni a je to v té historické budově Triangle, což je takovej zajímavěj kontrast, že vlastně vevnitř máme teď novou techniku v krásném historickém, opraveném prostředí. Takže to je naše taková jedna chloubka. Máme tady kostel, který dáváme do pořádku. Máme tady raritu, vlastně dřevěný krytý most v Radošově, celkem jako evropského významu. Takže vlastně myslím si, že je tady hezky a že ty lidi tady jako rádi jsou.“

J. P.: „Děkuji. Je v současnosti v obci nějaká možnost ubytování pro turisty, nějaká pravidelně fungující restaurace či něco podobného?“

A. L.: „Jo. S těma hospodama. Samozřejmě, to je vždycky poslední roky horší. Jedna hospoda nám tady zanikla, kam jsme všichni rádi chodili. Nicméně v tom Radošově jsou vlastně dvě. Takovýhle zařízení jedno, je klasická hospůdka. Když to řeknu bez vaření. Ale pak je tady restaurace na Špici, kde se vaří, kde je ubytování. Je tam u toho i kemp. A my jako obec vlastně jsme si 3 roky zpátky vzali zpět do správy rekreační areál Ontário, tomu tak říkáme. Ono to, historicky to byl vlastně takovej, takový rekreační zařízení. Pro zdravotnictví, no zdravotní sestry a tak dále. Doktoři se tam jezdili jakoby rekreovat a je to z nějakých padesátých, šedesátých let. Jsou tam, jsou tam chatičky, je to u lesa, je to strašně jakoby v klidu a my jsme to teda pronajímali 20 let a před těma 3 rokama jsem se rozhodl, protože to tam taky jako začalo chátrat. Tak jsme to vzali zpátky do správy a teď to vlastně provozujeme. Zaprvý, tak to občerstvení, dali jsme do kupy kuchyň, dali jsme do kupy celej ten areál, co se týče prostě těch základních věcí, jako je elektroinstalace, sociálních zařízení. A je to teda sezónní provoz a vlastně od dubna až do konce září. Dá se říct, tak jsme tam vrátili život do toho. Týká se to, kromě toho, že tam děláme obecní akce. Protože to máme dobrý zázemí z hlediska toho občerstvení. Tak je to tak nějak na půl cesty mezi Kyselkou a Radošovem. Tak například májka, třeba. Když se dělá tradiční akce, taková vesnická, tak vždycky byly Radošováci a Kyseláci. Každý, dříve měli svoji májku a teď jsme to udělali na půl cesty a máme jednu májku jako dohromady. A ty lidi se tam sejdou prostě, baví se. Funguje to na dětský dny. Vrátili jsme tam dětský tábory. Je to ideální pro sportovní spolky, třeba zájmový spolky. Jo, takže tam máme několik sportovních akcí. Diskotéky tam děláme, country bály tam děláme. Takže, to je taky hezké místo jakoby na kulturu, ale i na to občerstvení a na pívko a + teda jedna další významná věc tady vznikla. A to je kavárna Duha, se tomu říká. A to je jakoby v té části té Kyselky právě v tom bývalým lázeňským parku. Kde když to řeknu, z obyčejný maringotky vznikla široko daleko vyhlášená kavárna Karlovarského kraje. Zaregistrovaná, prostě v těch gastronomickéjch žebříčkách a těch recenzí a sem se sjížděj právě lidi fakt jako ze širokýho okolí, třeba na kafičko. Jdou se podívat do lázní, do muzea. Do muzea Mattoniho, že jo? Který má firma Mattoni. Takže to funguje dobře. A já jsem možná ještě zapomněl. Tam, když jsme mluvili o té Mattonce a o těch objektech, tak část těch objektů samozřejmě té firmě Mattoni zůstalo jako ve vlastnictví. A tam díky tomu, že ta firma je jakoby silná, takže tam proběhly jako rekonstrukce, takže některé budovy, který jsou v majetku Mattonky, jsou teď opravený a vlastně fungují a patříly jakoby do toho areálu těch lázní. Jo, takže tam je třeba vila

Starbucks, kde z toho se zase stal bytový dům. Opravdu krásně opravená. Budova Pavilon Lešner. Zase prostě lázeňský dům, kde se vybudovalo krásný muzeum Mattoni. A v poslední řadě tady bejvalý hotel Princ, později hotel Praha, tak zase budova opravená a firma si z toho vybudovala jakoby svoje IT centrum pro všechny, všechny pobočky, ale má to prostě využití a funguje.

J. P.: „Jsou to tedy budovy, které se nachází v areálu Mattonky, nebo přímo v obci?“

A. L.: „Jako přímo v obci to jsou budovy, to není v areálu, ale jsou v obci. Takže vlastně nám to dělá hezkou vizitku, protože to samozřejmě když někdo projíždí tou kyselkou, tak tyhlety opravený budovy vidí. Kromě tý budovy toho muzea, protože ta je za kopcem. Ale zas to muzeum je poměrně známý a ta expozice je tam jako. Míří tam spousta návštěvníků.“

J. P.: „Děkuji. Jaká je dle vašeho názoru šance, že v obci dojde k obnově lázeňské činnosti? Je možné v budoucnu zprovoznit alespoň nějakou část ze zchátralého areálu lázní, kterou by mohli využívat například hosté z nedalekých Karlových Varů? Pokud ano, tak zhruba kdy.“

A. L.: „Jako určitě ano. On vlastně k tomu existuje takzvaný Generál, budoucího využití tady toho areálu. Kde vlastně jsou poskytovány jednotlivé budovy na to, na co by se jako by daly použít. A jaký je plán? Samozřejmě není to úplně dogma. Některé budovy třeba, je tam teďka plánovaná za účelem, když to řeknu, třeba startovacích bytů, nebo něco takového. Ale může se stát, že se z toho stane třeba seniorskej dům, což je jakoby, poměrně jakoby atraktivní téma. Takže. To, co by z hlediska toho lázeňství, nebo takového to asi úplně jakoby lázeňskéj areál z toho už nikdy si myslím nebude, jo? Nebo nikdo si nemyslí, že by to bylo reálný. Nicméně z části to k tomu, určitě jako vrátit může, nebo může tam vybudovat to, jak jste zmiňoval ten wellness centrum. Klasický wellness centrum právě přichází v úvahu v budově, vlastně od toho pavilonu. Je to tam promyšlený. I že by se využila lanovka. Která kdysi byla používána na plný a prázdný lahve. Kde se v tom pavilonu zmáčklo. Tak v tom Generál je to i s vizualizací udělaný, jako že výtah pro lidi vlastně. A vlastně jakoby, no ten Generál. Asi si můžete klidně, nebo vám ho můžu i poslat, pokud to nemáte. To je určitě zajímavý a máme tam i jakoby vizualizaci toho budoucího využití toho areálu. To kdy to bude, to je otázka, na kterou nedokážu odpovědět, protože. Protože pokud by to mělo jít tímhle tím tempem, jako to jde teď, což je omezený výši těch financí, které mám k dispozici, tak to bude za hodně dlouho. Pokud, ale samozřejmě se stane něco a podaří se sehnat nějaká větší dávka peněz, tak třeba opravdu ta část nějaká, by mohla se,

reálně řeknu, třeba do 5 let klidně může jedna z těch budov jako fungovat. Celej areál si neumím představit, to by musela bejt větší dávka peněz prostě.“

J. P.: „Děkuji. Tomu samozřejmě rozumím. Nedala by se nějak využít Sudetská minulost obce k propagačním účelům u německých sousedů, kteří by třeba rádi do obce zavítali na víkendové wellness pobyty?“

A. L.: „No nevím. Zatím jakoby žádný ohlas jakoby z té německé strany, nebo tohle to není. Samozřejmě ono je to taky tím, že ta generace těch původních obyvatel, který tady odsud byly vysídlený, tak spousta z nich už nežijou. Takže zaznamenali jsme pár návštěv takovýho spolku, kde vlastně ty rodáci, tady odsad', žijící teďka v Německu, nebo ty příbuzný, tak sem jezdili. Ale musím říct, že ty zajímal spíš kostel a Radošovskej most. Ty lázně jako takový tu německou, ty německé obyvatele až tolik jako by nebrali. Protože, to asi sahá trošku dál, do té historie, bych řekl. Až do doby, té válečné nebo předválečný. V té době, tak ty lázně už, nebo ty Mattoniho, prostě lázně, nebyly až takovej boom. Jo, že to bylo trošičku dřív předtím a ta generace asi už tohleto tolik nevnímala, no. Takže nemyslím si, že by se našel někdo, kdo by tady chtěl něco ukápnout. Měli jsme tady i pravnuka pana Mattoniho. Protože vlastně, ten byl součástí té OPeSky. Rudy Mattoni, vlastně který. Kterej zemřel. Je to asi tak 2 nebo 3 roky zpátky a byl členem správní rady té založený OPSky. Tak on pak tady zemřel. Já jsem ho v té pozici vystřídal. A on teda žil dlouhý roky v Kanadě, nějaký vědec, prostě přes přes motýlky a takovýhle věci. A když se vlastně rozhodlo, že se jeho ostatky uloží tady do hrobky, která je v Karlových Varech, tak společně pak přijelo ještě příbuzenstvo z té Kanady a bylo takové setkání, kdy já jsem je provázel právě i po těch lázních, v tom kině a tak dále. A trošičku jsme si říkali, že když je to teda potomek toho pana Mattoniho, že by nám mohl nějak třeba pomoci s tím. Evidentně jako by finančně na tom nebyli úplně špatně. Nicméně jako je to strašně bavilo, tady ta návštěva. Ale nevzniklo z toho nic. Jako, že by přiběhl nějaký pán a že nám dají 100 milionů, abysme mohli postavit 1 budovu.“

J. P.: „Děkuji. Poslední otázka. Jakou byste si Vy přál budoucnost obce? Na co byste nalákal turisty? Prosím o realistickou odpověď.“

A. L.: „Reálnou, reálnou. Dobře tak reálná. Když to řeknu a navážu na ty lázně, tak reálný jsou teďka dva objekty, který se blíží k tomu, že by v nějaký dohledný době mohly bejt opravdu funkční a využívané. Konkrétně jeden objekt, který sloužil jako zdravotní středisko. A teď jsme vlastně rozběhli projekt na obnovu vlastně tady té budovy. Vrátit jí ten původní účel s tím, že tady máme mladého perspektivního doktora, kterej se chce rozvíjet a mělo by

tady vzniknout vlastně školící středisko pro mediky a nějaký rehabilitační centrum. Takže když to řeknu, z toho malého praktika se časem může stát tady poměrně zajímavý místo s konkrétním využitím. Na tom projektu se začalo pracovat. Myslím si, že nějakou finanční podporu bysme na to získali jak od kraje, tak třeba od Mattonky. Nemůžu samozřejmě za ně mluvit, ale myslím si, že ten projekt jako by, jim se líbil, nebo on se jim líbí, protože to samozřejmě řešíme s nima. Takže to je jedna věc. No a pak je druhá věc, je právě ta budovat tý bývalý lázeňský restaurace. Kde teďka se jedná s potenciálním provozovatelem, kterej by měl zájem se do toho pustit zainvestovat do toho z vlastního vybavení, do té budovy. A ta budova je, když to řeknu, z hlediska toho stavebního, poměrně daleko, takže tam to taky vidím jako reálně, že se to dá zprovoznit. Tahle ta budova se zprovoznila, tam se otevře další prostor pro návštěvníky. Mohlo by to začít fungovat, a ještě poslední věc v rámci toho budoucího využití, které vám pak, kdyžtak teda pošlu a můžete se na to podívat, tak je tam takovej významnej prvek. Je to tam nazvaný jako Kyselská náplavka. A ono to právě řeší ten problém tím, že tady je ta kamionová doprava zvýšená a prostě ten provoz na té silnici je mnohonásobně větší, než býval dřív. Tak ta Kyselská náplavka to řeší tak, že v podstatě nad řekou se vybuduje chodník od začátku obce až po vlastně ten Kyselský park, kde ty lidi budou moc v klidu jakoby trošičku odtrženě od toho provozu, se korzovat. Vlastně podél té Kyselky. Současně se tam myslí, právě na vodáckou turistiku. Kde jsou vlastně plovoucí mola zakomponovaný vlastně do toho projektu, a to uvidíte potom z toho z toho Generálu. To je jako poměrně zajímavý a tenhle ten projekt je taky ve velkém zájmu. To jakoby posunout do nějaký realizace, že to jsou takový tři věci, který si myslím, že by mohly fungovat. No.“

J. P.: „Moc děkuji. Hodně jsem se toho od vás dozvěděl. Moc děkuji za rozhovor.“

A. L.: „Rádo se stalo.“